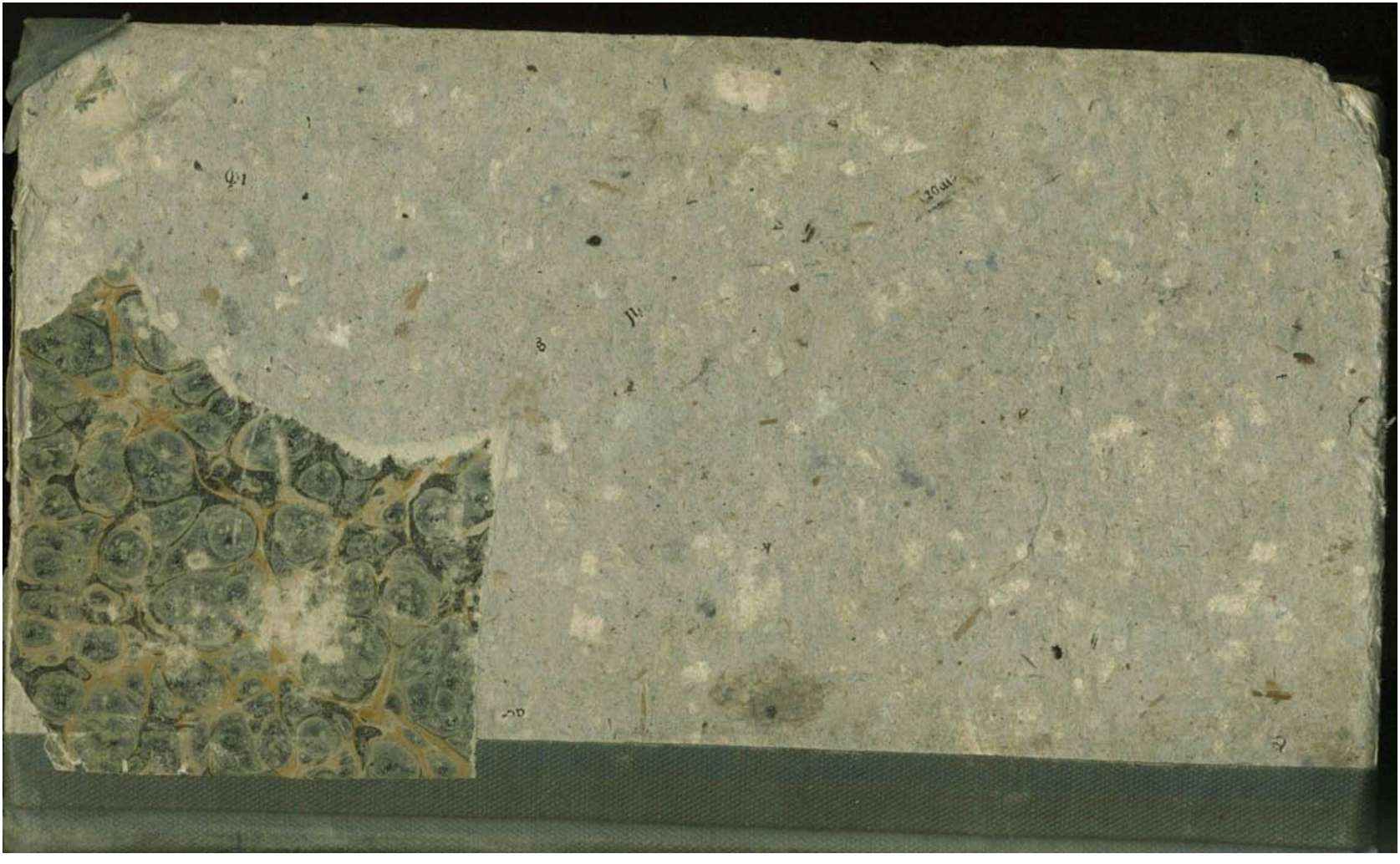

ERDÉLYORSZÁG' TÖRTÉNETEI' TÁRA.

ERDÉLYORSZÁG' TÖRTÉNETEI' TÁRA

EGYKORU'S MAGYAR NYELVEN KÈSZÍTETT TÖRTÈNET-IRATOK-, LEVELEK-, ORSZÀGGYÜLÉSI VÉGZÈSEK- ÈS TÖRVÉNYCZIKKELYEKBŐL.

KIADJÁK

GROF KEMÈNY JÓZSEF
ÉS
NAGY AJTAI KOVÁCS ISTVÁN.

MÁSODIK KÖTET

1566—1613.

KOLOZSVÁRATT
ÖZVEGY BARRÀNÉ' ÉS STEIN' TULAJDONA
1845.

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA

Nyomatott a' kir. Lyceum' betüivel.

ELŐSZAVAK.

E' kötetben 30 darab adat foglaltatik. Közűlök 8 már hajdan kinyomatott ugyan; mindazonáltal szükségesnek véltük most újra sajtó alá bocsátani: mert tartalmuk fontos, 's nyomtatott példányokban egyen kivűl ollyan ritkák, mintha csak eredeti kéziratokban léteznének. A' többit egyenesen hiteles eredeti kéziratpéldányok után adjuk, 's még is talán éppen a' legtekintetesb osztálybelieknek nem mindenikét minden fogyatkozás nélkül; ezért azonban ha valakik feddendők, őseink azok, és nem mi.

Hazánknak 16-dik és 17-dik századokban nem lévén se nagyobb fontosságu, se magasb tekintetü történetada-

tai a' törvényeknél; alkatóinak szigoruan gondoskodniok kell vala, hogy azok hibátlan iratban forogjanak maguk között, 's jussanak által maradékaikra. Ámde ez nem történt meg. A' törvényeket néha férfiak szerkeszték, kik illy nevezetes működésre szükséges lélektehetségekkel nem ragyogának; ifjak irogaták le, kikben a' megkivántatott értelmesség, pontosság hijányzának; 's így a' hibáson szerkesztett czikkelyek még hibásabban irattak le, és mi bámító: legkisebb kijavítás nélkül hitelesíttettek is! Innen a' maig fenmaradt eredeti példányok, noha kevesek, tartalmaikra nézve nem mind egyeznek. Némellyikben szavak, sorok, sőt czikkelyek is fordulnak elő, mellyek a' másikban nem találtatnak; vagy ebben ugyanazon határozat, rendelet más szavakba öntetett mint amabban.

A' törvényczikkelyek' hitelesítésében sem tartatott állandó gyakorlat, 's jegyei különbözők voltak: most csak Lecta; majd csupán a' fejdelem' neve; néha fejdelem' pecsétje vagy helyettesé; sokszor fejdelem' pecsétje 's Lecta; ollykor fejdelem' neve 's pecsétje; nem ritkán fejdelem' neve, pecsétje, 's a' cancellarius' neve 's. t. b. Ezért megeshetik,

Tárunkban ez vagy amaz országgyülés' törvényei nem éppen úgy nyomattak ki, mint olvasóink talán máshol látják; de róla nem tehetünk. Mi olly eredeti példányokat másoltunk sajtó alá, millyeneket kaptunk, 's e' tekintetben, véleményünk szerint, csak akkor hibáztathatnánk, midőn azok, miket nyujtunk, nem egyeznének ama' példányokkal, mellyekből nyujtjuk.

Némelly birálgatni szerfelett buzgók, kik körülményeinket megfontolni vagy nem tudják, vagy nem akarják, fogják hihetőleg mondani: ‚kötelességünk volt volna nékünk kiadóknak, idő-, fáradság- 's költség- áldozattól — bármilly nagytól sem rettegve — törvényeink' fenmaradt kéziratpéldányait mind felkeresni, közűlök a' hibátlant adni, 's csak azon esetben, midőn ollyant nem találánk, a' nétalán fogyatkozásost elfogadni.'

Kötelességünk talán, ha honunk' fiai, kik régi eredeti példányok' birtokában vannak, azokat velünk tudatják és szabadon használnunk engedik vala; de ezzel teljes mértékben dicsekedhetni — nincs szerencsénk. Kik tehát merőben hibátlant kívánnának *tőlünk*, azok lehetetlenséget követelnének.

'S velök a' lehetetlent kivánók' osztálya nincs még kimerítve. Mások tudniillik ohajtják: ‚bár minden adatinkat hüven azon irásmód szerint nyomatnók ki, mellyel eredetileg irattak.' Ezeknek csak ennyit jelentünk: 16-ik és 17-ik századokban több olly vonásozott és pontozott betük divatoztak, mellyek szokásból már kimaradtak, 's azért a' kolozsvári könyvnyomó intézetekben ma nem is találtatnak; minekokáért adatinkat eredeti irásmódkép nyomatnunk, ha czélunk szerünek látnók és akarnók, sem lehetne.

Azonban kik mind azt, mit mi lehetetlennek látunk, 's tapasztalunk, lehetségesnek tartják: ám lépjenek helyünkbe. Mi pályánkért ellenök csatára nem kelendünk, sőt önként nékik engedendjük: történeti adatok' közrebocsátásából a' rájok háromlandó anyagi hasznot és sugárzandó dicsőséget nem irigyelvén; ellenben ha többet, jobbat teendenek, mint mi teheténk, 's talán teendhetünk, azon tiszta szivünkből örűlvén. 1839.

GRÓF KEMÉNY JÓZSEF
és
NAGY AJTAI KOVÁCS ISTVÁN.

FOGLALAT.

I. RÉSZ.

BORSOS TAMÁS

ELŐVILÁGOSITÁSUL

Lap.

A' KIADÓKTÓL 3

Vita vel potius peregrinatio totius vitae Thomae Borsos de Maros Székely Vásárhely stb. 15

1. 1586-ban majus' 1. napjára Enyedre hirdetett országgyülés' törvényczikkelyei 44

2. 1595-ben aprilis' 16-ik napjára Gyula Fejérvárra hirdetett országgyülés' törvényczikkelyei 51

3. A' lugasi tanácsnak 1602-ben augustus' 7-ik napjáról Básta Györgyhöz, II. Rudolf' Erdélyben levő hada' fő generáljához küldött levele 72

4. Borbély György, Solymos' vára ellen rendelt hadcsapat' főparancsnoka 1602-ben Déva melletti táborából Básta Györgyhöz, II. Rudolf Erdélyben levő hada' fő generáljához 75

5. 1602-ben december' 10-ik napjára Fejérvárra hirdetett, 's a' magyar és szász nemzet által ottan tartatott gyülés' törvényczikkelyei 77

6. Bocskai István' 1606-ban majus' 3-kán Kassán kelt utasítványa Czobor Mihálynak, Barcsai Jánosnak és Hoffman Györgynek, mint a' budai basához és német császári biztosokhoz béke felől alkudozásra küldött követeknek számukra 85

7. 1607-ben junius' 10-ik napjára Kolozsvárra hirdetett országgyülés' törvényczikkelyei 91

8. Gyulai Pál' 1592-ben october' 25-kén Abafájáról Gerendi Jánoshoz irt levele 95

9. Szamosközi Istvánnak 1608-ban januarius' utolsó napjáról Fejérvárról György Deákhoz irt levele 124

10. Hoffman György, Barkóczi László és Lónyai András országos követek' 1608-ban martius' 4-kén Kassán kelt jelentése, minő sükerrel értekeződtek Báthori Gáborral a' lázongó hajduk' leszállítása iránt 127

11. 1608-ban martius' 3-ik napjára Kolozsvárra hirdetett országos gyülés' törvényczikkelyei 131

12. Báthori Gábornak az erdélyi fejedelemségre való választásakor iratott conditiok, és ugyan akkori juramentumának formája, melly in anno 1608 irattatott 140

13. 1610-ben martius' 25-ik napjára Beszterczére hirdetett országgyülés' törvényczikkelyei 144

14. Gróf Thurzó György' levele 1609-ik évi october' 6-ikáról Bécsből Maghocsi Ferenczhez, Beregvármegye' ispánjához 's felső Magyarország' fő kapitányához 161

15. Bocskai István fejdelem' levele Kassáról 1606. martius' 10-ről Maghocsi Ferencz tanácsoshoz, Torna- 's Beregvármegyei főispánhoz 162

16. 1611-ben aprilis' 23-ik napjára Szebenbe hirdetett országgyülés' törvényczikkelyei 165

17. II. Mátyás magyarországi király és Báthori Gábor erdélyi fejedelem között 1610-ben augustus' 15-kén Kassán meghatalmazottak által kötött szövetség; Erdély' rendeinek ugyanazon esztendőben september' 6-ik napján hozzajárult helybenhagyásával és megerősítésével együtt 175

18. Bethlen Gábor' levele 1611-ből junius' 21-ikéről Dévárol Rédei Ferencz fejdelmi tanácsos-, váradi főkapitány- és biharvármegyei főispánhoz 189

19. 1611-ben october' 10-ik napjára Kolozsvárra hirdetett országgyülés' törvényczikkelyei 192

20. Körösi Istvánnak, a' Portától jövő ügyvivőnek, Havasalyi Péternek és Zsúki Benedeknek 1612-ben junius' 27-dik napján Tergovistiából Báthori Gábor fejedelemhez irt levelök 198

21. 1612-ben majus' 15-ik napjára Sze-

benbe hirdetett országgyülés' törvényczikkelyei 202

22. 1612-ben november' 20-dik napjára Szebenbe hirdetett országgyülés' törvényczikkelyei 221

II. RÉSZ.

Itinerarium ad fulgidam Portam ottomannicam Thomae Borsos 233

Szkender basának 1613-ban october' 18-ik napján Keresztes' mezejéről Erdély' rendeihez irt levele 251

III. RÉSZ.

ELŐVILÀGOSITÀS

A' KIADÓKTÓL 257

Rerum in Transsilvania anno Domini 1613 toto mense octobri gestarum ordo et series etc. 263

1. Erdélyországnak 1613-ban october' 21-dik napján Kolozsvárról Báthori Gábor fejdelemhez intézett bucsuzó levele 266

2. Mikola Jánosnak mint ország' szónokának Bethlen Gábort fejdelemségébe 1613-ban october' 23-ikán béiktató beszéde . 271

3. Ugyanazon Mikola János által ugyanazon nap mondatott hálaadó könyörgés 276

4. 1613-ban october' 22-ik napjára Kolozsvárra hirdetett országgyülés' törvényczikkelyei, a' Bethlen Gábor fejdelem eleibe szabott feltételekkel együtt 278

5. Géczi András, Báthori Gábor' udvari lovas katonaságának kapitánya által **1613**-ban october' **27**-ikéről Váradról Erdélyország' rendeihez a' Báthori Gábor' megöletéséről küldött levél. . 289

A M.N. KÖNYV TÁRA

Nyomtatáshibák.

12-ik	lapon	1-ső	sorban	gyarmarti	gyarmati	helyett.
52 „	„	8-ik	„	proprositioját	propositioját	„
53 „	„	1-ső	„	gyelmes	Kegyelmes	„
79 „	„	3-ik	„	gondotatit	gondolatit	„
88 „	„	2	„ „	békesség	békesség	„
90 „	„	11	„ „	instrunctionkat	instructionkat	„
116 „	„	33	„ „	pivilegium	privilegium	„
140 „	„	26	„ „	constitutones	constitutiones	„
158 „	„	30	„ „	atyányfiaitól	atyánkfiaitól	„
209 „	„	3	„ „	declaremusque	declararemusque	„
211 „	„	4	„ „	Satuum	Statuum	„
234 „	„	28	„ „	énnéken	énnékem	„
289 „	„	1	„ „	6	5	„

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

R 2

I. RÈSZ.

BORSOS TAMÁS.

ELŐVILÁGOSITÁSUL

A' KIADÓKTÓL.

Borsos Tamás született **1566**-ban junius' **14**-dik napján; atyja volt Borsos Sebestyén, Maros-Vásárhelynek több ízben bírája, 's egy illy czímü kéziratban létező munkának: Krónika a' világnak lett dolgairól, irója; anyja kolozsvári születésü Hosszu Krisztina. Mint édes anyát, úgy első nőt is Kolozsvár adott néki, 's ifju korában: **1585**-ben élete' **19**-ik esztendejében vevén el onnan Huszár Borbárát. **1594**-ben M. Vásárhelytt polgár lett. **1595**-ben gondolatlanság halállal fenyegető veszélybe sodrotta.

A' szombatosok hazánkban mind inkább szaparodtak, 's úgy látszik, ő is közökbe tartozott. Az ország' rendei aprilisban Fejérváratt tartatott gyülésökben őket mint tilalmazott hitújitókat kinyomoztatni, megbüntettetni határozván, a' végzést Mindszenthi Benedek, udvarhelyszéki főkapitány, Udvarhely- és Marosszékben hevesen teljesedésbe kezdette venni; de a' tüzes kezdet közbe gördült fontosabb körülmény miatt czélzott véget nem érhetett.

Szinán török nagy vezér a' Dunán, Gyurgyevónál állított hidon, augustusban általjöve, Oláhország' vajdáját Mihályt meglakoltatni, hogy a' szultántól elszakadván Báthori Zsigmond erdélyi fejdelem' oltalma alá hajolt. A' szorongatott vajda se-

gítséget kért Zsigmondtól, 's ez nagy serget iparkodott harcztérre kiállítani. A' székelyeket fejenként hadba szólította, 's mivel öszvegyüjtésöket egy felől Mindszenthi Benedekre bizta, ez megszünt a' szombatosok' üldözésitől; meg a' haza 's fejdelem is: figyelmét most mindenkinek itthonn a' gyülekező hadak, künn a' Havasalföldében Erdély felé viharzó háború foglalván el. Zsigmond septemberben Fejérvárról Mihály segítségére indult; nagy számu serget vezetett Oláhországba; 's még sem minden erdélyi merészlett nékie diadalmat jóslani, sőt találtattak igen sokan, kik hitték, hogy Szinán rajta könnyen győzedelmet nyerend, és Oláhországot Erdélylyel együtt elfoglalandja. Illy hiedelemben voltak a' maros vásárhelyi szombatosok is; közűlök tehát Borsos Tamás, Szabó Gáspár, Szabó Menyhárt, Ötves Miklós, Ötves Péter a' budai basának levelet irván, abban e' képpen nyilatkoztak és könyörögtek: „általláttuk azt, hogy nem halad immár továbbra, hanem az egy Isten elveszi a' birodalmat tőlök, és adja a' hatalmas császárnak a' magyarokat, és a' török nemzetségnek.“

„Könyörgünk azért mi szegény emberek azon a' hatalmas basának: hogy tegyen irgalmasságot azon a' napon mi velünk, melly napon ezt a' mi városunkat elrabolják és elfoglalják a' hatalmas császár' vitézi; hogy a' mi házainkat akkor megesmérjék, olly jelt teszünk a' mi házainkra, hogy a' császár' vitézi azt nagy könnyen megesmérhetik, és a' hatalmas császár' hadai minket ne bántsanak; mellyért a' hatalmas Isten megáldja a' hatalmas és győzhetetlen császárt, és az egész muzulman nemzetséget minden jó szerencsével.“

Ezen levél történetesen nem a' budai basához, hanem Zsigmond fejdelemhez jutván még Oláhországban létekor; parancsolatjából Vásárhelytt sok szombatos elfogatott, el Borsos Tamás is és Fejérvárra vitetett; de onnan elszökött, és három hónapig imitt amott rejtezve lappangott. Az alatt Zsigmond, Szinánt meggyőzvén, és a' Dunán túl űzvén, haza jött. Karácson tájatt Vásárhelyre Borsos is elékerült; * de szabadságát, mint maga vallja, csak nagy bajjal és veszteséggel nyerhette vissza.

1597-ben m. vásárhelyi jegyző, 1599-ben főbiró lett, 's ez időtől fogva a' közelebbi években Vásárhelynek fontos szolgálatokat tett, noha saját házában sűrün érte a' szerencsétlenség: mert 1600-ban maga súlyos betegségben szenvedett; 1601-ben első neje meghalt, 1602-ben meg a' második is. Mielőtt ennek halála történt volna, kastélyt vagy várat kezdett építetni Vásárhelytt.

Veszedelmes korszakban élének. A' mindenfelé kóborló, duló ellenség miatt csak kőfallal kerített városokban lakók, várakkal birók lehettek bátorságban életök- 's vagyonaikra nézve. Maros-Vásárhelytt nem vala vár, 's lakósai az őket meg megrohanó ellenség elől most erdők' sürüjébe, majd

---

* Maros vásárhelyi Nagy Szabó Ferencz az oda való szombatosok itt röviden érintett történetét kéziratban levő krónikájában környülállásosan leirja, 's ezen megjegyzéssel végzi: „Ezt én Nagy Szabó Ferencz láttam és tudom, nem mástól hallottam; mert időmben telék el az a' tragoedia a' szombatosokon.“ — Nagy Szabó Ferencz öcscse volt Borsos Tamásnak; született 1581-ben Nagy Szabó Jánostól és Borsos Annától, a' Borsos Sebestyén' leányától és Borsos Tamás' testvér-nénjétől.

távol városok' várak' falai közé vándorlának el. Borsos Tamás másokkal egyetértve javaslá nekik: szent Ferencz' szerzete' hajdani zárdáját, mellyet mult esztendőben az ellenség' tüze fellobogtata 's pusztává teve, alakítsák várrá; javaslata nem maradt süker nélkül. „Borsos Tamás" — irja Nagy Szabó Ferencz, — „a' ki biró vala abban az 1602-ik esztendőben, a' város' népét egybegyüjté, és igen szépen a' dolgot eleibe adja a' népnek, és ékesen perorál előttök — mert eloquens ember vala — és szépen inti: hogy legyenek egy szivvel 's akarattal ehhez a' jó dologhoz; ezt megértvén a' nép' nagyobb része, reája hajol; de némellyek így szólának: „„„ Mi soha abban nem fáradunk, hanem előttünk az erdő és a' havas, oda menyünk."" A' számosabb rész' hajlandósága 's akaratja Borsos tervére nézve kedvezőleg nyilatkozván, a' zárda' váralakba hozását elkezdették 's pár hónap alatt használhatóvá tették; azonban sokáig és sokat kellett még küszködniök, épiteniök, mig valóságos várrá átváltoztathatták.

1603-ban a' Básta György által Dézsre hirdetett országos gyülésben székelyek e' vár' épitését indulatosan ellenzették. Törvényök szerint, állíták, székelyföldön várnak lennie nem szabad; 's lerontatni kivánák a' vásárhelyit is. Két nap sürgették hévvel a' rontás' meghatároztatását. Borsos vásárhelyi követtársával Bodoni Bálinttal foganatlanná tudta tenni sürgetésöket mind Básta mind a' rendek előtt. E' gyülés' folytában kifejtett ügyessége által sokat használt Borsos Vásárhelynek, 's önmagának is. Érdemeit megismertette a' rendekkel;

minek következtében **1605**-ben fejdelmi tábla' birájává választatott éppen azon medgyesi országgyülés által, melly Bocskai Istvánt fejdelemmé tette.

1606-ban Vásárhely őtet másod magával Bocskaihoz Kassára küldötte: ünnepélyesen szabadságlevelet és segedelmet kérni a' vár' tovább épithetésére. Bocskai kegyelmesen fogadta mind kettőjöket, 's segedelmül ideiglen a' városi bordézmát, a' kiváltságos levelet illető könyörgésökre nézve pedig — Nagy Szabó Ferencz' krónikája szerint, — e' választ adta: „Jó híveim! abban is kedveskedem jó szivvel; de a' féle levélnek ország' és tanács' consensusából kell adatni, még pedig publicaltatni is, hogy ha legjobb módon akarjátok lenni; mostan pedig itten sem tanácsim nincsenek egészen, sem gyülés' ideje nincs, hogy a' dolog mindenképpen végbe mehessen; sőt úgy lenne az legjobb módjával, ha mind erdélyi tanácsink 's mind pedig a' magyarországi tanácsink együtt lehetnének; hanem el kell haladni mostanról, és rövid nap lemégyek Erdélybe, ott való dolgaimnak eligazítására, holott mind a' magyarországi mind az erdélyi statusok tanácsinkkal együtt ott lésznek, és azokkal közölvén a' dolgot, megadom a' privilegiumot. Ne légyen késő, mert úgy lészen erősebb; mostan is adok magamtól levelet; addig ahhoz ragaszkodjatok, miglen azt véghez vihetitek, a' kit Erdélyben adunk, Isten velünk lévén.“

Eddig városi követségekben, ezután fejdelmiekben forgott Borsos. Báthori Gábor a' fényes Portánál állandóul leendő ügyvivőjének (continuus orator — agens — residens) nevezé ki őtet már **1612**-

ben, de parancsolatját az oda menetelre csak a' következő évben adá ki. Vévén ő azt, 1613-ban április' 10-ik napján M. Vásárhelyről elindult, 's Szent Demeteren egyesűlvén Balassi Ferenczczel, kit Báthori mint rendkivűli fő követet hasonlólag a' Portához külde, útjokat Szeben, Fogaras, Tergovist, Nikápoly, Eskipolis, Kirkilissán keresztül folytatták; majus' 22-ikén Konstantinápolyba érkeztek, 's fejdelmöket az őt terhelő soknemü vádak ellen buzgóan ugyan, mindazonáltal nem elég sükerrel védelmezték. A' diván, melly előtt Báthorit Bethlen Gábor személyesen is hatalmason vádolá, amannak tovább uralkodását mind Erdélyre mind a' török birodalomra nézve veszedelmesnek itélvén: helyébe Bethlent akará fejdelemségre juttatni, 's akaratja teljesült. Bethlen october' 22-ikén Kolozsváratt fejdelemmé választatott, Báthori pedig ugyanazon hónap' 27-ikén Nagy Váradon megöletett.

Balassi már augustus' 24-ikén elbocsáttatott volt Konstantinápolyból; Borsos ott maradt még szinte egy évig, 's ezen konstantinápolyi mulatása alatt irta illy czímü két munkáját:

VITA, VEL POTIUS PEREGRINATIO TOTIUS VITAE THOMAE BORSOS DE MAROS SZÉKELY VÁSÁRHELY, JURATI ASSESSORIS SEDIS JUDICIARIAE ILLUSTRISSIMI PRINCIPIS TRANSSILVANIAE, ATQUE CONTINUI ORATORIS EJUSDEM ILLUSTRISSIMI PRINCIPIS APUD FULGIDAM PORTAM OTTOMANNICAM, IN MEMORIAM REVOCATA INTER GRAVISSIMIS NEGOTIIS, ET SCRIPTA CONSTANTINOPOLI PER IPSUMMET THOMAM BORSOS. IN ANNO A CREATIONE MUNDI 5573. IN ANNO DOMINI JESU CHRISTI 1614. IN ANNO MAHOMETIS PROPHETAE 1025. — És: — ITINERARIUM AD FULGIDAM POR-

TAM OTTOMANNICAM EJUSDEM THOMAE BORSOS, mellyek ivnagyságu papirosra egy más' végtiben irva, eredetileg Maros Vásárhellytt a' gróf Teleki-könyvtárban találtatnak, 's általunk a' jelen kötetben közre bocsáttatnak.

Bethlen Gábor 1614-ben követeknek Bethlen István erdélyi kormányzót és Erdélyi Istvánt ország' tanácsosát, ügyvivőnek Tholdalagi Mihályt küldvén a' Portához; Borsost haza jőni parancsolta, * 's ő engedelmeskedett. „Báthori Gábor" — beszéli Nagy Szabó Ferencz, — „expediálta vala a' Portára Borsos Tamás bátyámot, és ott volt continuus oratorságra, a' kit zálognak mondanak a' magyarok, de a' törökök kapitihának mondanak, és a' mig ez a' rosz dolog eltelék, ott lakék."

„1614-ik esztendőben tavaszfélt (martiusban) Medgyesre Bethlen Gábor fejedelem gyülést hirdete; úgy hallottam, hogy Segesvárra akarta hirdetni, de amazok nem engedték; a' Portára expediálta vala fő követnek Erdélyi Istvánt és Bethlen Istvánt, kapitihának Tholdalagi Mihályt, és azok készülnek vala; és egykorban jöve Borsos Tamásnak a' Portáról levele, mellyben a' lovait kéreti vala, hogy utána küldjék bé a' levelekkel, és azon leveliben irta volt, hogy menjek bé hozzája, nem lesz gonoszomra; én látván az irást, örömest elkészülék és bémenék Erdélyi urammal fejedelem' akaratjából, és a' lovakat is utána bévivők; Erdélyi uram

* Bojti Gáspár Bethlenről irja: „Michaëlem Tholdalagium, continuum oratorem et agentem amplissimis commendans verbis: Thomam Borsos, virum non vulgari ornatum discretione, redire jussit." Monumenta ungrica, pag. 401.

is 's Bethlen István uram igen nagy jó akarattal és becsülettel voltak hozzám mind menet és jövet.“

. . . . . .

„Mit végeztek a' gyülésben akkor, én azt nem tudom; de elbomolván a' gyülés, Bethlen Gábor ott marada Medgyesben, és a' Portára expediált urak oda menének hozzája, és én is oda mentem három lóval; onnat Berethalomba mentünk, onnat Fogarasba, 's onnat Brassóba, és onnat indultunk aztán Havasalföldibe a' Porta felé; indultam el házomból Konstantinápolyba die 18-a martii 1614-ben; jöttünk haza die 13-a augusti.“ Ekkor jött haza tehát Borsos.

Bethlen midőn 1613-ban a' drinápolyi divánban vádlóképpen lépett fel Báthori ellen; ennek akkori küldötteiről, Balassiról és Borsosról magasztalólag emlékezett; kitünő, jeles ügyvivőknek nevezte őket, * 's hogy valósággal azok voltak, onnan is következtethetni, mert maga Bethlen később mind a' kettőt gyakron küldötte követségbe.

1615-ben majus' 6-ikán Nagy Szombatban szerződés köttetvén II. Mátyás király és Bethlen fejdelem között, az ezt eszközlő biztosok Erdély' rendei' 's fejdelme' részéről Pécsi Simon cancellarius, Sarmasági Zsigmond, Balassi Ferencz, szé-

---

* Ezen szavaiban: „De quibus rebus universa saxonum natio, et imprimis integerrimus senator Joannes Bengnerus, universitatis legatus, atque adeo generosi et excellentes ipsius Bathorei continui oratores Thomas Borsos et Franciscus Balassi, si modo verum fateri velint, luculentum possunt perhibere testimonium.“ Monumenta ungrica, p: 332.

kelyek' generálja 's Udvarhelyszék' kapitánya — mind a' hárman fejdelmi tanácsosok, Borsos Tamás fejdelmi táblabiró, Rhoncz János szebeni polgármester, és Veres Pál segesvári tanácsos valának. *

1618-ban Borsos másodszor fejdelmi ügyvivő Konstantinápolyban; martius' 25-ikén indult el oda, 's 1620-ban aprilis' 28-ikán jött vissza M. Vásárhelyre. ** — Ezen követségéről illy czímü munkát irt: Borsos Tamásnak második Portára való járásának közönséges historia(ja), mellyet obiter csak irtam meg az Konstantinápolyba. In anno Domini Jesu Christi 1618. Az eredeti kézirat — M. Vásárhelytt a' gróf Teleki-könyvtárban, — többnyire török módra simított papiroson apró, sürüen öszvevert betükkel 49 másodrétü ivre terjed.

1625-ben Borsos ismét Magyarországra küldetett Kamuti Farkassal és Tholdalagi Mihálylyal együtt, mint felhatalmaztatott Bethlentől a' II. Ferdinánd császár és IV. Murad szultán közt megujítandó béke' eszközlésére, 's előttök történt a' gyar-

---

* Katona, Historia critica regum Hungariae. Tom. XXIX. p. 583—595.

** Hogy Borsos ezen időszakban ügyvivő volt, Bethlen is bizonyítja, midőn 1619-ben novemberben Balassi Ferencz internunciusához irt levelében igy szól: „Questa lettera ultimamente havemo scritto cola nostra mano propria, e non potendo scriuer' un altra al nostro Agente Borsos Tamás per amor de grand' affari, pero questa gli mostrarete" stb. Gabrielis Bethlenii principatus Transsilvaniae coaevis documentis illustratus. Tom. I. p. 78.

marti békekötés. * Miből állt ott kötelességök, mit miveltek? az a' jelen volt Tholdalagi Mihály' Emlékiratából, mellyet az eredeti példány után Tárunk' harmadik kötetében szándékozunk közre bocsátani, ki fog tetszeni.

1626-ban Borsos Konstantinápolyban harmadikszor jelent meg mint ügyvivő. **

Illy sok fontos ügyekben alkalmaztatása 's derékül eljárása által millyen nagy tekintetü 's befolyásu férfivá vált hazája' fijai előtt, az 1630-ban juliusban Medgyesen tartatott országgyülésben kitünt; holott viharos szócsata támadván az özvegy fejdelemnő brandenburgi Katalin' és kormányzó Bethlen István' párthívei között, ő vala egyik, ki a' zajgókat csendre tudá hozni. — „Az említett medgyesi gyülés" — irja Kemény János Autobiographiajában, — „ment végben felette rút tumultussal; mert a' gubernator a' fejedelem asszony ellen tévén publica querelát az ország előtt, és akarván mutogatni conditioinak violatioját, 's consequenter az országnak homagiumától felszabadulását a' fejede-

* Katona, Historia critica regum Hungariae. Tom. XXXI. p. 75. — Tudománytár. Új folyam. II. kötet 71—75. l. Az 1625-diki majus' 26-ikán kőlt gyarmati békekötés' cziikelyei, deákúl, magyarúl és törökül. Bécsben 1837. 3 és 9. l.

** Hammer az ez évi történetek' sorában mondja: „Noch vor Ende des Jahres übergab der Resident Bethlen's Thomas Borsos, den siebenbürgischen Tribut von zehntausend Ducaten, um die Nothwendigkeit des Friedens zu rechtfertigen, welche Ende des Jahres zwischen dem Kaiser und Bethlen zum dritten Mahle zu Preszburg abgeschlossen worden." Geschichte des osmanischen Reichs. Zweyte verb. Ausg. Drit. Band. S. 74.

lemasszony' degradalasára 's más' választására; de az ellenkező factio praevaleálván, és mivel az ország' statusi is nem voltak jól arra dispositusok: csak kevésben mult, hogy egymást le nem vágták, fegyveres kézzel lévén mindenik fél. Tandem az ország magát interponálta és nehezen sopiálta, lévén az atyám praesidens; Tholdalagi Mihály, Borsos Tamás lévén a' mediumnak inventori. *

64 esztendős volt ekkor Borsos, 's Nagy Szabó Ferencz' kronikája szerint még 1633-ban is élt. Mikor halt meg? bizonyos adatunk róla nincs; tehát még csak azt említjük:

Gróf Teleki Sámuel' maros vásárhelyi könyvtára' catalogusa hirdetvén, hogy Borsos Tamás' historiai kéziratai azon tárban eredetileg megvannak; egyikünk a' mult 1838-ik év' septembere' 19-ik napján ott megjelent, 's miután Borsos' kéziratait maga is megvizsgálta 's eredetiségök felől teljesen meggyőződött, ** lemásoltatni rendelte e' kettőt: VITA, VEL POTIUS PEREGRINATIO TOTIUS VITAE THOMAE BORSOS; ÉS: ITINERARIUM AD FULGIDAM PORTAM OTTOMANNICAM EJUSDEM THOMAE BORSOS. Megesvén a' lemásolás; october' másodi-

---

* Rumy, Monumenta hungarica, második kötet. 184, 185. l.

** Ki a' régi török simított papirosat ismeri, 's Borsos' 1618-dik évi ügyvivősége' historiája' külső alakját vizsgálja, tartalmát olvassa; legottan meg fog győződni: hogy az ő keze'irata. Innen könnyü aztán átlátni, mikép' az 1614-beli munkát is ő tulajdon kezével irta; mert az 1618-beli historiában eléforduló nagyobb betüalakok éppen ollyanok, millyenekkel az 1614-beli munkák irattak. Azonban vannak más okok is, mellyekért mi a' Borsos' neve alatti irományokat az ő keze' iratinak valljuk; de azokat itt elő sorolni szükségtelennek tartjuk.

kán főleg Tárunk' érdekéből kiadókúl mind a' ketten Maros Vásárhelyre utaztunk; ott a' grófi könyvtárban másolatinkat eredeti példányaikkal mi magunk figyelemmel öszveolvastuk, hasonlítottuk; annál fogva Borsos Tamásnak Tárunk' jelen kötetébe iktatott pár munkáját közvetetlen és híven az ő eredeti kézirata után 's szerint adjuk.

VITA, VEL POTIUS PEREGRINATIO TOTIUS VITAE THOMAE BORSOS DE MAROS SZÉKELY VÁSÁRHELY, JURATI ASSESSORIS SEDIS JUDICIARIAE ILLUSTRISSIMI PRINCIPIS TRANSSILVANIAE, ATQUE CONTINUI ORATORIS EJUSDEM ILLUSTRISSIMI PRINCIPIS APUD FULGIDAM PORTAM OTTOMANNICAM, IN MEMORIAM REVOCATA INTER GRAVISSIMIS NEGOTIIS, ET SCRIPTA CONSTANTINOPOLI PER IPSUMMET THOMAM BORSOS.

IN ANNO A CREATIONE MUNDI **5573.**

IN ANNO DOMINI JESU CHRISTI **1614.**

IN ANNO MAHUMETIS PROPHETAE **1025.**

Istennek szent kegyelméből születettem ez nyomorusággal, keserűséggel, bánattal teljes világra in anno Domini **1566** esztendőben, die **14**-a mensis junii, kit az keresztények hivnak Keresztelő Szent János' születése' napjának.

Holt meg az atyám Borsos Sebestyén in anno Domini **1584**, die **8**-a mensis septembris, kit hivnak Kisasszony' napjának.

Én magam házasultam meg először in anno Domini **1585**; vettem feleségül Kolozsváratt az Huszár Ferencz' leányát, Huszár Borbárát, az kit hoztam el Kolozsvárról hat lovú, veres fedelű hintószekérben, ki mellett volt nyolcz kocsi násznépem, pünkösdnap után való közelbik vasárnap.

Ebben az esztendőben mind Erdélyben és több sok országokban, sőt az egész világban olly rettenetes nagy aszályság vala, kit annakelőtte soha sem historiákban nem olvastunk, sem emberi emlékezet

nem említette; az ki miatt igen nagy drágaság lön Erdélyben 's Magyarországban, annál inkább, hogy egy maros köblę búza felment vala hat forintra — főképpen Kolozsváratt — ezen **1585** és **1586.** esztendőben; 1) de ismét nagy hirtelenséggel, ugyanezen **1586**-ik esztendőben szinte pünkösdnap' tájában nagy hirtelenséggel úgy mególcsódék, hogy három forintra leszálla az ára; aztán aratásig két forintra; azután sokáig úgy járt a' búza; mert az előtt olly igen nagy ólcsóság vala Erdélyben, hogy az elegy búzát egy vékával az vásárhelyi piaczon megvehették három pénzen; az ki igen tiszta búza volt, megvehették egy vékával öt pénzen.

Ugyanezen **1586.** esztendőben igen nagy mirigy döghalál lön Erdélyben.

Ezen esztendőben szent Mihálynapban lön ez világra az én leányom Erzsébeth, kit annakutána adtam vala házas társul Borbély Kristófnak, ki az kólikában hala meg.

Azután is lött azon Huszár Borbárával együtt öt gyermekünk; de azok is mind megholtak apró korokban.

1594. esztendőben lettem először vásárhelyi ifiu polgárvá.

Ebben az esztendőben szakada el Báthori Zsigmond az töröktől, és ebben az esztendőben ölete meg egy néhány fő urakat, 2) az kik nem hagyják vala elszakadni az török' hüségétől; kiket mikor megölete, aztán úgy álla az németekhez; ki miatt az Isten mind magát el-

1) Ezen arab számmal 's a' többivel a' hátrább ugyanazon számok alatt következő adatokra történik hivatkozás.

veszté Opuliába 's mind országát elpusztítá. Az szegény ártatlan hazafiainak 's országgondviselőinek, kiknek az kolozsvári perengér alatt fejeket szedeté, ezek: első Kendi Sándor, második Kendi Gábor, harmadik Ifiu János, negyedik Forró János, ötödik Szentegyedi Gergely Deák. — Báthori Boldizsárt és Kovácsóczi Farkast Szamosujvárba küldé fogva, kiket azután ott fojtata meg. — Kendi Ferenczet és Bornemisza Jánost Gyaluba küldé, azokat ott fojtatta meg. — Szalánczi Lászlót maga házában Baranyicskán öleté meg. — Gerendi Jánost exiliumba küldé, ki az exiliumban Magyarországban hala meg. Ebben az esztendőben hideg őszszel mene aztán Geszti alias Veszti Ferencz generalisságában Facsát alá, az melly rosz kastélyt nem hogy megvehette volna, de nagy szégyenvallással jöve el alóla. — Székely Mózsesnek az lábát ellövék, kiben az mig éle sánta lön.

1595-ben szent György napi gyülésben Fejérváratt végezének egy articulust az szegény sabbathariusok ellen: hogy persequálják őket; az kinek persecutioját Mindszenthi Benedek, ki akkor udvarhelyi fő kapitány vala, el is kezdé Udvarhelyszékben és Marosszékben, de az Isten nem bocsátá őtet abban elő, hogy azoknak vérében kedve teljék; mert az mikor szinte in ferventi vala az persecutioban, csak meghozák az hirét, hogy Szinán basa igen kötteti az Dunát által Fekete Gyirgyónál Havasalföldire; ki úgy eszét veszté a' religio persecutiojának és inquisitiojának, hogy azután nem lehete az nyavalyás embernek soha néki módja az religio' persecutiojában.

Ugyanebben az esztendőben jó idején tavasszal méne Borbély György az erdélyi haddal újolag Facsát alá; kinek segítségére jövének az végbeli lippai, jenői, gyulai, tömösvári törökök, több apróbb kastélyból valókkal együtt; az kiket az erdélyi had az mezőben erősen megvere; az lippai béget elfogák, és mindjárt azon hamar megadák Facsátot, Lippát több kastélyokkal együtt. Végre Jenő' várát sokáig vivák; de hogy annak is az bégje ott az harczon veszett volt, és sehonat segítségek nem érkezék, azt is megadák. Az melly váraknak megvételét Erdély **1613.** esztendőben az rettenetes rablással és ország' pusztulásával, és után Lippának visszavételével és visszaadásával valóban megsiratá.

Ugyanebben az esztendőben hozák bé Báthori Zsigmondnak az német asszonyt, Mária Christiernát feleségül, kinek azért ő csak meg sem tehette volt (így), alig végeződheték el az menyegző, mindjárt meg kelle indulni Szinán basa ellen Havasalföldébe; az hol azért akkor ő szerencsésen jára, mert Szinán basát által riasztá az Dunán, és Havasalföldét tőle megszabadítá; az hol immár Szinán basa két erősséget csinált vala: egyiket Bukaresten, másikat Tergovistián, mellyeket megvévén az törököktől, elrontának; jóllehet az Szinán basa' hada és Erdélyből bément had úgy megpusztítá azért Havasalföldét, az kit most is megláthat az, ki Havasalföldében jár, ki miatt én nem itélem, hogy soha oláh fejedelemség alatt megépülhessen az az ország.

Erre az havasalföldi hadra az egész székelységet fejenként felvevék, és köztök Vásárhelyt is fe-

jenként elvitték vala; az hova az kit nem hittak volna is, mint az régi ős jobbágyot, az is mind felkele; elhitetvén magokkal: hogy ők akkor az régi elvesztett szabadságot megnyerik. Mikor mind egybe gyült vala az egész székelység, mondják: hogy közel töltek volt 40 ezerre; ők magokat elhivén és az hadban pártot ütvén az ország és nemesség ellen, az szabadságot erővel is megkezdték venni. Látván az fejedelem is és az ország, hogy előtte túl az török ellenség, és közötte az székelységnek támadása; nem lehetett egyéb abban, hanem meg kellett adni nékik az szabadságot, de conditioval; melly conditiokat nyavalyások mint paraszt nép meg nem értvén jól, mind az honn maradott része, és mind az hadból hogy haza jöttek azután az többi is itthonn sokképpen violálták; oda azért Havasalföldébe híven 's dicséretesen szolgáltak, de itthonn az földes urakon ők is igen sok törvénytelenségeket kezdtek vala cselekedni. Mihelyt az hadból haza jövének, egy gyülést tőnek Fejérváratt, és ott elveszték az székelyek' szabadságát. Azután mindjárt Báthori Zsigmond Prágába mene német császárhoz, és ez alatt itthonn neki kelének az urak és nemesség mind az udvar' népével együtt, és egyszersmind körűl fogák az egész székelységet, és szörnyen megholdoltaták: sokat bennek az jovában kit felnyársalának, kit akasztának, kit horogba hányának, kinek orrát, fülét elmetéllék, kit piricskolának; így vevék el tőlök az szabadságot ismét, kit ők is ismég, ujabban ők is valóban megtorlának, és ugyan még is megvevék az ő szabadságokat.

Ugyanezen esztendőben szökék bé nyelvemetszett János Diák Ötves Györgygyel együtt az Por-

tára; az kiknek lator practicájokba én is csak úgy belé elegyedtem vala, mivelhogy Ötves György Ötves Miklósnak szolgája volt és az practicával haza talált volt jőni, és énnékem megmutatta volt; hogy csak azt eltitkoltam, megtudódék és engem megfogának, fogva vínek Fejérvárra Józsika Istvánhoz, minthogy ő vala locumtenens Fejérváratt az mig az fejedelem Havaselföldébe jára; onnat én elszökém és aztán három egész hónapig búdostam az országban szélyel, ki miatt mindenemet elvesztém és nagy dologgal szabadulhaték meg; ebben az practicában nekem semmi egyéb bűnöm nem volt, hanem mikor az az Ötves György azzal az portai practicával haza jött volt, én is tudtam, de láttam hogy semmi dolgok és csak merő bolondság; szántam Ötves Györgyöt hogy ha kimondom dolgát, igen rútul leszen dolga; hogy azt eltitkoltam, az én fejemre terűle, és csak alig hogy úgy nem járék, az mint szokták mondani: hogy „kegyelmes tolvajnak nyárs az seggibe.“ — Ő kiszabadula és beléesém az nyomoruságba; itt azért minden embernek tanulni kell, hogy ország és fejedelem ellen való practicába magát ne elegyítse, sőt ha titkon hallja is, el ne titkolja, hanem igen is kimondja vagy fejedelmének, vagy előtte való tisztviselőjének, hogy ne vonja az más ember' nyakából az maga nyakába az istrangot, vagy az más ember' lábából ne vegye ki az töviset 's az magáéba verje, az mint én ekkor jártam vala: hogy másnak kedveztem, 's az magam fejem esett vala beléje.

1596. Tömösvárát megszállá az erdélyi had, de hijában; mert más felől török császár kiindula

Eger alá, és ugyan poroz vala az seggik az erdélyi hadnak, úgy vakarodék el Tömösvár alól bé vissza Erdélybe; mindazáltal ugyan kiméne Báthori Zsigmond az németek' segítségére Eger alá az erdélyi haddal, az melly keresztény hadat török szultán Mehmet (Mohammed) császár igen megvere az Keresztes' mezején, és Eger várát is elvevé; melly török császár' hadától akkor Báthori Zsigmond úgy megszeppent volt, hogy az napságtól fogva mindjárt practicálni kezde: hogy ő az német Rudolphus császárnak adja Erdélyt, csak adja néki Opoliát; mert ő látja hogy török császár ellen elégtelen Erdélyt megtartani, és ő megeskütt azon erős hittel, hogy soha az törökkel meg nem békélik. Ezt én magam szájából hallottam Báthori Zsigmondnak mikor elbucsúzék az országtól Fejérváratt; de azután ugyan megbocsátottak volt az papok néki; mert nám megbékélett vala azután, mikor Básta György ellen béhozák Molduvából az fejedelemségre; kinek az Isten ugyan nem ada azért semmi hasznot, mert semmi practicával Erdélyt nem birhatta.

1597. Löttem először Vásárhely' notariusa; az melly esztendőben Lengyelországba is mentem vala visitandi gratia.

1598. Bucsúzék el Báthori Zsigmond Erdélyből tavaszszal, és adá az országot Rudolphus császár' számára az három commissarius uraknak: Szuhai Istvánnak, az ki püspök vala; Istvánfi Miklósnak; ezek magyarok valának; és doctor Seczen Birtalannak; ez német úr vala. És ő maga elméne

Opoliába; Józsika Istvánt megfogatá, ki egy bolond ifiu kevély cancellarius vala, és ezt fogságban hagyván, azután vivék Szathmárba, mellyet ott ölének meg az németek, az Báthori Zsigmond' Opoliából való ellépéséért.

Látván Báthori Zsigmond, hogy Erdélyt nem kellett volna elhagyni Opoliáért, nem sokat késék, hanem oda hagyá Opoliát és visszaszökék Erdélybe; kit az kolozsvári biró, Katonai Mihály város' és tanács' híre nélkül béfogadván, az ország mindjárt melléje álla és ismét fejedelem lön; az három commissarius urnak búcsut ada, és azok kimenének az országból.

Ezen közben nagy hirtelen megszállá Váradot az török, de Isten segítségéből meg nem veheté, hanem elméne alóla. Ugyan mindjárt magában gondolkodván arról, hogy immár az német nemzetet is megtréfálta 's oda sem bizhatik, 's az török ellen is megesküt, hogy vele meg nem békélik: az öcscséért, Báthori András kárdinálért külde Lengyelországba, hogy azt béhozatván, az fejedelemséget is néki adja, és hogy Báthori András az törökkel megbékéljék.

1599. Béjővén Báthori András, Medgyesen egy generalis gyülést tétete Báthori Zsigmond, és először is az Várad' megszállására való oltalomhadra való költséget megkéré az országtól; az mellyet hogy nem lön honnan megadni, az melly arany keresztet ifiu János király az országnak hagyott volt testamentumban: az ország negyvenöt ezer arany forintért adá Báthori Zsigmondnak; ki felöl izene az országnak, hogy meg nem érné, de elveszi. Ez

az kereszt ifiu János király' idejétől fogva Szebenben állott; onnan hozák ki 's úgy adák Báthori Zsigmondnak; az kereszt én kezemben is volt; nem nagy vala, mert egyik markába belé fért az embernek; de tizenhárom kő vala benne: az öte gyémánt vala; az nyolcza rubintok; igen csudálatos szép marhák valának: ugyan is, mint az ki ollyan kicsiny marha negyvenöt ezer aranyat megért. — Ezt elvégezvén, úgy adá az fejedelemséget Báthori Andrásnak, az nagy szegény ártatlan papnak, és ő maga egy falka ideig Vécsben lakék, minthogy minden kincsét is oda takarította vala; onnat egykor csak elrándula Lengyelországba, hogy onnat Rómába menjen és baráttá légyen. — E' közben Báthori András az Portára béküldé előljáróban Gávai Miklóst és Budai Ferenczet követségen; de az mig azok ide bé szerzék az békességet, ez alatt amaz istentelen Mihály vajda Havaselföldéből későn őszszel szent Gál nap tájban kijöve Báthori Andrásra, némelly erdélyi urak' hivására és árultatására, kiknek az Isten rend szerént megfizete azután; kik azért hivák Mihály vajdát ki, hogy ők még sem akarnak vala az némettől elszakadni és törökkel megbékélni. Ez az Mihály vajda nagy véletlen hogy kiindula, az székelységnek az szabadságot megadá; és az székelységnek előtte és az torkán lévén az Havaselföldében való jó szolgálatjok felett rajtok való veszedelem; nem csak azt cselekedék az nemességen, az mit az előtt, hanem felverék, hajták egymást, és valahol nemes embert, vagy csak az gyermekét kaphatták is, de megölték, házokat elégették; egy felől Mihály vajda az országban volt, más felől az székelység kegyetlenkedett; sőt még az laksági pa-

rasztság is feltámadott vala földes urára; mind az is azt reméli vala, hogy Mihály vajda azoknak is megadja az szabadságot. Illyen nagy rettenetes rémülés, romlás forog vala az országban. — Báthori András fejedelem is elég szép erdélyi haddal eleibe méne Mihály vajdának, de az sok árultatás miatt megveré Mihály vajda Báthori Andrást; mindazáltal rettenetes nagy harczczal, viadallal, mellyet ember sok időtől fogva nem hallott; mert reggel elkezdetvén az harcz, egész estvéig mind erős harcz tartott, hogy egyik az másikát derekason meg nem birhatta, hanem estve két felé táborokba szállottak, és az erdélyi had látván, hogy az fejedelem is elhagyta őket 's elfutott, 's az urak is éjjel az ki hova látott felkölt és elment, és így Mihály vajda elfoglalá az országot; kinek nagyobb oka csak az lön: hogy sokan az erdélyi és székely nemes ifiu legényekben megkivánták vala az havaselföldi prédát, és Mihály vajda' szolgái lőnek; az kik ugyan azok is hozák ki Mihály vajdát Erdélyre. Egy Istentől szakadt lator Tamásfalvi János nevü kapitánya vala, az kinek azután az maros széki kapitányságot adta vala; az maga kérkedett vele, hogy arról az harczról Mihály vajda ugyan el is futott volt immár, de ő riogatta meg 's hozta vissza 's úgy lett győzedelmessé; kinek az Isten azután 's az többinek is megfizete: Makó Györgynek, Imecs Mihálynak, Bedő Istvánnak, sokaknak. — Innét az harczról elszaladván Báthori András fejedelem, minthogy az székely fő embereknek feleségek, pénzek Udvarhelyre szorult volt, mind azok látni is, és az fejedelmet is tanácslották arra, hogy arra menjenek, és ők Moldovára olly úton viszik által az székely-

ségen, hogy bátorsággal elmehetnek, és Moldovából Lengyelországba könnyü menetelek lészen. Ennek engedvén az fejedelem, arra indult, és az fő emberek Udvarhelytt megrakodván aranynyal, az Hargita havas' ösvényére mennek, hogy ott csak hirtelen Csíkon által ránduljanak az Tarkőre és azon menjenek Moldovára; ki meg is lehetett volt, de mikor nagy fáradva az csíki határból az moldovai határba futottak volna, mint fáradt emberek, immár nem is tartván sem az ellenségtől sem székelységtől, letelepedtek volt, nyugodtak, elaluttak. Ez közben az csíkiaknak hirekkel lévén, hogy az nemesség ott elment, és egymást felharangozván, véletlen reá ütvén, mind egyig ott ölik meg őket; sőt még Báthori András fejedelemnek is fejét vészik, mellyet visznek Mihály vajdának, de az nagy pogány fejedelem annyi emberséget cselekedék vele, hogy az testét is felkerestetvén, Fejérvárra meghozatá, és az Báthori Boldizsár testét is, kit Báthori Zsigmond tyrannice elrejtett vala, megkeresteté, és Fejérváratt ország előtt nagy tisztességgel eltemetteté. Illyen szörnyü veszedelemmel vevék ismét meg az székelyek az ő szabadságokat, és Mihály vajda is így vevé meg Erdélyt, mellyet rettenetes nagy kegyetlenséggel, pusztítással bíra, de az szent Istennek kegyelméből nem birhatá esztendeig. Az az istentelen Tamásfalvi János is nagy kegyetlenséggel bírá Marosszéket, és az religionak erős persecutora lön.

Ebben az esztendőben voltam először vásárhelyi fő biró, az melly esztendőben, 's az következendőben is rettenetes sokat feküttem az kólikában, ki miatt mind kezem, lábam elesett vala,

hogy három egész esztendeig is meg nem épülhettem belőle.

1600. Nagy reménysége lévén Rudolphus császárnak abban, hogy Mihály vajda Erdélyben lévén, és ő vele megegyezvén az német had, ebben az esztendőben egymás' segítségével Gyulát, Szolnokot, Tömösvárat megvehetik: szép német és magyar haddal Básta Györgyöt generalisságra alá indítá Mihály vajda mellé; kihez képest Mihály vajda is az erdélyi nemességet Tordához szállítá táborba; az kik mikor oda gyültek volna, titkon tanácsot tartván, Csáki Istvánt generalisnak választák, és követeket küldvén Básta Györgyhöz, elhiteték vele, hogy Mihály vajda az törökhöz adta volna magát. Básta György ezt elhivén, az német császár' hadával reá jöve Mihály vajdára az erdélyi nemesség mellé, és Miriszlónál megvíván Mihály vajdával, igen erősen megveré Mihály vajdát; ekkor is mind az egész székelység is Mihály vajda mellé ment vala; csak Maros széknek az lovasa, ki akkor 500 vala, ment vala az nemesség mellé: azoknak az nemesség, az (kik) jobbágyok voltak bennek, megigérte vala az szabadságot, de Isten jó szerencsét adván nékik, ugyan megcsalák; az többi is újolag elveszté az szabadságot; rettenetes szörnyü sok nép veszett vala azon az harczon az Mihály vajda' hadából oláh és székely.

Onnat elszaladván Mihály vajda, béméne viszsza Havaselföldébe, de oda is reá jöve Zamoisky János, az lengyel nagy cancellarius nagy lengyel haddal — mivelhogy Lengyelországra is reá ment vala — és ott is igen megveré, hogy onnat is el-

szalada, és által jövén Erdélyen, Szászvárosnál által méne némelly hamis urak' engedelméből, kik közűl némellyek megfizetének róla: mint Kornis Gáspár, mert ő öleté meg. Onnat Mihály vajda felméne Rudolphus császárhoz; Básta György Erdélyben marada, és az hadát mind kiküldé, az kin eléggé örűle Erdély, és ada hálákat az Istennek, de csak borral. Ugyanekkor Mihály vajdának egy fő kapitányát, Bába Novákot, ráczot, ki igen sok égetést tött vala az szászságon, és egy oláh papját, ki Lippát mondják hogy töröknek akarta adni, megfogák, és Kolozsváratt az perengér mellett süték meg őket az gyülés alatt; melly gyülés lön

1601. farsángban Kolozsváratt. Itt meg nem emlékezvén az erdélyi bolond urak némellyek: mint Csáki István, Székely Mózses 's többeken, mind az Istennek velek való kegyelméről, mint szabadítá meg őket az német császár' segítsége által Mihály vajdától; melly német császár' segítségéért immár ujabban német császár' hüsége alá adták vala magokat, hogy addig practicálának, hogy ismét nagy orczátlanul elszakadának német császártól és az németes urakat: Sennyei Pongráczot, Kornis Gáspárt, Huszár Pétert megfogák, és felkiáltták Báthori Zsigmondot ujabban az erdélyi fejedelemségre, ki akkor Lengyelországban búdosik vala; noha Básta Györgyöt is örömest szinnel marasztják vala Erdélyben, de amaz nem marada, hanem kiméne Rudolphus császárhoz, és Báthori Zsigmondot Moldova felől béhozák az erdélyi fejedelemségre, Erdélynek szörnyü siralmára, veszedelmére.

Ugyanezen esztendőben Básta György és Mihály vajda meggyülekezének erős haddal és reá jövének Báthori Zsigmondra; Báthori Zsigmond is kiméne eleikbe Szilágyba nagy kevély haddal, de Básta György és Mihály vajda igen erősen megverék (Goroszlónál) az erdélyi hadat, hogy mindjárt az hátokon béjövének Erdélybe Kolozsvár mellé. Ő maga Báthori Zsigmond az Radnán beszalada Moldovába, és onnat meg ismét kijöve Brassóba, kit az brassaiak nagy tisztességgel fogának, az honnét ismét meggyülekezék és melléje jöve három rosz fáradt török basa: egyik az anadoli basa, másik az tömösvári basa, harmadik Bektes basa. Ez alatt Básta György és Mihály vajda Erdélynek neki bocsátá, szabad nyereségnek minden hadát, és olly igen szörnyen megdulatá, kóboroltatá Erdélyt, hogy csak annak is szörnyü voltát nem tutom micsoda fő tudná megirni; de még is az úr Isten akkor annyiban könyörüle rajtunk, hogy Básta György Tordához szálla táborba; látván maga is Mihály vajdának latorságát, hütelenségét: ott az keresztes mezei táborban Mihály vajdát megöleté, és valamennyire meglassudék akkor az kóborlás. Meghallván Básta, hogy Báthori Zsigmond Brassóba megjött, egyenesen oda utána indula, de Isten nem segillé reá; mert Fogaras előtte lévén, azt sem adák meg néki, és ez mellett az Isten annyi számtalan esőt ada, hogy az vizek is úgy megáradának, hogy az Ólton sem mehete által; ez közben meghallá azt is, hogy Dévához béérkezett az török segítség, ki miatt kényszeriteték, hogy vissza szálla minden hadával Nyárádtőhöz az Maros mellé, az végre hogy az székelyeknek az

szabadságot megadja és ő melléje jöjjenek; de túl Brassóból Báthori Zsigmond is addig jártatá az székelyeket, hogy hozzája hajlának, és megadá az szabadságot, az melly szabadságban most is vagynak, az ki jó akaratja szerént el nem rázta az nyakáról; de nagyobb része elszökék mellőle és jobbágyul adá magát: ki fő embernek, ki csak magához hasonló szabad székelynek.

Báthori Zsigmond kijöve Brassóból és megegyezék az török haddal; mellyet látván Básta György, hogy az székelység is nem áll melléje, nem meré megvárni, hanem felkelvén Nyárádtőtől, kiméne minden hadával Dézshez és ott sánczba veré magát; Kolozsvárat megraká német haddal. — Ekkor semmi kastélya, vára nem lévén Vásárhelynek, az város' népének az jova mind szélyel imide amoda elbúdostunk vala; ekkor is én voltam az biró, és Báthori Zsigmondhoz bémentem vala Brassóba, hogy bizonyost meglássam ha él-e, és ott vagyon-e? Ott Báthori Zsigmonddal szemben lévén, mikor kijöttem volna az Básta' hada alatt mind az város' népének szinével, 's mind egy néhány székely atyafiak hozzánk adván magokat, az Básta' hadának utóljával és szélyedezőivel egy néhány hétig erős csatázást üztünk, tartottunk; ki miatt azután, mikor ismét Básta' kezébe kele az ország, csak az úr Isten tarta meg, hogy Básta el nem ütteté az fejemet; nagy summán, fizetésen tudék megváltozni.

E' közben Báthori Zsigmond jobban meggyülekezék, az erdélyi hadakból is, és felkelvén elmenénk Kolozsvár alá, hogy vagy Kolozsvárat megvegyük, vagy ha Básta György kijő segítségére, megvíjunk vele; de olly igen rettenetes nagy tél szál-

la reánk, hogy sem Kolozsvárat meg nem vehettük sem Básta ki nem jöve az sánczból, hanem az törököt tovább nem tarthaták, hanem kiméne az országból, és az Báthori Zsigmond' hadai vissza szállának az szászságra; Medgyest és Segesvárat megvevék.

Ebben az esztendőben Radnóton hala meg az én feleségem Huszár Borbára — minthogy még ekkor Vásárhelynek vára nem vala és ott kellett laknі — Karácson' elődedin csak, kivel nagy kedvesen éltem tizenhatodfél esztendeig.

1602. Látván Básta hogy az farkas elment, ő is is kijöve az lyukból nyulászni, és minthogy Gyalu' Almás' vára, Besztercze elhajlott vala tőle: Gyalut, Almást megholdoltatá, és onnat méne Besztercze alá, mellyet erősen lőtete és ostromoltata, de meg nem vehete, mert igen sok nemesség is szorult vala belé, és Báthori Zsigmond is Vitéz Miklóssal, Nagy Alberttal szép praesidiumot bocsátott vala belé. Látván Báthori Zsigmond hogy semmit nem tehet, tractára fogá az dolgot Bástával: hogy tovább nem veszekedik, hanem vigye ki az hadát Erdélyből pünkösdnapig, és szerezzen gratiát német császártól, 's adja meg neki Opoliát 's kimegyen és Básta' kezébe adja Erdélyt. Básta ezeket mind megcselekedé, és így Báthori Zsigmond újolag kipironkodék Opoliába 's Básta Györgynek adá az országot 3, 4, 5). Mint egy turos lovat, szinte úgy kezdette vala nyavalyás cserélni, berélni Erdélyt.

Ebben az esztendőben holt meg az édes anyám Erdő Szent Györgyön, ki oda is az sok futásban ment vala.

Ugyanebben az esztendőben másodszor is házasultam meg, és vettem feleségül az én kedves barátom' feleségét, özvegyét Ötves Miklósnét, Erzsébetet, kivel való menyegzőnk lön úrnap előtt való kedden. De utána való harmad nappal, az az úrnapjára viradólag éjfélkor az Básta' hajdui megütték az várost, és sokat az város' népében levágának; szörnyen megrablák, kóborlák az várost újolag azért, hogy azt reméljük vala, hogy immár nem kell félnünk, és minden másutt való marhánkkal is haza költözött szállott vala az város' népe; de ekkor ismét szörnyü romlás esék rajtunk; így kell hinni az némettel való frigynek.

Ezen újabban megrettenvén az város' népe, mind elfuta ki hova láta; az színe és elei az város' népének béfutánk, búdosánk Brassóba, az hol — Isten jót adjon az brassaiaknak — nagy becsülettel fogadtak és kedveztek. Látván ott is, hogy az idegen helyen csak nyomorúság dolgunk, Nagy Szabó Mihálylyal addig tartánk ketten tanácsot 's addig méregetők Brassónak az kőfalát, hogy ha valami erősséget tudnánk csinálni az elégett 's pusztult sok hiában való templomokból és kőfalakból, hogy mi ketten Brassóban hagyván feleségünket, gyermekünket, haza jövénk Vásárhelyre, és az menynyi haza gyült vala az városnépben, azokat egybe gyüjtvén, ezt az tanácsunkat nékik proponálók, az ki nagyobb részének igen tetszék, hogy azt az elégett klastromot kastélyformára kezdenők épiteni, kinek fundálására az sok kóborló ellenség miatt nappal csak hozzá sem férhettünk, hanem egy éjjel szép holdvilágon elfundálók, és Isten' segítségéből augustusban elkezdvén úgy építénk, hogy szent Mihály'

napjára az kapuját is felvonók, és belé rekeszkedénk; mellyet látván az Brassóban lakó némelly fő atyánkfiai — kiknek azután többet használa az vár — úgy jövének haza Brassóból az kész várba. Azokkal együtt jöve haza az én feleségem is Erzsébet, ki utána való szent Márton' napján mirigyben meghala. Ekkor is én voltam vásárhelyi biró.

Ebben az esztendőben igen nagy mirigyhalál lön Erdélyben.

1603. Harmadszor is házasultam meg és vettem feleségül gernyeszegi Szabó Istvánnak, annakutána Iszlai Tamásnak özvegyét, Szabó Durkó asszonyt, kivel való menyegzőnk lött Hushagyó kedden.

Ekkor tájban valami kicsiny csendességünk vala az országban; de mivelhogy Székely Mózses az Báthori Zsigmond cserélésének nem consentiált vala, — kiért ugyan meg is vivott Básta Györgygyel Fejérvárnál az elmult esztendőben és Básta megverte vala Székely Mózsest — Székely Mózses kifutott vala az országból az török közé, mert ő soha németnek meg nem holdola. Annyi csendesség vala pedig ekkor, hogy az hadaknak derekát Básta ismét ugyan kiszállította vala Erdélyből és nem sokad magával vala Erdélyben. Ebben az esztendőben nagy tatár haddal béjöve Székely Mózses az országba, és az mi hada vala is Bástának, elöttök kimene Szathmárhoz, csak maradott vala német had benn Kolozsvárban, Ujvárban, Segesvárban, Fejérvárban gyalogság; ez az tatárság rettenetes rablást kezde tenni Erdélyben, kitől megijedvén az erdélyi nemesség, Marosszék és Udvarhelyszék megholdolának Székely Mózsesnek, és

felkelének hadba mellette. Még ekkor Ráduly, alias Serbán vajda, német császár' híve vala, ki kijöve Brassóhoz, az hova Háromszék, Csik, Gyergyó Ráduly vajda mellé méne. Innét Székely Mózses is reá méne Ráduly vajdára, de Ráduly vajda igen megveré Székely Mózsest, az hol ő maga (Székely Mózses) is ott vesze, és az ország' nemességének színét ott veszté; az az, hogy soha nem tudják, hogy egy harczon annyi színnemesség elveszett volna mint akkor. Az melly harcz után az Ráduly vajda' hada kiszélede az országba az Marosig, és Básta György is béballaga túl Szathmár felől; kétfelől bélepék szélyel az szegény Erdélyt. Ez sok rendbéli hadak olly igen szörnyen megronták, pusztíták az szegény Erdélyt; égeték, dulák, foszták — kiváltképpen az tatár szörnyüképpen megrablá — hogy az miatt olly nagy drágaság lön az országban, hogy az városokon kivül majd negyed része éhel meghala az szegény Erdélyországa' népének; az az, hogy aratás előtt Kolozsváratt egy kolozsvári köböl búzát adtak negyven magyar forinton; Vásárhelytt is egy maros köble búza sokáig jártában eljárt huszon hat magyar forinton; az melly drágaságban — főképpen az falukon — igen kedvesen kapták — csak kaphatták — az ebet, macskát megenni; sőt az mi szörnyebb dolog: az anyja az gyermekét, az gyermeke az anyját, hogy egymás mellett megholtak, az mellyik előbb megtalált halni, az ki élőn megmaradott, az holtat megette. Felakasztott embert levágták és megették. Enyed' táján egy oláh egy menyecskét ellopott 's felmészárlotta; maga is azzal élt 's másoknak adta pénzen, kiért azután az mészárost is törvény szerént meg-

ölték. Az tőlgymakból sült kenyér kedves, kiben én magam is ettem. Illyen rettenetes csapása forga az szent Istennek Erdélyen.

Ekkor aztán az német iszonyu kegyetlenséggel bírá Erdélyt mind addig, az mig az úr Isten Bocskai Istvánt feltámasztá; melly Bocskai István mindazáltal noha úgy tetszik, hogy mind Erdélyt és Magyarországot az németnek nagy inségétől megszabadítani láttatott volna, de azt itéljék bőlcs emberek meg: ha épületére vagy romlására volt-e az kereszténységnek; mert itt az török császár' Portáján bizonyoson magoktól az törököktől értettem, hogy az persiai had miatt, és az Ázsiában lévő tolvajok — kit az törökök chilaliáknak hínak — innet pedig az német magyar had miatt olly igen megfogyatkozott volt az török császár' ereje, hogy ha Bocskai István akkor az német ellen kardot nem fogott volna, csak másod esztendőben is közel az magyar birodalom az magyar korona alá visszajött volna; mert bizonynyal mondják az törökök, hogy ez idő alatt illyen négy vagy öt országot, mint Erdély, tészen az, kit ez alatt visszavett az persiai király, az kit most ez mái napon is ő bír. Erdélynek is pedig nem sokat használa Bocskai István; mert ő vala egyik fő tanácsa Báthori Zsigmondnak azok között, az kik arra vivék, hogy elszakadjon az töröktől és az urakat (1594-ben) levágassa. Az ki miatt ám megérzé Erdély az németnek is kegyetlen keze' sulyát; az török nemzetnek is pedig az segítség mellett való szeretetit.

1604. Esztendőben őszszel támada Bocskai István az hajdukkal az németekre, ki nagy csodála-

tos győzedelemmel jára és mind addig, hogy ugyan kirázogatá azért Erdélyből 's Magyarországból az németeket; noha az előtt elég sok bolondoskodási lőnek, de végre annyi nyavalyái után eszére jött vala, és interponálván magát török császár és német császár között: Erdély között is békességet akara szerzeni 6), kit noha ő maga teljességgel véghez nem vihete életében, de azért útat indítván az magyarországi uraimnak, azután az magyarországi uraim ugyan véghez vivék mind német, török és magyar között; ki Erdélyben nem sokat tarthata, mert amaz kevély Báthori Gábor, és az elkárhozott lélek Imrefi János, több ollyan jó hősökkel, azt felbonták.

Ezen esztendőben die 22-a octobris az hold' folyása szerént született ez nyomoru világra az én fiam Istók.

1605. Jöve bé Bocskai István fejedelem az medgyesi gyülésre, és hogy Segesvárat is megholdoltatá, 's az németeket, ráczokat, lengyeleket kiszinlé belőle 's kiigazítá Erdélyből.

Ezen az medgyesi gyülésen választa engemet az ország az assessorságra.

Rákóczi Zsigmondot hagyá Bocskai fejedelem itt benn Erdélyben az gubernatorságban; ki' idejében nagy békességben élénk.

1606. Esztendőben mentem Kassára Bocskai fejedelemhez György Deákkal; ekkori útunkra az vásárhelyi bordézmát az városnak adta vala usque ad bene placitum; igérte vala hogy ha Erdélybe bé-

jöhet, ugyan in perpetuum is ide adja, de addig meghala, nem jöhete bé elevenen Erdélybe.

Ebben az esztendőben kezdtem először szerzeni az jószágot Bándon, Madarason, Gerebenesen.

1607. Hozák bé halva Erdélybe az Bocskai fejedelem' testét, kit Fejérváratt tisztességgel eltemetének, és ugyan az alatt tevék fejedelemmé az vén Rákóczi Zsigmondot, az ki jámborul birja vala az országot 7), csak hogy az mi kincse az országnak kezébe akadhat vala, azt Barna Istvántól az komornyikától igen kiküldözi vala Magyarországba.

Ugyanebben az esztendőben támada fel őszszel későn amaz, Istentől elszakadott hütetlen pogány ember Nagy András az pogány keresztény hajdukkal 9, 10) az törökök' practicájokból, kit itt benn az Portán Görcsi Mehemet basa ő maga megmondott magamnak, hogy ő támasztotta fel Rákóczira, hogy németes volt. Kiknek fővezére vala amaz hosszu nyaku, megfonnyadt Imrefi János, és egy Fektői Máté pap nevü lator; az kiknek Magyarországban legelső tanácsok is az lön, hogy Erdélyben az pápás, és egy Isten-valláson való religiot teljességgel kitöröljék; kire az Isten azután sem segíté őket, hanem az szent Isten mind őket 's mind tanácsokat hamar üdőn kit imitt kit amott rút iszonyu szörnyü halálokkal elveszté és megöleté.

Ebben az esztendőben die octava mensis octobris az hold' folyása szerént született ez világra az én leányom Annók.

1608. Esztendőben in mense februarii hozák

bé az hajduk' tanácsa és némelly urak Báthori Gábort az fejedelemségre 11, 12), kiknek némellyiknek — mint Kornis Boldizsár — meg is fizete jó szolgálatjáért, mert azután kevés idővel elütteté az fejét az kolozsvári perengér alatt.

Ez az Báthori Gábor úgy felfuvalkodék magában, hogy ez világon minden fejedelmeket semminek tart vala magához képest; mind magyar és lengyel királyságra felette igyekezik vala per fas et nefas; kire igen felette vezeti és segíti vala őtet Imrefi János, elannyira, hogy Báthori Gábor és Imrefi János azt merik vala mondani: hogy az „ez 's ez lélek' országa — Erdély, nem ország, hanem csak megenni 's meginnya való; más országot kell keresnünk, az mellyben uralkodni kell." Melly felfuvalkodás annyira vivé őket, hogy ezen elkezdvén, in anno Domini

1609. esztendőben az szegény Erdélyországa annyira prédájára juta az Báthori Gábor' hadának, hogy annak határa, mértéke nem volt. Az szegény ország' fiaiban valakit úton ellől utól találtak, azt dulták, fosztották, ölték; akárkinek vagy házánál vagy házán kivül találták marháját, az csak préda volt; senkinek, jámbornak tisztessége, becsületi nem volt; kiben teljességgel elbódulván az szegény ország' népe, nem tudá hová fogni, hanem ebből való megszabadulásért úgy akarának factiot csinálni Báthori Gábor ellen Kendi István és Kornis Boldizsár többekkel együtt; kik ugyan fő authori valának az előtt az Báthori béhozásának, de nem succedált az dolog nékik; mert Kendi István elszalada és kimene az országból, de Kornis Boldizsár kéz-

be esék, és elütteté az fejét Báthori Gábor az kolozsvári perengér alatt 13).

Ebben nagyobb bizodalmat vévén Báthori magának ezen 1609. esztendőnek szinte az vége felé 14), minthogy azelőtt az Portán az havaselföldi Ráduly vajdát elárulta vala — nagy véletlen hirtelenséggel reá indítá Havaselföldére mind hajdu és egyéb hadait; de mig oda jutott volna, azon útjában — hogy már csak szállani — bémene Szebenbe, és azt álnokul, hamisan meglopá az szászoktól 's valóban megprédálá; az szinét, eleit az város' népének megfogatá, és az mig Havaselföldében jára, addig őket az tanácsházban fogva tartatá, azután az város' népének az jovát, szinét az városból kiüzeté; aztán az elein az

1610. esztendőnek úgy méne lopva Havaselföldébe 15); de Ráduly vajda meg nem várá, hanem elméne előtte Moldovára, onnat Lengyelországra és onnat német császárhoz.

Ebben az 1610-ik esztendőben ekkor Havaselföldét rettenetesen megdulatá, kóboroltatá; kiért az török is felette megharagvék reá, és mind az török nemzet, és azon kivül is minden egyéb körül való keresztény nemzetség úgy megutálá, mint olylyan az egész világon való nemzetségeknek békességének felbontóját és megháborítóját — mert ekkor az egész keresztény és török nemzet között mind békesség vala 16), hogy addig soha meg nem nyugvának, hanem nem hogy az ő akaratja szerént és igyekezeti szerént lengyel vagy magyar királyságra juthatott volna; de nem lehete abban egyéb soha, hanem végre az szegény Erdélyország-

gának is szörnyen megkelle miatta romlani, és úgy kelle elveszni ő magának is.

Ebben az esztendőben szinte aratásra jutva lőtt ez világra az leányom Judit.

1611. Esztendőben neki gyülekezék ismét Ráduly vajda lengyel és oláh haddal, és reá jöve Báthori Gáborra; az melly Ráduly vajda mellé az brassaiak mellé állának: egyikért, hogy félének, hogy ha Báthori az ő dolgában előmegyen, mind ők 's mind az egész szászság úgy járnak mint Szeben járt vala; az erdélyországi nemességnek is pedig nagy része, ugymint kiket mind nemességet, szászságot, városi rendet, székelységet mind szabadságában, tisztességében, jószága' marhája' fogytában teljességgel megrontott vala, azok is egyetértvén, az harcznak idején mellette nem harczolának, hanem csak elfutának, és Ráduly vajda igen megveré ekkor Báthori Gábort Brassónál; az hol úgy vagyon, hogy bizony sok atyánkfiai is veszének el; de amaz gonosz lelkü Imrefi Jánost is az Isten ott az haddal az iszonyu sárba nyomattatta, hogy még az bélit is szélyel nyomodták, focskándották az maga féle hadnak lovainak az lábai 17).

Ő maga Báthori Gábor elszalada és futa bé Szebenbe az ő latraival. Ebben az hadban Nagy András is az egész hajdusággal elárulta vala Báthori Gábort, és kiment vala az harcznak előtte Erdélyből, 's ott künn az német császár' pártjára állott vala; Forgács Zsigmonddal bé is jött vala Báthori Gábor ellen, de itt benn ismét magát gondolván, visszaálla Báthori Gábor mellé.

Ekkor aztán Forgács Zsigmond — az kassai generalis német császár' akaratjából magyarországi szép haddal reá jöve Báthori Gáborra Erdélybe, és Ráduly vajda is kijöve Brassótól, és az az két had Szeben alatt megegyezének, és bérekesztek Báthorit Szebenbe, de nem lőnek elég emberek reá, hogy kivegyék belőle; mert noha Forgácsnak igen szép magyar hada vala, de ő maga igen simplex ember vala, és Nagy András is itt szökött vala bé Szebenbe Forgács Zsigmond mellől; onnat ismét titkon kimene, és az Forgács Zsigmond mellett való hajduságnak is jobb részét béhozá Szebenbe Báthori Gábor mellé. Havaselfölde felől is jöve Báthori segítségére Omer basával közel harmincz vagy negyven ezer török; Tömösvár felől is jöve Szulfikár basával tiz ezer török; kit mikor Forgács Zsigmond és Ráduly vajda megértének, nem merék megvárni, hanem elhagyák Szebent, és ez alatt gyülést hirdetvén Medgyesre, hogy már gyülésre indulnak, de az gyülést is elhagyják, hanem egyenesen felfogának az nagy Küküllő mellett az székelységre Udvarhely felé, hogy az székelységet megholdoltassák; de az székelység nem hogy megholdolt volna nékik, de inkább egybe verék magokat és Báthori Gábor mellé menének Szebenbe; Báthori Gábor is ennyi sok haddal utánok indula, de ennyi hadat nem merének megvárni, hanem az mikor Omer basa az Bodza' útján jött bé az haddal, akkor Forgács Zsigmond és Ráduly vajda kiballagának az Király' kövén Havaselföldébe, ott is nem merének megállani, hanem egyenesen fel fogának Moldovára, hogy onnat Lengyelországra menjenek, onnat haza Magyarországra; de majd eb-

ben az búdosásokban hadoknak felét is elveszték az havasokon való éhség miatt, melly éhség olly igen nagy volt köztök, hogy még az fejedelmi emberek is csak valami rosz lóhust kaphattak volna is enniek, kedvesen kapták volna.

Ekkor Báthori Gábor így marada meg az fejedelemségben 18).

Ugyanezen esztendőben mindjárt fordula ki Báthori Gábor Magyarországra, hogy megtorolja az rajta tett gyalázatot, de az sok jámborok addig járák, futák, hogy békességre hozák az dolgot.

Ekkor Géczi István és az bátyja Géczi András Báthori Gábornak engem elárulának, ki miatt csak az szent Isten tartá meg életemet; sok iszonyu költségem, ajándékozásom lött ez miatt, de az Isten valóban fejekre fordítá mind nemzetségestől: mert Géczi Andrásnak gyalázatos halála lön azután hamar Fogarasban; Géczi István az Báthori Gábor' haláláért az országban is búdosásra juta, hogy Kolozsvárról sem mert kijőni mind addig is, az mig cancellarius uram alá nem adá magát; Géczi Péter pedig az bátyja' árultatásába beléelegyedvén, itt Konstantinápolyban hala meg.

1612. Esztendőben az melly iszonyu sokaságu sáska Erdélybe jött vala az előtt három esztendővel, ebben az esztendőben fogya ki ez országból, egy versen az melly sáska noha igen felette sok károkat teszen vala az országban, de mégis az úr Isten olly igen nagy bővséget adott vala Erdélyben, hogy az 1609 és 1610 és 1611-ik esztendőkben az vásárhelyi piaczon az buzának az szépit egy vékával megvehették nyolcz pénzen 's alább is.

Ugyanebben az esztendőben küldé bé az Portára Géczi Andrást Báthori Gábor, hogy megköszönje az császárnak vele való jótettét; de Géczi András azt másra fordítá és Báthori Gábort az Portán elárulá és az török császárt úgy haragítá reá, hogy Géczi Andrásnak az fejedelemséget néki igíré az császár, csak vagy megfogja, vagy megölje Báthorit; de Géczi András tetteté azt, hogy néki nem kell az fejedelemség; hadat se adjanak melléje, hanem csak irjon az császár az országnak, az ország mindjárt melléje mégyen, és úgy bocsáták ki az Portáról Géczi Andrást; ekkor vala itt benn continuus orator Körösi István 19), ki hogy nem consentiála Géczi Andrásnak, csak alig óvhatták itt benn való jóakarói, hogy meg nem ölette nyavalyást; mindazáltal ugyan kihozá innét, és az öcscsét Géczi Pétert hagyá itt continuus oratornak, ki akkor hala meg itt benn, mikor én ide béjöttem.

Mikor Géczi András kijöve az Portáról, adá öszve magát az brassaiakkal, az kik akkor teljességgel ellenségi valának Báthorinak, és onnat kezdének szélyel irogatni az országnak és küldözni az török császár' leveleit; de ő melléjek az ország' népe nem méne, hanem csak egy néhány székely nemes emberek, kik még azelőtt is Forgács Zsigmonddal és Ráduly vajdával egyetértettek vala, és ugyan az Forgács hadából ott benn maradtak vala: mint Petki János, Kálnoki János, Nagy Menyhárt, Nemes Balázs, Nemes János, egy néhányan ezfélék 20), melly ez factio és irogatások miatt Bethlen Gábor is suspicioba esék Báthori Gábornál; kiért nem mere megállani, hanem meg kelle futamodni az Portára maga oltalmáért 21); szinte

szent Mihály napban kiszállának aztán Brassóból az haddal Géczi András és Fejér (Weiss) Mihály, ki akkor brassai biró vala, 's Báthori Gáborra indulának; de Báthori is reájok küldé hadát, kiknek generalisa Alia Farkas vala, és igen megverék az brassai hadat, 's Fejér Mihály is, az ki ennek fő indítója vala, ott vesze az harczon.

Szinte ekkor választa engem continuus oratorságra Báthori Gábor az Portára, Keresztesi Pált fő követségre; de ő magában felfuvalkodván, elhivé magában, hogy az török nemzet ő utána jár, és akkor el nem külde, hanem az egy egész télen mind vontatá, haladoztatá az Portára való küldést annyira, hogy az idő alatt Bethlen Gábor is béjővén az Portára, itt az ő tractája meghaladta az Géczi Andrásét, és addig, az mig minket Balassi Ferencz úrral békülde, minden dolgot elkötött és elvégzett az császárral és az fővezérrel Naszuph basával; kire mi mikor Balassi Ferencz urammal béjutottunk volna, eléggé valánk rajta, hogy elfordítsuk, de már igen késő vala 's nem lehete; beléfőtt vala az tajtékja.

1.

1586-BAN MAJUS' 1. NAPJÁRA ENYEDRE HIRDETETT ORSZÁGGYÜLÉS' TÖRVÉNYCZIKKELYEI.

Nos Sigismundus Báthory de Somlió, vajvoda Transsilvaniae et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod spectabiles et magnifici domini nobiles ceterique status et ordines trium nationum regni Transsilvaniae et partium regni Hungariae, ditionis videlicet nostrae in partialibus eorum comitiis ad dominicam Cantate, primum scilicet diem mensis maji proxime elapsum, anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo sexto, in oppido nostro Enyed ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humilime: ut nos universos et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes nostrum consensum illis praebent. benevole acceptare, approbare, ratificare et confirmare, et tam nos ipsi observare, quam per alios ubique in ditione nostra observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae et partium regni

Hungariae ditionis nostrae in partialibus eorum comitiis in oppido Enyed ad dominicam Cantate, hoc est primum diem mensis maji, anno Domini 1586 paribus eorum votis celebratis conclusi.

Megértettük Kegyelmes Urunk Nagyságodnak közinkbe küldött propositioit minden czikkelyében; legelőször hálákat adunk az mi Istenünknek, hogy Nagyságodat jó egésségben nékünk ez időre kegyelmesen megtartotta; ennekutána is könyörgünk ő szent felségének: hogy Nagyságodat az szegény megnyomorodott hazának javára nevelje minden dicsiretes dolgokban; ékesítse Nagyságodat minden bőlcseséggel, hogy Nagyságod birhassa, igazgathassa országát olly módon, hogy mind Istennél, mind pedig embereknél kedves és kellemetes lehessen az Nagyságod minden dolgaiban való jó indulatja. Annakutána nyilván látjuk és tapasztaljuk Nagyságodnak reánk való kegyelmes gondviselését, kit Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak országul megszolgálunk, és noha Nagyságodnál is nyilván vagyon szegény községünknek az nagy drágaság és éhség miatt való fogyatkozása, mindazáltal, mint az előtt, most is hazánk' javát előttünk viselvén, Nagyságodnak semmiben tehetségünk szerint meg nem akarunk fogyatkozni.

Igírünk azért Nagyságodnak az nemességről kapuszám szerint kilenczvenkilencz pénzt, ez jövendő szent Péter' szent Pál' napjára; és azután negyven pénzt minden kapuról szent Lőrincz' napjára fogyatkozás nélkül bészolgáltatni.

Melly terehviselésre az székely uraim atyánkfiai is igirik magokat.

Azonképpen az szász uraim is az ő módjok szerint.

Magyarországi uraink, atyánkfiai is bészolgáltatják Nagyságodnak az száznegyven pénzt azokra az napokra.

Az mi az latrok' kergetését nézi, látjuk Nagyságodnak arra is kegyelmes gondviselését; könyörgünk is Nagyságodnak: hogy arra viseljen olly szorgalmatos gondot, hogy ne nyomorodjék és ne pusztuljon az gonosztevő emberek miatt is ez szegény haza, hanem csendesen maradhassunk Nagyságod' szárnya alatt; ne gyarapodjék az gonoszság tovább tovább; és az mi az szegény atyánkfián esett, ki most halva fekszik szolgáival, ugyan azon, ha az büntetés és fenyiték nem lészen, szivet és bátorságot ne adjon egyebeknek is az gonosz cselekedetekre.

Tetszett peniglen országul minékünk: hogy legelőször Nagyságod mindjárást parancsoljon az görgényi, vécsi és bethleni tisztartóknak és az beszterczei birónak, hogy menten lovagokkal, gyalogokkal keljenek fel ez mostani gonosz embereknek kergetésére, és útaknak állására. Végeztük ez mellett: hogy minden vármegyebéli ispánok, királybirák mind székelység között 's mind az szászság között felkeljenek, kik mellett Nagyságodnak fő emberi legyenek, lovagi, gyalogi, mellyek értsenek az főispánoktól és királybiráktól és azokhoz hallgassanak; kiknek Nagyságod olly authoritást adjon, hogy minden helyeken az latrokat szabadon kergethessék, az Nagyságod' birodalmában sohol semmi exemptio ebben ne légyen, hanem mind Sajó' Görgény' Déva' Zsidóvár' Lugas' tartományában és egyéb

Nagyságod' jószágában is, és az urakéban azonképpen, az tisztartók velek lévén, szabadon kergethessék, és az ő érdemek szerint büntethessék azokat, kik ez mostani casusokban részeseknek találtatnak.

De ennekutána az előbbi szabadsága ez három várnak: Dévának, Görgénynek és Zsidóvárnak megtartassék; azonképpen az vármegyéken is ennekutána az régi mód tartassék.

Az kiket peniglen Nágyságod az ispánok mellé bocsát, azoknak Nagyságod hópénzt adasson, kik pénzeken éljenek, ne az szegénységen; noha penig az gonosztevő embereknek, kiket megbüntetnek, marhájok régi szokás szerint az ispánokat illeti, de ez mostani casusokban különb mód tartassék, és afféle megbüntetett személyeknek marhájoknak fele az kergetőket öszveséggel, és az más hasonfele az földes urat illesse.

Tetszett ez is, hogy illyen nagy vétkes emberek közűl, tudniaillik: az kik nemes ember' vagy paraszt ember' házára tolvajul mennek, tolvajolnak, égetnek, házat ásnak vagy égetéssel fenyegetnek — mellyet most is cselekedtek — kik kézbe akadnának, hát feleségestől, gyermekestől egy néhányan közűlök ez földről eltöröltessenek, hogy azokról egyebek is példát vehessenek.

Az kik penig az gonosztevő embereknek in recentibus casibus pártjokat fognák és oltalmok alatt tartanák őket, ha nemes ember' házában találtatnak és az oltalmazná őket, tehát az ispánok ez következendő széken az ollyan urat vagy nemes embert felszólítsák, és két száz forinton maradjon, melly maradságról az nemes embernek saját marhájából

igazat vehessenek; ha penig marhája nem volna, jószágát foglalhassák; ha jószága nem volna, fejét megfoghassák, fogva tarthassák. De ha nemes ember találtatik efféle vétkekben, jó bizonyság után megfogassék, és az vármegyén megértvén az dolgot, jó bizonyság által ha megsententiáztatik, hasonlóképpen megbüntessék; ha peniglen elszaladna, proscribáltassék, bonis et rebus salvis manentibus, ha ispány, királybiró vagy székbiró tudva bizonyság és törvény ellen efféle gonosztevöket oltalmaznak és jószágokban tartanak efféle latrokat, orvokat, avvagy megsarczoltatnak, tisztek elveszszen.

Ha penig városok és faluk az ispányok és az Nagyságod' emberi mellett fel nem támadnának efféle új casusokban; avvagy ha efféle gonosztevő embereknek szállást adnának és élést szolgáltatnának nékik: hát az városbeli avvagy falubeli biró harmad magával felakasztassék.

Tetszett ez is: hogy az Nagyságod' kegyelmes intése szerint minden nemes ember lovagjával és gyalogjával, az mint az articulus contineálja, készen légyen.

Végeztük azt is: hogy az nemességnek és az székely uraimnak házok' szükségére az kamaraispányok sót adjanak az régi mód szerint.

Az kik penig szökött jobbágyok volnának, azok ugyan onnét fizessék az ország' adóját, a' hová szöktenek, mind együtt 's mind másutt való helyekben.

Miérthogy mostan némelly városokban vásárvámot szoktanak az szegény községen venni, mint itt Enyeden, és egyéb helyeken is; efféle új és szokatlan vámok mindenütt letétessenek.

Végeztetett ez is: hogy az melly költséget országul végeztünk volt, Apafi Istvánnak tíz tíz pénz adót, mellyről Béldi János az Három-székről számot nem adott ez ideig, hogy ez jövendő szent János' születése' napjára kijőjön Gerendre Gerendi Jánoshoz és számot adjon, és az számvetés szerint az restantiát administrálja mindjárást Gerendi János' kezéhez. Azonképpen Dragna György is és Simon János, az karansebesi ispánok is tartozzanak az feljül megirt napra Gerendre menni, számot adni és az restantiákat administrálni Gerendi Jánosnak; ha penig reá nem jőnének, és számvetve bé nem szolgáltatnák, tehát két száz forintot vehessenek marhájokból. Az székelység között az várhegyi kapitány vehessen igazat. Az karansebesieken penig az bán; és az több székeken való királybirák is azonképpen az számadásra rea menjenek, kik ha nem akarnak, az feljül megirt terhet vehessék rajtok. Az kik házok' szükségére buzát akarnának kivinni, szabadon kivihessék; az kik nemes emberek, harminczaddal abból ne tartozzanak. Ez birodalomban peniglen szabad legyen mindennek kereskedésnek okáért is buzát venni és kivinni.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae, et partium regni Hungariae nobis subjectarum faventer exaudita et admissa, praescriptos universos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes accepta-

vimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus. Offerentes nos benevole, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi inviolabiliter observabimus, quam per alios quorum interest seu interierit observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in oppido nostro praedicto Enyed, die quinta maji, anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo sexto.

Lecta.

P(ecsét) **H**(elye)

A' pecsét Báthori Zsigmond vajdáé, veres viaszra terített papirosra nyomva 's keresztül vont papiros kötelékkel megerősítve. Eredeti kéziratpéldányból, melly találtatik a' kiadóknál.

M. MUZEUM KÖNYV-TÁRA

2.

1595-BEN APRILIS' 16-DIK NAPJÁRA GYULAFEJÉRVÁRRA HIRDETETT ORSZÁGGYŰLÉS' TÖRVÉNYCZIKKELYEI.

Nos Sigismundus, Dei gratia Transsilvaniae, Moldaviae, Valachiae transalpinae, et sacri romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod fideles nostri spectabiles et magnifici domini nobiles, ceterique status et ordines trium nationum dicti regni nostri Transsilvaniae et partium regni Hungariae in generalibus eorum comitiis ad diem dominicam Jubilate, hoc est decimum sextum diem mensis aprilis proxime praeteritum, anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo quinto hic Albae Juliae ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt et praesentaverunt serenitati nostrae quosdam infrascriptos articulos in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humilime, ut nos universos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrum illis consensum praeben. benevole acceptare, approbare, ratificare et confirmare, et tam nos ipsi observare, quam per alios quospiam ubique per ditionem nostram firmiter observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

*

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae et partium regni Hungariae in generalibus eorum comitiis ad diem dominicam Jubilate, hoc est decimum sextum diem mensis aprilis anno Domini MDXCV Albae Juliae celebratis conclusi.

Kegyelmes Urunk, Fejedelmünk! megértettük az Felséged' közinkbe küldött proprositioját, kiben adja Felséged előnkbe: hogy minekutána egyenlő értelemből az pogánynak barátságát megvetettük, és mindnyájunknak közönséges javáról és ahhoz hasznos mediumokról való gondolkodást Felségedre rejiciáltuk, minemű hasznoson és szorgalmatoson viselte volna abban hozzánk magát Felséged; úgy hogy hozzánk való végeket is az gonosz ellenségtől Felséged nem csak megoltalmazta, sőt provinciákkal is augeálta volna, és hogy ezután is Felséged mindenben azon volna, mint maga hivataljának és az mi jónknak satisfaciálhatna. Azért, Kegyelmes Urunk, hálákat adunk az úr Istennek, ki az ő bőséges jóvoltából Felségedet illyen reánk való gondviselésre segítette, kinek minden időben, most is jó ízit is érzettük rajtunk. Kérjük ő szent felségét buzgó szivvel: hogy ezután is Felségedet illyen jó igyekezetiben megáldja, szerencséssé tegye, és mindenben eszét, elméjét Felségednek és bölcs tanácsinak arra vezérelje, ki Istennek nevének dicsiretire, magunknak, hazánknak megmaradására, öregbülésére, az kereszténység között jó emlékezetünkre és ez gonosz reánk dühödt fene ellenségnek romlására lehessen.

Az mi penig nézi az Felséged' reánk való gond-

viselését, azt, gyelmes Urunk, nem csak most, hanem mind attól fogva mi ulta az úr Isten Felségedet elönkbe rendelte, mindenekben hasznoson megtapasztaltuk rajtunk; melly Felséged' jóvoltát és reánk való szorgalmatos gondviselését Felségednek, mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek, háládatossággal megszolgáljuk; könyörögvén Felségednek: hogy ezután is, főképpen illyen időben, kiben az kegyetlen pogányság torkát reánk tátotta, eddig való dicsiretes jó maga tartása szerént, ezen hozzánk való jó kedvét, gondviselését nyujtsa hozzánk; maradhassunk meg hazánkban az Felséged' szárnya és protectioja alatt; mi es penig, Kegyelmes Urunk, valamire elegek lészünk, Felségednek és hazánknak mint ekkedig, ezután is semmiben nem akarunk megfogyatkozni.

Adja Felséged azt is elönkbe, hogy az római császárral ő felségével való transactiónk, 's az magyarországi uraink 's atyánkfiaival eleitől fogva kévánt unionk, és az egész kereszténységgel való confoederationk véghez ment volna; kit ott is az magyarországi uraink 's atyánkfiai, minden rendek acceptáltak és ratificáltak volna, kihez immár az kévántatnék, hogy mi es azt mostani gyülésünkben acceptálnók és ratificálnók. Azért jól emlékezünk Kegyelmes Urunk reá, mint mentünk legyen ez előtt fejenként közönséges értelemből arra, hogy Felséged azt az római császárnál ő felségénél véghez vigye; ki minemű állapottal ment legyen véghez, azt is megértettük.

Nagy hálákat adunk azért először az élő Istennek, ki ebben az mi szüntelen való fohászkodásinkat és ájtatos könyörgésünket meghallgatván, ez

gonosz pogánynak régi inségéből és rajtunk való igájából kiszabadítván, illyen hatalmas fejedelemnek szivét hozzánk illyen jó akaratra vitte, és kévánatos egyesülésünket az magyarországi atyánkfiaival 's több kereszténységgel megadta. Könyörgünk ő szent felségének: hogy illyen jó és hasznos végezésre szent áldását bocsássa, és mint az eleit az exitusát annál inkább szerencséssé tegye, és ezután is ő felsége az római császár' illyen hozzánk való jó kedvét tartsa meg hozzánk. Felséged penig hogy ez munkát is értünk felvette, és sem költségének, sem egyébnek nem parcálván, illyen hasznoson, és az üdőnek állapotja szerént késedelem nélkül véghez vitte: azt mi Felségednek országul minden hüséggel megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek.

Melly végezésnek és egyességünknek miérthogy látjuk szemünkkel illyen hasznos voltát, azt mi, mint ezelőtt kévánt dolgot, nemhogy örömest nem fogadnók Felségedtől, sőt mi es fejenként acceptáljuk és ratificáljuk eatenus, quatenus Felséged is acceptálja és ratificálja; ita tamen: ut ratificatio per nos facta tunc obligare utramque partem debeat, cum serenissima sponsa Maria Christierna, domina nostra clementissima, serenissimi quondam Caroli archiducis Austriae, Stiriae etc. filia, juxta transactionem graecensem ad praestitutum diem huc deducta fuerit; et obligatio sacrae caesareae regiaeque Majestatis et ordinum Hungariae ratificationem transactionis eo modo, qui in transactione expressus est, Serenitati vestrae nobisque reddiderint, ut itidem pro nostra parte vicissim praestari possit.

Kegyelmes Urunk és Fejedelmünk! adja ezt is

előnkbe Felséged, hogy a' pogánynak minden igyekezeti, szándéka az volna, hogy ez nyáron az kereszténység ellen minden erejét megindítanája, az Felséged' birodalmát penig hátra nem hagyná. Ez okon int Felséged kegyelmesen bennünket: hogy meggondolván ez mostani szükségnek nagy voltát és azt is, minemű ellenséggel legyen közünk, azokra az mediumokra és nervusra, mellyek in gerendo bello kévántatnának, olly gondot viselnénk, hogy se Felségednek, se hazánknak meg ne fogyatkoznánk. Azért noha mi magunk is szolgánk' lovag zsoldosunk' gyalogunk' és huszadunk' készületére elég sok költségben vagyunk úgy annyéra, hogy az tavalyi expeditio miatt is sok atyánkfiainak zálogban jószága és egyéb marhája; szegénységünk is az tavalyi sok adó miatt, és ez mostani szűk idő miatt annyéra jutott, hogy sokat mi magunk ételünk közűlök; mindazáltal ezeket sem nézhetjük, hanem hogy Felségedhez ebben való engedelmességünket declarálhassuk, maga' szükségére, és udvara' népe' tartására igirünk Felségednek kapuszám szerént két forintot az praesidium nélkül; könyörögvén Felségednek: fogadja kegyelmesen, és vegye elég neven tőlünk. Ezután is valamire elegek lészünk, semmiben Felségednek meg nem fogyatkozunk. Melly adófizetésben Felséged az árvák' jószágát is, kik Felséged' kezébe jutottanak, mind peniglen Tasnádon és egyebütt való jószágát is, az urak' jószágát is azonképpen ezen terehviselésre kényszerítesse, hogy az salus patriae köz lévén, az terehviselés is köz légyen.

Az praesidiumtartásra penig rendeltünk kapuszám szerént f. 1. d. 20.

Az Felséged' udvara' népére való subsidiumnak d. 99 —

Igirjük bészolgáltatni ez jövendő szent Jakab' napjára.

Az egy forintját penig szent Lőrincz' napjára.

Az praesidiumtartásra való subsidiumnak egyik forintját szent háromság' napjára. Az ötven pinzét penig szent Pál' szent Péter' napjára, fogyatkozás nélkül igirjük bészolgáltatni.

Melly fizetésre az székely uraink atyánkfiai is igirik magokat.

Azonképpen az magyarországi uraink atyánkfiai is.

Az szászság is az ő módjok szerént egyenlő terehviselésre offerálják magokat.

Végeztük azt is: hogy az szabad városok, faluk és egyéb helyek akármelly helyeken és vármegyékben legyenek, az kik rovatlanok volnának, az mennyire ez elmult praesidiumtartásra rendelt ötven pinzbe contribuáltak, mostan három annyit adjanak, miérthogy mi is három annyit adunk; mellyeket ugyan Kolozsvárra az hagyott naprra Theke Ferencz' az fizető mester' kezébe minden helyekről éppen bészolgáltassanak.

Somlyó tartományával, Solyomkő tartományával és Csieke vidékével kapuszám szerént az praesidiumba fizessenek f. 1. d. 50.

Azonképpen Miske, Paczal, Zilah, Körösbánya, Vajda' Hunyadja, Szent Jób, Belényes, Szék, Székely Vásárhely, Kolozs, Thorda, Dézs az ő köztök való rovás szerént. Azonképpen Illyefalva Sepsiben, mindenik Torja és Bereczk Kézdiben, és Kézdi Vásárhely rovás szerént fizessenek.

Ezek penig, az kik rováson nincsenek, summa szerént ennyit fizessenek:

Egeres adjon	f.	150.
Almás adjon	f.	120.
Nagy Sajó	f.	96.
Bethlen, az urunk' része adjon . .	f.	48.
Offenbánya adjon	f.	48.
Bánfi' Hunyadja	f.	75.
Vizakna adjon	f.	120.
Királyfalu Kolozsvármegyében . .	f.	75.
Szováta Marosszékben	f.	24.
Fekete nevű falu Marosszékben .	f.	36.
Kolozsvár adjon	f.	1200.
Fejérvár adjon	f.	150.
Abrudbánya adjon	f.	150.
Nagy Bánya adjon	f.	300.
Felső Bánya adjon	f.	150.
Detre Thordavármegyében adjon .	f.	15.
Nagy Szent Mihály adjon . . .	f.	60.
Gálthő adjon	f.	6.
Sina Fejérvármegyében . . .	f.	24.
Kis Cserged adjon	f.	18.
Kápolna Fejérvármegyében . .	f.	6.
Akna' városa Dézs mellett Belső Szolnokvármegyében . . .	f.	75.
Gerla Szamosujvár alatt adjon .	f.	18.

Több városok és faluk vagynak székely földön; úgymint Udvarhelyszékben: Keresztúr és Udvarhely; Csikban: Szereda és Tusnád; Marosszékben: Szereda' városa; kik fejedelem' adójába nem fizettenek, hanem császár' adóját rovás szerént fizették; azt az császár' adóját fordítottuk mostan az praesidiumtartásra, szükségé-

re. Azért könyörgünk Felségednek: fizettesse meg velek.

Az kászoniak is tartományostól rovás szerént fizessenek az praesidium' tartására más fél fél forintot.

Mivelhogy penig értjük az Theke Ferencz atyánkfia' relatiojából, hogy sok helyekről efféle adót az exactorok' és ispánok' kezébe mind eddig is az fizetett népnek nagy fogyatkozására bé nem szolgáltattak volna,

Végezzük: hogy afféle restantiákat minden vármegyékről, székes helyekről, szabad városokról, várak' tartományiból és falukról Erdélyben és Magyarországban ezen szent háromság' napjára bészolgáltassák mind az két ötven pénzes adóval az fizető mester' kezébe Kolozsvárra; kit ha nem cselekednének, tehát az ispánok és egyéb ahhoz rendeltetett perceptorok és tiszttartók efféle contumaxokon, vagy falu vagy város lészen, kétannyit dúlhassanak, az mennyit az rajtok való adó tenne; viszontag az ispánok, perceptorok és tiszttartók felszedvén, és az fizető mester' kezébe bé nem administrálván efféle restantiákat, az fizető mester két száz forintot dulathasson az ollyan perceptornak jószágán és marháján.

Ezen is könyörgünk Felségednek: hogy efféle adóban, mellyet az ország praesidium' fizetésére rendelt, az mit abban az magyarországi három vármegye' adójában Felségednek más szükségére költöttek; azokat Felséged refundáltassa, avvagy tudja az adósságba.

Az miképpen penig ennekelőtte is könyörgöttünk volt Felségednek, most is könyörgünk ezen: hogy

most is ollyan kegyelmesen provideáljon Felséged az pinz' dolgában az fizető mester' kezéhez, hogy az jövendő hóra való fizetésekben is az praesidium tartásra fogyatkozás ne essék. Miérthogy az mostani arra rendelt adónak napja hátrább vagyon, és az fizető napra az pénz kezéhez nem mehet az fizető mesternek.

Az mi az religio' dolgát nézi; végeztük országul: hogy az recepta religiók, tudni illik: catholica sive romana, lutherana, calvinistica et ariana libere mindenütt megtartassanak.

Az minemű articulus ez elmult 1588. esztendőben való gyülésben Medgyesen kőlt volt, azt az mennyiben az pater jesuitákat nézi, és libertati religionis catholicae sive romanae non praejudicat, Felségedhez való jó akaratunkból, szeretetünkből abrogáltuk, és felőle így végeztünk: hogy absolválván abból való kötelességétől, juramentumától Felségedet; az pater jesuiták Kolozsvárra, Monostorra és ide Fejérvárra béjöhessenek. Könyörögvén ezen Felségednek: hogy szeme eleibe vévén ebben is Felségedhez illyen jó szivünket, jó akaratunkat; ez megnevezett helyeken kivűl se Váraddá, se semmi egyéb helyekre, se Erdélyben se Magyarországban sohova, az jesuitákat bé ne eresztesse, és collegiumok, gyülekezetek lakóul sohol ne lehessen az megnevezett helyeken kivűl. Ezeken kivűl penig az minemű tanitók, praedicatorok, az római religión kivűl, az egyéb recepta religiokon Kolozsváratt, Fejérváratt és egyéb helyeken is vagynak: azok se személyekben, se iskolájokban, se templomokban, se jövedelmekben, se semminémü állapotjokban meg ne háborítassanak; hanem

intra limites vocationum suarum tartassanak az pater jesuiták, semmi öszveveszésre és egyenetlenségre okot ne adjanak. Ezenképpen az több recepta religiokon való papok is.

Ezen religiokon kivűl valókat penig — minden rendeket, úgymint innovatorokat, az ispánok és királybirák adjunctis sibi sacerdotibus ejus religionis az brevis szerént cognoscálják, az féle innoratorok kik legyenek, az seniorokkal és püspökkel törvény szerént és személy válogatás nélkül megbüntessék, ha törvény szerént convincáltatik, minden haladék nélkül, si ad meliorem frugem non redierint.

Ha ki penig ezen egyházi rendek közűl, az recepta religiok kivűl, ezkedig más religion lött volt; az is, ha in meliorem frugem nem redeál, hasonlóképpen büntettessék.

Végeztük azt is: hogy az melly kolcsos városok vagynak, és ha azok közűl privata persona potentiát cselekednék, először az biró és tanács eleibe citáltassék, és az brevis szerént törvényt szolgáltassanak.

Ha penig az kolcsos városban az communitas az nemes ember ellen valami violentiát patrálna; tehát az universitas eleibe citáltassék, és onnat első széken kibocsássák bizonyságra, post reportationem ismét, mikor az universitas elsőbben öszvegyül meglássák, és ha mellyik félnek nem tetszik, appellatioba bocsássák urunk' személye eleibe. Az melly mező városok penig comitatusban vagynak, és efféle mező városbeli communitas vagy senatus nemes ember ellen valami potentiát cselekedik; azon comitatusban, az kiben vagyon, az brevis szerént revideáltassék.

Az hol penig int Felséged minket, hogy fejenként olly készen lennénk, hogy valamikor Felséged parancsolná, mindjárt indulhatnánk; Kegyelmes Urunk! mi készek vagyunk, és mindenben az Felséged' parancsolatjához tartjuk magunkat, valamire elegek vagyunk.

Sok nemes népek vagynak mind magyar és szász városokban, kik az nemességnek hasonló privilegiumával és libertasával élvén, semmi közönséges szükségünkben egyenlő terhet velünk nem viselnek; hadnak idején is házoknál veszteg ülnek. Tetszett azért: hogy Felséged azokat is kénszerítse velünk egyetemben egyenlő terehviselésre, hogy se hadba menéstől, se Felségednek és hazánknak egyéb efféle szükséges szolgálatitól immunisok ne légyenek, hanem minden közönséges terhet velünk egy aránt supportáljanak sub poena amissionis bonorum.

Az nemes özvegy asszonyok és árvák felől, kiknek közinkbe hadba embert kellene küldeni személyekről, végeztük: hogy az melly özvegynek, árvának öt ház jobbágyánál több nincsen, az közinkbe embert állatni 's hadba küldeni (ne) tartozzék személyébe. De először meglimitálja az ispán, ha elégtelen afféle özvegy és árva reája.

Találtatnak az felülésben illyen frausok is, hogy némelly nemes ember látván az háboruidőt, hogy inkább az hadakozástól immunis lehessen, más nemes embernek jobbágyságul, ki örökbe ki zálogul, elköti magát, és így keres effugiumot magának. Végeztük azért: hogy valaki ante initium anni 93. elkötötte magát, és az ki megvötte in pacifico dominio volt, az ollyan örök jobbágyságban ma-

radjon. Az ki penig azután az had' fenlételétől fogva elkötötte magát, az helyére álljon, és ezután senki paraszttá ne lehessen. Ha ki ez ellen cselekednék, jószága elfoglaltassék, ő maga megfogattassék, és urunk ő felsége' gratiajában légyen.

Az had' szükségére az minémű élést vármegyénként felvetettünk, könyörgünk Felségednek: az mint az előtt is Felséged megengedte volt, azon vármegyéjé légyen, képes árra meglévén. Az szászság közűl penig az melly élést hoznak, Felséged azt pinzekért méltó árrán az udvar' népe' és egyéb hadi szükségére convertálja. Ez féle élésviteltől penig sem réveken, hajókon, hidakon és semmi vámos helyeken, harminczadokon sem menőben, sem jövőben vámot, harminczadot ne vegyenek. Az ki venne, Felségedet vagy generalis uramot requirálnák felőle, az ollyanok pro demerito megbüntettessenek.

Vagynak Kegyelmes Urunk illyen panaszolkodásink is, hogy némelly urak' jószága sem élést, sem zsoldost, sem húszadot nem adnak. Könyörgünk Felségednek: illyen háboruidőben, mellyben az féle segítség kivántatnék, Felséged azokat, minden rendet személyválogatás nélkül velünk egyetemben, egyenlő terehviselésre erőltesse.

Jelentik minékünk, Kegyelmes Urunk, magyarországi uraink és atyánkfiai, hogy tatárok, törökök miatt sok faluk megégtek, pusztultak volna, és az rajta való népekben is kik elvitettek, kik levágattak, kiváltképpen Biharvármegyében, Közép Szolnok és Máramaros, Krasznavármegyékben úgy annyira, hogy rajtok az adót semmiképpen meg nem vehetnék. Végeztük azért országul: hogy azon vár-

megyékben lévő vice ispánok és szolgabirák ad facies talium locorum kimenjenek, megoculálják, és fide mediante is az pusztaságnak sine favore végére menjenek, és a' hol afféle derék pusztaságot comperiálnak, azokon az adót meg ne vegyék. De így, hogy az váradi kapitány az négy vármegye' ispánja mellé főembert bocsásson. Azonképpen az huszti kapitány is Máramarosba.

Tetszett ez is: miérthogy ezen feljül megnevezett Biharvármegyében nagy sok hódlott faluk vagynak, nagy inség és nyomoruságok alá vettettenek; efféle hódlott faluk minden adóban félannyit contribuáljanak. Az huszadtól is és annak való fizetéstől is exemptusok legyenek, hogy az töröknek se nagyobb exactiora, se inségre ok innét reájok ne adassék.

Végeztük ezt is: hogy az áros és mives embereknek mivek és marhájok az mint az előtt meglimitáltatott, a'szerént adassék. Egyéb mives és mester emberek is ahhoz tartsák magokat. Ha ki ez szerént nem cselekednék, megtalálván az vevő az ott való polgármestert, vagy birákat felőle: tartozzék az polgármester, vagy birák azon mives emberen, az ki mivét vagy árúját az ellimitált áru felett adja, egyéb mives emberek is, ha az limitatio ellen cselekednének, mindjárást tizenkét forintot venni, mellynek fele része az biráké, harmada az panaszló félé legyen; kit ha az birák nem cselekednének, megbizonyítatván az dolog, azon vármegyebeli ispán, a' hol az a' város vagyon, és azon székbeli tiszttartók az városon vagy falun, és birákon, polgárokon ha jószágok nincsen, ha jószágok volna jószágokon két száz forintot dúlhasson; kinek

két része az fiscusé, harmada az ispánoké lehessen.

Gyakran történik ez is: hogy az melly adósra az creditor, vagy ez országi vagy más országbeli reá jő, és az ő végezések szerént igazat kéván, tehát az debitor Felségedhez folyamván, kötése ellen az creditornak injuriajára Felségedtől haladékat impetrál; kiből könyörgünk Felségednek: látván ezt úgy mint igazság és törvény ellen való dolgot, afféle debitornak haladékat ne adasson; ha haladékja lenne is, ne observáltassék.

Találtuk volt meg Felségedet könyörgésünk által, hogy Felséged az gonosztevő embereknek czirkálását Felséged' jószágában az ispánoknak megengednéje; de miérthogy értjük az Felséged' resolutiojából, hogy arra nem mehetne, annakokáért ezzel immár Felségedet nem bántjuk; hanem csak könyörgünk még is azon Felségednek mint kegyelmes fejedelmünknek: hogy egyéb legitima executiokat, úgy mint adóknak bészolgáltatását, és törvény'procesusához való executiokat méltoztassék megengedni az ispánoknak az Felséged' jószágában is; ha penig Felséged az adó' bészolgáltatását is nem engedi, tehát legyenek immunisok az ispánok az számadástól.

Jelentjük ezt is Felségednek: hogy az ország' praesidiumára rendelt subsidiumot Bihar, Kraszna és Közép Szolnok vármegyebeli ispánok az ország' törekedésére nem akarják felszedni, és az ország' végzése szerént administrálni.

Könyörgünk Felségednek: erőltesse rea őket.

Még is illyen dolog felől kényszerítetünk Felségedet megtalálni könyörgésünkkel; miérthogy Fel-

séged ez elmult napokban megparancsolta volt, hogy huszadinknak három hóra való hópinzt adatnánk egyszersmind, látjuk penig az községnek az nagy drága üdő, és sok szedő vedő miatt nagy fogyatkozását; könyörgünk azért Felségednek: hogy Felséged az egyik hópinzt kegyelmesen méltóztassék megengedni; fizessék az két hópinzt, ha az szükség mutatja, hogy ennekutána is szegények lehessenek elegek efféle terehviselésre. De ha kévántatik az harmadik hópinz, olly készen legyen, hogy utánok küldhessék.

Könyörgünk ezen is Felségednek alázatoson: hogy az praesidiumtartásra rendelt adónkat az magyarországi atyánkfiaitól ne patiálja elvétetni az váradi kapitánynak; hanem convertáltassék az közönséges szükségre, az mellyre rendeltük.

Miérthogy mostan hadakozásnak ideje vagyon, és vagynak némelly szolgák, kik esztendejeknek kiteléseknek előtte urokat elhagyták vagy elhagyják búcsuvétlen, és némellyek ez országból kimennek, némellyek penig ez ország' fizetését veszik fel; azért könyörgünk Felségednek: hogy a' hol afféle szolgák találtatnak, vissza adassanak, és mig az hadakozásnak ideje tart, addég szolgált uroktól meg ne válhassanak, az ő szokott fizetése szegődség szerént meglévén; kit ha az kapitányok, hadnagyok, és egyéb rendbeliek meg nem cselekednének, díjával tartozzanak megadni, melly díjról ő felsége ad instantiam partis querulantis mox et de facto satisfaciáltasson.

Az pártos urak' jószága között ha mi olly zálogos volna, kit ők is non alio jure, hanem csak zálogul birtak volna; végeztük ezt: hogy efféle jó-

ságok, azok az kiket a' jószág jure concernálna, arra való igazságokat producálván Felségednek, megadassanak nékik. Mellyet hogy Felséged is megengedjen, könyörgünk Felségednek.

Tetszett ez is: hogy az mives legényekért, kik egy helyről máshová tanulságért vagy életek' kereséséért mennek, többet vámba adni hidakon, réveken, vámokon ne tartozzanak, hanem csak annyit, mint egyéb közemberek, az az: egy egy pinzt; kit az ispánok, királybirák minden helyeken az Felséged' birodalmában meghirdettessenek ez előtt való articulusokban exprimált büntetés alatt.

Végeztük ezt is: hogy minden emberektől és minden helyeken az vert aranyat egy forinton és nyolczvan pinzen váltsák; az tallért penig egy forinton, tíz pinzen; urunk ő felsége is mind adóban, mind egyéb szedő vedőben igirte magát az feljül megirt mód szerént elvétetni.

Továbbá megértettük Felségednek bőséges declaratiojából: az pártos urak, úgy mint *Báthori István*, Báthori Boldizsár, Kovacsóczi Farkas, Kendi Sándor, Iffiu János, radnóthi Kendi Ferencz, Kendi Gábor, Forró János, Gergely Deák Szent Egyedi, Gerendi János, Bornemisza János, Lónyai Albert, Szalánczi László, Szalánczi György, Szilvási Boldizsár, Gávai Miklós, Thamásfalvi Diénes elfelejtkezvén magokról, Felségedhez való hüségekről, és Felségednek velek való sok jótéteményiről, az elmult nyárban minémű talált praetextussal és szinnel akarták volna Felségedet birodalmából, székiből kiszinleni és elküldeni: hogy mi országul Felségedet vagy megfognók és pogány török császár' kezébe adnók; avvagy hogy Felségedet ez világból

tollálnók; kiktől való megmaradásért, és az dolognak jobban való megtudakozásáért: úgy legyen-e az, az mint Felséged eleibe adták volt? kényszerítetett volt Felséged, itt való házától kibontakozván, kővári házához menni és ott egy ideig lenni. Melly pártos urak vévén eszekbe Felségednek kővári házában való megtartozását, az több gonoszcselekedetekhez ezt is accumulálták volna: hogy ez alatt Kolozsváratt de novo principe eligendo nem csak gondolkodtak volna, sőt külön való tractatusok és igyekezetek lött volna. Ez mellett Fagiát-ot is az kastélyt, kiből az török kiszökvén, ide Felséged' birodalmához applicáltatott volt, in publicam perniciem ez alatt az töröknek kezekből sponte megeresztették volna. Mellyeket, mint efféle ujonan lött dolgokat, Felséged így comperiálván, azon pártosokat detineáltatta, és érdemek szerént meg is büntettette volna. Terjesztvén Felséged ezt ezekből elönkbe: hogy Felséged nemhogy valamit ok nélkül, sőt mindent méltán cselekedett volna, kévánván Felséged az mi itiletünket, tetszésünket is felőle.

Azért hálákat adunk, Kegyelmes Urunk, az mindenható úr Istennek, ki miképpen ez előtt való üdőkben ez változásokban is Felségedet köztünk megtartotta, ez pártosoknak gonosz szándékoktól is Felségedet megoltalmazta, és az mit Felségednek ők kévántak, azt magokra térítette. Kérjük ő szent felségét: ezután is Felségedet sokáig köztünk megtartsa, és minden efféle gonosz igyekezetektől megoltalmazza hazánknak, magunknak csendes és békességes megmaradásunkra, kiben hiszszük azt, hogy Felséged is mi reánk való gondviselését semmiben semmi üdőben nem tágítja.

*

Az mi penig nézi az pártos urak' gonosz cselekedetit és iszonyú vakmerő gonosz szándékokat; jól emlékezünk Kegyelmes Urunk rea, és ugyan meg is tapasztaltuk ezeket igy viselt dolgoknak lenni. Melly atrox scelusban hogy az mi innocentiánkat és hüségünket megdeclarálnók, és egyéb idegen országbeliek előtt is ez méltatlan reánk költött gyalázatot rólunk elvetnők, és hogy megtetszenék az is, hogy illyen nefandum crimennek nem mi országul, hanem csak ezen feljül megnevezett pártosok voltak okai: Felségedet fő atyánkfiai által mindjárást megtaláltatván országul, közinkbe és gyülésünkbe kévántuk jőni. Mellyet Felséged is értvén tőlünk, hogy semmit az pártos urak' practicajában nem értettünk, sőt hivek voltunk, Felséged is eljött vala közinkbe.

Azért, Kegyelmes Urunk, hogy Felségednek gondja volt magára és megmaradására; és illyen gonosz igyekezetnek per ea media, az mellyeket az akkori üdő suppeditált Felségednek, debito tempore occurrált Felséged: országul jovalljuk, és az Felséged' cselekedetit illyen személyeken, kik manifeste in crimen laesae majestatis, amissionemque capitum et omnium bonorum tam propriorum quam uxorum et liberorum suorum incurráltak, minden részben méltónak és illendőnek itiljük lenni, és országul communibus votis et paribus suffragiis, unanimi consensu, nullo nostrum dissentiente, Serenitatis Vestrae et fraterni sangvinis et totius christianitatis proditores pronunciáljuk, kiváltképpen ezért is, hogy ez mostani háboruüdőben, kibe Isten juttatott bennünket, egyebek is ezt látván, tűkörül lévén előttök, efféle gonosz gondolattól, szándéktól, cselekedetektől megtartozzanak. *Noha penig Báthori András, az*

kardinál ez időkben, mikor ezek estek, itt az Felséged' birodalmában személy szerént nem volt; mindazáltal elfelejtkezvén ő is ide való kötelességéről és Felségednek sok vele való jótéteményiről, ez pártos dolgot és gonosz szándékot nem csak értette, sőt mind tanácsával és egyébbel is, valamivel tudta, segitette és ekképpen nekik consentiált volna; Felséged' méltóságát idegen országokban méltatlan és illetlen szókkal in conspectu multorum principum, aliorumque praecipuorum virorum viva voce non modo diffamasset, sed etiam ubi id personaliter et oretenus explere nequivisset, varias easque plurimas literas diffamatorias conficiendo omni conamine azon lött volna, mint Felségedet méltóságában, jó hirében nevében ronthatta és gyalázhatta volna.

Azért, Kegyelmes Urunk, ezek mi nálunk is országul nyilván lévén; mivelhogy sentientes et consentientes pari reatu puniuntur, és az Isten is azt parancsolja, hogy „Principi populi tui non maledixeris," Báthori András felől is, mint az többi felől, azon itiletben vagyunk és sententiában, kit ott fenn megirtunk. Ezt tévén hozzá, hogy holott Felséged' személyét, méltóságát idegen birodalmakban fejedelmek előtt illyen ignominiába involválta: ezt mi országul nem kisebbnek tartjuk, mintha Felségednek élete ellen igyekezett volna. *

---

* E' dőlt betükkel nyomatott sorok, mint fennebb Báthori István' neve is, azon példányban, mellyből általunk itt a' közlés történik, ki vannak — de olvashatólag — húzva, következéséül annak, mi 1599-ben martiusban a' medgyesi országgyülésben Báthori István-

Találtuk volt meg Felségedet könyörgésünkkel az szolga rend felől, kik noha itt az Felséged' birodalmában jószágot birnak, de most idegen országokban, ki Lengyelországban, ki egyebütt, úgy mint Báthori Istvánnál, Báthori Andrásnál és egyebeknél köteles szolgák lévén szolgálatban volnának; kikre Felséged illyen választ tött nékünk: hogy ez jövő assumtionis beatae Mariae napjára afféle szolgák tartoznának okvetetlen személyek szerént ide hüségek, jószágok mellé jöni. Melly Felséged' kegyelmes választételét és könyörgésünkre való tekintetit mi és Felségednek megszolgáljuk, mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek.

Nos itaque praemissa supplicatione praefatorum fidelium nostrorum regnicolarum trium nationum praedicti regni nostri Transsilvaniae et partium regni Hungariae clementer exaudita et admissa, praescriptos universos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eis contenta ratos, gratos et accepta habentes acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus. Offerentes nos benevole, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet ubique per ditionem nostram observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vi-

---

ra 's Andrásra nézve végeztetett. Lásd: Erdélyország' Történetei' Tára. Első kötet 215—217. l.

gore et testimonio literarum. Datum in civitate nostra Alba Julia, secunda die mensis maji. Anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo quinto.

Lecta.

P. H.

A' pecsét Báthori Zsigmond fejdelemé, veres viaszra terített papirosra nyomva, 's keresztül vont papiroskötelékkel megerősítve. Eredeti kéziratpéldányból, melly találtatik a' kiadóknál.

3.

A' LUGASI TANÁCSNAK 1602-BEN AUGUSTUS' 7-DIK NAPJÁRÓL BÁSTA GYÖRGYHÖZ, II. RUDOLF' ERDÉLYBEN LEVŐ HADA' FŐ GENERÁLJÁHOZ KÜLDÖTT LEVELE.

Illustris ac Magnifice Domine Domine nobis clemen: perennium servitiorum nostrorum perpetuam oblationem in gratiam Illmae Magnificentiae Vestrae, cum fidelitatis obsequio etc.

Az hatalmas Isten Nagyságodnak egy napját ezerré tegye, sok kívánta jó szerencsékkel áldja meg Nagyságodat. Kegyelmes Urunk, ez elmult napokban két atyánkfiát bocsátuk vala Nagyságodhoz, hogy Nagyságodnak adják értésére, hogy Temesváratt igen gyülekeznek az törökök, az kémek is, kiket oda bocsátottunk, nyilván mondják, hogy reánk akarnak ütni, de azok az utból tértek meg, és nem akarták Nagyságodat megtalálni veszedelmünk felől, ez alatt ez mái nap Kegyelmes Urunk ugyan reánk ütének, voltak két ezer lovas török, és nyolcz száz gyalog pandur, olly szertelen reánk ütének, hogy az vár' kapujáig vágtak bennünket, városunknak felét mind megégeték, marhánkat mind elhajták, az mineműgobonánk vala, azokat is mind megégeték, rabot számtalant vűnek el, ellenek hogy állhassunk nem lön erőnk hozzá, mert az melly hajduságot Nagyságod mi közünkbe rendelt vala, az bé nem érkezett vala, a' szolgáló nép peniglen, az kiknek Zsigmond fejedelem ő felsége sok jószágokat osztott vala, annak jobb része mind elszökék mellőlünk, maga azoké a' fő örökség városunkban. Vá-

rosunk mezőváros, és árokkal megerősítettük vala, de azt is mind elégeték mostan az pogányok.

Könyörgünk azért Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak, Nagyságod rendeljen annyi segítséget minekünk, kik megszabadíthassák hazánkat az pogányoktól, és hogy Kegyelmes Urunk pénzen éljen, mert az mi gabonánkat az tűz emészté meg, és mimagunk is élhetetlenek maradtunk. Azoknak penig jószágokat, kik illyen végső nyomoruságban minket elárulának, és az veszedelemben hagyának, Nagyságodnak könyörgünk, Nagyságod jószágokat deputálja városunk' épületére, és megmaradására, mert Kegyelmes Urunk, mi életünket nem szántuk elveszteni ezért az helyért, és az várat is megtartottuk az hatalmas Császárnak és Nagyságodnak, most is Kegyelmes Urunk eléggé voltak azon az pogányok, hogy az várat megadnók nekik, de megmutattuk vérünk' hullásával, testünk' szakadásával és sok kárunkkal, rabságunkkal, hogy az római Császár' és Nagyságod' hívei vagyunk, ezután is Kegyelmes Urunk az mig élünk, fejünk' fenállásáig vérünk' hullásával akarunk mind az felséges római Császárnak, mind Nagyságodnak szolgálni nagy hivséggel, Nagyságod az segítséget ne késleltesse, mert itt megromlottunk annyira, hogy ha ezután segítségünk nem leszen, veszedelemnek fiai vagyunk és leszünk. Nagyságod' kegyelmességét várjuk. Tartsa Isten meg Nagyságodat hosszu boldog esztendőkig jó egésségben. Ex Lugas, septima die Augusti anni 1602.

Ejusdem Illmae Magnificentiae Vrae

Servitores, ac fideles perpetui

Petrus Gorog judex supremus,

ac universi senatores oppidi Lugas.

E' levél' külső címe ez:

Illustri az magnifico domino domino Georgio Básta, domino in Sult, equiti aurato, sacratissimae caesarae Majestatis, ac regis catholici Hispaniarum consiliario bellico, nec non ejusdem sacratissimae caesareae Majestatis exercitus in Transsilvania generali Capitaneo etc. domino nobis clementissimo.

P. H.

A' pecsét nagyobb részint lehullott és elveszett; csak kevés zöld viaszmaradvány látszik helyén.

Az eredeti levélből, melly találtatik a' kiadóknál.

4.

BORBÉLY GYÖRGY, SOLYMOS' VÁRA ELLEN RENDELT HADCSAPAT' FŐ PARANCSNOKA 1602-BEN DÉVA MELLETTI TÁBORÁBÓL BÁSTA GYÖRGYHÖZ, II. RUDOLF' ERDÉLYBEN LEVŐ HADA' FŐ GENERÁLJÁHOZ.

Nagyságodnak éltemig való szolgálatomat irom mint kegyelmes uramnak, kivánok az úr Istentől Nagyságodnak hosszu életet, jó egésséget megadatni.

Békes uram irt valami levelet, mellyben az mi híreket ír, megértheti Nagyságod az ő maga leveléből; én bizony nem hihetem, hogy most az török várat szállana az mint Huszár Péter uram ír, hogy az melly török Temesvárnál vagyon, éjjel nappal szöktön szökik, irja azt, hogy el is mentek volna Temesvártúl az törökök, csak hogy mégis nem akarom elhallgatni. Én Nagyságodtúl várok, ha mit Nagyságod parancsol, ahhoz tartom magamat. Port kéret Békes uram, arra bizony nagy szüksége vagyon, valami gyalogat is kér az székelyek közül. Lugosi Jánost bocsátjuk Solymos alá, hogy megnyargalja az alját, talám valamiképpen kimennek belőle. Tartsa meg az úr Isten Nagyságodat jó egésségben. Datum ex castris penes Déva positis. Ma pénteken irtam 1602.

Illmae Mag. D. Vestrae.

Stor. humilis
Georgius Borbély,
de Syma.

E' levél külső czíme:

Illimo domino domino Georgio Básta, dno in Sult, equiti aurato, sacrae caesareae regiaeque Majestatis, et catholici regis Hispaniarum consiliario bellico, ac ejusdem sac. caesareae regiaeque Majestatis exercitus, et regni Transsilvaniae generali Capitaneo etc. dno dno meo clementissimo.

P. H.

A' pecséthelyen sötétzőld viasz látható töredezett alakban.

Az eredeti levélből, melly találtatik a' kiadóknál.

5.

1602-BEN DECEMBER' 10-DIK NAPJÁRA FEJÉRVÁRRA HIRDETETT 'S A' MAGYAR ÉS SZÁSZ NEMZET ÁLTAL OTTAN TARTATOTT GYÜLÉS' TÖRVÉNYCZIKKELYEI.

Nos Georgius Básta, dominus in Sult, eques auratus, sac. caes. regiaeque Majestatis ac catholici regis Hispaniarum consiliarius bellicus, ejusdemque sac. caes. regiaeque Majestatis exercitus et regni Transsilvaniae generalis capitaneus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod magnifici, generosi, egregii, nobiles, ceterique status et ordines duarum nationum regni Transsilvaniae, nobilium videlicet et saxonum in partialibus eorum comitiis ad decimum diem mensis decembris anni millesimi sexcentesimi secundi proxime praeteritum ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos in eisdem partialibus comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humilime: ut nos universos et singulos articulos omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis praebere, benevole acceptare, approbare, ratificare et confirmare, et tam nos ipsi observare, quam per alios quospiam ubique per ditionem sac. caes. regiaeque Majestatis Transsilvaniensem firmiter observari

facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum duarum nationum regni hujus Transsilvaniae in partialibus eorum comitiis ad diem decimum mensis decembris anno Domini millesimo sexcentesimo secundo hic Albae Juliae celebratis conclusi.

Minemű jó akarattal való gondviselése legyen Nagyságodnak reánk országul illyen nagy romlott állapotunkban, mind annak előtte való időkben 's mind pedig mostan, az Nagyságod' propositiojából és közénkbe való izenetéből, nyilván megértettük, holott jelenti Nagyságod, hogy ez ideig való sok romlások, pusztulások, kik az sok változásoknak háborui miatt reánk következtek, Nagyságodnak akaratja és kedve ellen történtenek volna, mellyek hogy ezután megszünnének Nagyságod minden úton azon igyekezvén, kéványa volna ez mostani partialis congregationkat, hogy in tempore azokról az mediumokról szólván, mellyek ad hanc rem perficiendam sunt necessaria, Nagyságod is az hadakozó népnek fizetését megadván in officio contineálhatná őket, és tovább való kártételtől az szegény országot megoltalmazná; melly Nagyságod' hozzánk való jó kedviért, rólunk való szorgalmatos gondviselésiért, az úr Isten Nagyságodot megáldja, szerencséjét nevelje és öregbétse az egész kereszténységnek jovára, császár ő felsége' birodalmának kiterjedésére, és az szegény romlott hazának megmaradására. Noha pedig minemű fogyatkozott állopotba mind magunk 's mind szegénységünk jutottak legyen, etiam nobis

tacentibus res ipsa testatur. Nagyságod is jól látja; mindazáltal elhivén azt, hogy Nagyságod Isten után minden tanácsit, gondotatit arra dirigálja, miképpen ennyi sok nyavalyákból emergálván, in optatum tandem quietis et tranquilitatis portum pervenire possimus, nem akarunk mind ennyi fogyatkozásban is se az Nagyságod' reánk jó akarattal való gondviselésének, se magunknak és a' közönséges jónak megfogyatkozni.

Annakokáért az mi nézi az Nagyságod' kévánságát, tudniillik: hogy az ő felsége' hadának fizetésére bizonyos summa pénzt és élést adnánk, mellyből Nagyságod megadván fizetéseket bizonyos helybe szállétaná őket, és e' képpen mind fizetésből mind élésből prospiciálván nékiek Nagyságod, minden úton azon lenne, hogy tovább való pusztítástúl, kóborlástúl az hadnépet megfogná, és az szegénységnek állapotját csendességre hozná; látjuk és esmérjük az Nagyságod' hozzánk való propensitását, és az közönséges jónak promovealására való kegyes indulatját, kiben hogy mi is Nagyságodat elégségessé tehessük: igirjük Nagyságodnak arra az szükségre az Nagyságod' kévánsága és tetszése szerént nemességől és szászságul tizenöt ezer forintot ad festum nativitatis Domini immediate venturum ide Fejérvárra bészolgáltatni.

Melly summa pénzt hogy Nagyságod jó akaratjából igiri ez jövendő generalis gyülésünkben felvetendő közönséges adóból defalcáltatni: Nagyságodnak országul hálaadással megigyekezünk szolgálni.

Melly kölcsön pénzben noha az nemességre, ez mostani romlott állapothoz képest, annyi nem három-

lanék; mindazáltal nemességől az hat ezer forintot magunkra veszszük, az többének penig, az kilencz ezer forintnak megfizetését az szász uraim is magokra vették.

Ezen szükségre Nagyságodnak nemességől és szászságul igirjük ezer küköllő köble buzát.

Hogy penig ezen summának felszedésében olylyan difficultasi ne légyenek, az mellyek az előtt is az adónak és egyéb féle contributionak beszolgáltatását impediálták, Nagyságodnak könyörgünk: hogy az vallonokat és egyéb féle hadakozó rendnek moderatiojában találjon olly módot, hogy se az pénznek és élésnek felszedésében, se penig annak beszolgáltatásában az Nagyságod' kévánságának meg ne fogyatkoznánk; mert történtenek olly dolgok, hogy az melly élést és adót az vármegyéken és székeken felszedtenek, azokra vagy vallon, vagy hajdu, vagy egyéb hadakozó rend rea találván, az vármegyékről avvagy székekről való élést és pénzt tőlök elvették. Kiről hogy Nagyságod úgy resolválta magát, hogy azoknak, kik az élést, vagy pénzt szolgáltatták, elegedendő bizonyságok és mentségek lévén, az ispánok is hit szerént végére menvén, arról hogy az had' népe vötte el tőlök: számba acceptáltatja és quietálja róla, Nagyságodnak megszolgáljuk. Könyörgünk Nagyságodnak: hogy mind vallonokkal, katonákkal és hajdukkal, az szegénységnek ha mi marháját az élés és pénz mellett elvették volna, mindeneket restituáltassa.

Mivelhogy penig az vármegye ispán uraim némellyek tiszteket resignálták, némellyek penig az változásokban el is holtanak közülök, ki miatt sem az székek nem folyhatnak, sem az adó — gondvi-

selők nélkül — bé nem szolgáltattathatik; Nagyságodnak könyörgünk: hogy az melly vármegyében az ispánok vacálnának, Nagyságod épétse fel és állasson helyekre őket.

Az szász uraink, atyánkfiai panaszolkodnak az Markó vajda' népére, kik szélyel az szászságon, de főképpen Kőhalomszékben szörnyü kóborlásokat, dulásokat cselekednének úgy annyira, hogy egyéb rendeket mindeneket az kóborlással felől haladtanak volna; Nagyságod prospiciálván felőle, hogy az féle violentiákrúl megszünnének, az mi marhájokat az szegénységnek eldultanak, Nagyságod adassa meg velek, és minthogy fizetésen nincsenek: Nagyságod oszlassa el őket, holott semmi bizonyos állapotjok, vagy fizetések nem lévén, nem is méltó, hogy az szegénységet e' képpen rontsák, pusztítsák.

Panaszolkodnak sok atyánkfiai, hogy az katona és hajdu rendek elhagyván zászlójokat, szélyel az nemesség' jószágát kóborolják, és az szegénységen élnek; Nagyságod parancsoljon meg: hogy az feje' vesztése alatt minden közűlök zászlója alá álljon, az kóborlástól megszünjék, és az melly az szegénységnek marháját elkóborlotta volna mindeneket Nagyságod restituáltassa, ha kik penig nem szükségesek, Nagyságod oszlassa el őket.

Vannak ollyak is, kik nemes emberek, vagy városbeliek lévén, hogy az kóborlásra nagyobb szabadságot vehessenek magoknak, az vallonok, katonák avvagy hajduk közi adták magokat, és azokkal egyaránt dulnak; kikről végeztük: hogy az ollyanok ez jövendő Vizkereszt' napjáig sub poena amissionis bonorum, sive jurium possessionariorum suorum házokhoz szálljanak.

Történt illyen dolog is ezen gyülés alatt, hogy az Szászváros on levő vallon, Haczokra ütöttek; az szegénységnek minden élését eldulták, noha az felvetett élést az vármegyékről és székekről éppen bészolgáltatták nékik, de mindazáltal ahhoz nem nyulnak, semmit el nem költnek benne, hanem külön reponálják, egyéb helyeken ezen violentiát exerceálják; Nagyságodnak könyörgünk: parancsolná meg nékik mind Szászvárosra és egyéb helyekre, hogy az bészolgáltatott éléssel elégedjenek meg, abbúl éljenek, és ezután az kóborlástól minden úton megszűnjenek.

Az elmult medgyesi gyülésben noha elvégeztetett, hogy senki semmiféle had' népétől kóborlott marhát meg ne vehessen, mindazonáltal vagynak ollyan panaszolkodások is, hogy sokan mind nemes és városi rend közűl nem gondolván az articulussal, az féle kóborlott marhákat ólcson megvennének és különb különbféle praetextus által vagy kimészárolják, vagy egyéb ususokra fordítják; hogy azért az articulus erejében maradjon, végeztük: hogy az emptor, valakinél az féle marha kóborlott találtatnék, kit ez mostani partialis gyülés (előtt?) quomodocunque aut a quibuscunque megvette volna, az marhának elvétele kűl (kivűl), ha nemes ember, az vármegye' ispánja két száz forintot, ha penig városbeli, az biró ötven forintot vegyen mox et de facto rajta.

Az székelység között, melly örökségek között ős és fejekötött jobbágyokat, vagy pénzen vettek, az nemesség birja az mint arról az elmult gyülésben való articulus contineálja, kit Nagyságod confirmálta; könyörgünk Nagyságodnak: hogy azon végezést in vigore tartsa meg, és parancsoljon az ka-

pitányoknak, hogy articulus' tartása szerént minden nemes embernek hagyják örökségeket, jószágokat békességesen birniok.

Mivelhogy az fogyatkozás az egész országon naprúl napra öregbedik, azonképpen kinek kinek állapotja fogyatkozik; panaszolkodnak sok atyánkfiai: hogy az Nagyságod' deáki az cancellarián az levelek' árát praeter modum annyira nevelték, hogy huszonöt pénzes levéltől egy forintot, egy forintostól kettőt 's többet is exigálnának. Nagyságodnak könyörgünk: hogy Nagyságod az régi usust observáltassa velek az levelek' taxáinak exigalásában.

Az perceptor uraim panaszolkodnak, hogy ez elmult generalis gyülésben az követeknek, kiket római császárhoz ő felségéhez választottunk, költségekre, azonkül más szükségre is az melly contributiot rendeltük volt, abban az székelységről ez ideig semmit nem administráltak volna. Azért azon contributioknak megczirkálására rendeltük bizonyos atyánkfiait, úgy mint:

Marus, Csik, Gyergyó, Kászon székekre Bogáthi Miklós uramot.

Udvarhelyszékre Bethlen Farkas uramot, Koncz Mihályt.

Az Háromszékre Csonkabunk Markust, Henter Benedeket.

Aranyasszékre Járai Mihály Deákot, kinek országul olly authoritást adtunk, hogy nem csak az contributiokban felszedtenek, azt circálják meg, hanem az melly restántiák hátra volnának is exigálják, és késedelem nélkül az perceptor' kezébe administrálják, hogy az követeknek készületekben az késedelem miatt fogyatkozás ne essék.

*

Commonefaciál Nagyságod bennünket: hogy az elmult generalis gyülésben felvetett adónak restantiaját administráltatnók; mellynek bészolgáltatása hogy ez ideig haladott, Nagyságod ne az mi negligentiánknak, hanem az állapot' súlyos voltának tulajdonítsa. Igirjük azért Nagyságodnak azokat is az restantiákat mentől hamarébb minden helyekről béadministráltatni.

Nos itaque praemissa supplicatione praefatorum dominorum regnicolarum faventer exaudita et admissa, praescriptos universos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus; offerentes nos benevole: quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios quospiam, ubique per Transsilvanicam ditionem firmiter observari faciemus; imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus authoritate a sac. caes. regiaque Majestate nobis attributa, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate Alba Julia, die decima quinta mensis decembris, anno Domini millesimo sexcentesimo secundo.

P. H.

A' pecsét Bástáé, veres viaszra terített papirosra nyomva, 's keresztül vont papiroskötelékkel megerösitve.

Eredeti kéziratpéldányból, melly találtatik a' kiadóknál.

6.

BOCSKAI ISTVÁN' 1606-BAN MAJUS' 3-IKÁN KASSÀN KELT UTASITVÁNYA CZOBOR MIHÁLYNAK, BARCSAI JÀNOSNAK ÈS HOFFMAN GYÖRGYNEK, MINT A' BUDAI BASÀHOZ ÉS NÈMET CSÀSZÁRI BIZTOSOKHOZ BÉKE FELŐL ALKUDOZÀSRA KÜLDÖTT KÖVETEKNEK SZÁMUKRA.

Instructio pro magnifico domino Michaele Czobor de Czobor Szent Mihály, generosis item Joanne Barcsay de Barcsa consiliariis nostris, et Georgio Hoffman.

Ad

Illustrissimum Aly Passam budensem primum, deinde ad commissarios sacrae caesareae regiaeque Majestatis, pro tentanda pacis tractatione legatis et internunciis.

Innet Budára indulván ő kegyelmek, utjokban az egri passát is salutálják mi szónkkal, neki szóló levelünket megadván, és a' reájok bizatott dologról csak igen keveset az mi illendő úgy beszélgessenek, és az mennyire lehet, ott való mulatással az üdőt ne töltsék.

Budára jutván, ott is az passát mi szónkkal szeretettel köszöntsék, és neki szóló levelünket, melly csak credentia lévén, megadván, annakutána tractáljanak in hunc sensum vele:

Emlékeztessék arra, mikor mi az pesti mezőn az fő vezérrel szemben voltunk, ugyan ő nagysága' jelenlétében minemű végezést tettünk légyen ő nagyságokkal, melly végezéshez minthogy az fő vezér magát eddig tartotta, minket is egy néhány le-

velében, 's mind fő követe által arra intett, hogy magunk ahhoz tartsuk, most pedig későben Keiván csauz által egy átaljában megizente, hogy meg ne békéljünk az némettel, sőt ha szintén utban volnának is az követek, megtérítessenek; ő nagyságát kérjék szeretettel az velünk való köteles barátságos atyafiuságra, hogy aperiálja szivét valóban, mit akar az némettel való békesség felől, és mi végre hivatta most alá azokat az commissariusokat, ha ugyan végezni akar-e velek, avvagy nem.

Ezt kivévén belőle voltaképpen, ha mi hozzánk igaz jó akaratját bizonyítja, ki hihető, tehát mindjárást emlékeztessék az hatalmas császár' nekünk adott athnamelevelére, mellyben erős hittel megesküt, hogy mi hírünk és akaratunk nélkül soha az némettel meg nem békélik, hanem ellenségünknek mindenkor ellensége, és barátjának barátja lészen.

Azért noha mi az fő vezér' engedelméből felküldvén az némethez, igen méltó és igaz kivánságokkal meg késértettük vala, ha véghez vihetnők az békességet, de sem hitünknek, sem törvényünknek szabadságát meg nem engedte, sem az mi személyünket nem contentáltatta, kiért az mi ő velek való békességünk ez ideig véghez nem mehetett. Azért ő nagysága is, minthogy mi meg nem békélettünk, mi kedvünk ellen az némettel meg ne békéljék, hanem az ő hatalmassága' nékünk tett fogadásához tartván magát, ellenségünknek ellensége, barátunknak barátja legyen.

Lippa felől ha mi cunctatioja és scrupulusa volna az passának, azt minden tehetségekkel szivéből eximálják, elhitetvén vele, hogy az melly ráczok tavaly az magyarokat levágták abban az helyben

az temesvári passa' practicája által, most ismét ugyanazonok vágták le az törököket minden hirünk és akaratunk nélkül. Először úgy értettük volt, hogy mindenestől csak kihányták őket, de valamelly órában tudtunkra lett, hogy az belső várban török maradott, mindjárt postán kemény fenyíték alatt megirtuk, hogy semmi ellenségességet az ő hatalmassága' vitézi ellen ne próbáljanak, inkább minden oltalommal és segítséggel legyenek nekik. Az fényes Portát is megtaláltattuk ez dolog felől; három athnamelevéllel szakasztatott az az hely immár ennek előtte is Erdélyhez, az magyar nemzetség eddig is semmit is úgy szemünkre nem hány, mint annak kezünkből való kiszinlését, kiben fizetett és hütös szolgáink voltanak, mindazonáltal Isten oltalmazzon az miatt ellenségességtől, mert mi az ő hatalmassága' kegyelmességétől várunk, ő nagyságát is arra intjük, hogy attúl várjanak.

Elvégezvén, és elkötvén mindenképpen az passával az dolgot bizonyosan, annakutána ha az németekkel való tractatushoz kelletik nyulni, és velek szembe lenni, elsőben kövessenek olly módot, hogy az commissariusságról való leveleket, ha kéváltatik, megmutatván, bocsássák arra mind az két felet, hogy az két császár között tractáltassék az békességnek módja is, mellyre felette híven és szorgalmatosan reá vigyázzanak, mit és hogy, 's mi módjával akarnának egymással megbékéleni, hogy az az ő tractatiojok Magyarországnak kárára és ártalmára ne essék, és ehhez az passát is hozzá tanítsák, hogy ahhoz szabja magát.

Kérdésre jutván penig a' dolog, ha az németek akarják tudni az ő kegyelmek' követségének

módját, és mint akarnák magokat accommodálni az békesség' tractálásához, arra csak azt feleljék, hogy az minemű móddal eddig az békesség' tractatusa folyt az magyar nemzetség' szabadságának megadása felől, 's mind az mi személyünknek contentálása felől, Matthias herczeg ő felsége az minemű válaszszal alábocsátotta Illiésházi uramékat és Horváth Pétert, azt az ország az mostani gyülésben igen meg ruminálta, sok difficultások és akadályok láttatnak benne, kik felől az ország, és mi is, ujolag replicálni akar, mert sem az ország' szabadsági meg nem adattanak, sem az mi személyünk nem contentáltatott, és ez miatt ő miattok ez ideig az békesség köztünk véghez nem mehetett. Addig azért semmit is ő velek derekason tractálni nem tudnak, mig az ország' replicatiojára onnat feljül viszontag resolutiojok nem leszen. Azért attúl kell már várniok. In summa az kettő köztt az ő kegyelmek' intentioja az legyen, hogy az németet mostan mutassák el ex praemissis rationibus cum spe futurae pacis conficiendae, és hogy minden dolog ő rajtok mult el eddig is. Az törököket penig in officio merae amicitiae, sinceraque foederatione megtartsák.

Ha történnék, hogy az passát más sententiában kezdenék találni, és hajlandóbbnak az némettel való békességhez, abban minden úton és módon ellent tartsanak, az hatalmas császár' hütit hányják forgassák, melly az ő törvények szerént szent és megváltozhatatlan; az magyar nemzetségnek sok szolgálatját, ez világon minden nemzetségek között, mind mostaniak 's mind jövendőbeliek köztt megmaradandó híreket, neveket, és hogy ha mi megcsalat-

koznánk az ő hatalmasságával kötött frigyben, minden nemzeteknek példák lévén, kicsoda merne ennekutána is ragaszkodni az ottománi nemzetség' hitéhez és frigyéhez.

Ha mi simultást, és ártalmas titkon való végzését kezdenék érteni az passának az németekkel, arra felette igen reá vigyázzanak, és ha mi bizonyost érthetnek, igen sietséggel minékünk postán megirják.

Az németek ha urgeálnák, hogy az conditiokhoz hozzá szóljanak, és az békességet tractálják ott ő velek, vagy az passa is ő maga ha untatná, azt feleljék, hogy tovább annál tanuságok semmire nincsen, és magoktól semmiben procedálni nem mernek. Az melly követeket most ujolag felbocsátott az ország, azok által való resolutiotól várjanak, azoknak committálták tractálni azokat az conditiokat, nem ő nekik, és azonban minékünk ide postán mindeneket megirjanak.

Notandum, hogy ha az passa az végházakat kérni kezdené az németektől, ugymint: Fileket, Zécsént, és az többit, ellenzzék és tiltsák róla, emlékeztetvén az császár' hütire, és athnamelevelére, mellyben az vagyon, hogy valamit mi az német' kezéből kivehetünk vagy fegyverünkkel, vagy szép szónkkal, azt ő hatalmassága kezünknél hagyja, és megoltalmaz benne. Az német penig ha oda kezdené igérni azokat az házakat az reménységért, hogy nálunk nélkül az törökkel megbékélhessenek, azt is dehortálják, és tiltsák róla, hogy oda ne igérjék, reménységet adván nekik ea ratione, hogy tractatusban vagyunk, lám mostis felküldöttünk, és continuáljuk az tractatust, és az mint hiszszük, ő félségek is cedálván az igazságnak, véghez kell menni közöttünk az békességnek, és mivel

a' végházak' oda igéretivel ennekutána is magoknak tennének kárt, és az kereszténységnek is, meggondolják micsoda nevek és emlékezetek lenne ez dologért.

Mind ezekben szeretettel intjük ő kegyelmeket, hagyjuk is, hogy az nekünk tartozó hűségek szerént és hazánknak közönséges javának kereséséért, a' mennél nagyobb industriával és jobb okossággal tudhatnak eljárni, teljes tehetségekkel azon legyenek, hogy nekünk és nemzetünknek ez követségekben hasznosan szolgáljanak, onnat megjővén ő kegyelmek, az mi pecsétes instrunctionkat minekünk ismét vissza adja, kiben Istennek minden áldását és segítségét kivánjuk ő kegyelmekre. Datum in libera civitate nostra Cassoviensi die 3 mensis may. A. D. 1606.

Stephanus m. p.

P. H.

Simon Pechi m. p.
Secretar.

A' pecsét, melly úgy látszik, veres viaszra terített papirosra volt nyomva 's keresztül vont papiros kötelékkel megerősítve, lehullott és elveszett.

Az eredeti irományból, melly találtatik a' kiadóknál.

7.

1607-BEN JUNIUS' 10-DIK NAPJÁRA KOLOZSVÁRRA HIRDETETT ORSZÁGGYÜLÉS' TÖRVÉNYCZIKKELYEI.

Nos Sigismundus Rákóczi, Dei gratia princeps Transsilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod fideles nostri domini proceres, magnates et nobiles, coeterique status et ordines trium nationum dicti regni nostri Transsilvaniae in generali ipsorum conventu per nos ad diem decimum currentis mensis junii anni praesentis millesimi sexcentesimi septimi indicto in civitatem nostram Kolozsvár ad mandatum nostrum congregati exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos, communibus ipsorum votis et suffragiis generalique consensu conclusos. Supplicantes nobis humil. ut universos articulos et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes, authoritate nostra principali benigne acceptare, approbare, ratificare et confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes, quorum interest, observari facere dignaremur, quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum procerum, magnatum et nobilium, coeterorumque statuum et ordinum

trium nationum regni Transsilvaniae, in generali eorum conventu ab illustrissimo domino domino Sigismundo Rákóczi, Dei gratia principe Transsilvaniae, partium regni Hungariae domino et Siculorum comite, eis ad decimum diem currentis mensis junii anno millesimo sexcentesimo septimo in civitatem Kolozsvár indicto conclusi.

Hogy ennyi sok veszedelmes változások után, kikben egy néhány esztendőktül fogva különb különbféle ellenséges nemzetség miatt forgott hazánk, ez mostani öszvegyülésünket Nagyságoddal egyetemben az úr Isten ez kevés idő alatt békességben engedte érnünk, nagy hálákat adunk ő szent felségének, könyörögvén azon: hogy ennek utána is ő szent felsége olly oltalmunk légyen, hogy hazánkban békességes lakásunk és maradásunk lehessen; szálljon szent áldása reánk és jövendő időkben is sok efféle gyülekezetet engedjen köztünk, és ez mostani gyülésünket is ő szent felsége szentelje meg. Melly gyülésünkben az Nagyságod' közinkbe küldött propositioiból megértettük az Nagyságod' reánk való kegyelmes gondviselését nem csak az külső dolgokra való vigyázásban, hanem az szent igazságban(nak), melly ez mi országunkból egy néhány esztendőtül fogva exulált, fölkeresésében, és megkötözött törvényeknek megszabadításában. Dicsérjük az mi kegyelmes Istenünket érette, ki az ő bőséges jó voltából Nagyságodat erre vezérlette és segítette, hogy az igazságnak utának megszabadításában illyen occasiot talált, kire ennekelőtte is országul, noha véghez nem vihettük, sokszor igyekeztünk; kérjük is ő szent felségét buzgó szivvel:

hogy ezután is Nagyságodat illyen igyekezetiben megáldja és szerencséssé tegye, és mindenben eszét, elméjét Nagyságodnak és bölcs tanácsinak arra vezérelje, ki ő szent felségének nevének dicséretire, magunknak, hazánknak megmaradására, épületire, az kereszténység között jó emlékezetünkre, Nagyságodnak is jó hirének nevének terjedésére és öregbülésére lehessen.

Miérthogy penig Nagyságod olly dolgokat ád elönkbe, kik nem csak szükségesek, hanem mind Isten 's mind ez világ előtt dicséretesek: mi is mindenekről, az mint Isten tudnunk és értenünk adta, úgy igyekezünk felőle tractálni és végezni; mellyet hogy későbben vihettünk véghez az dolognak nagy voltáért, Nagyságodtúl bocsánatot kivánunk.

Legelőször azért az mi eleinknek dicséretes példájokat követvén, kik gyülésüket az Isten' tiszteletire néző dolgokon kezdették el; mi is az religio' dolgáról igy deliberáltunk: hogy ennek előtte való articulusok szerént religiojokban mindenek minden bántás nélkül megtartassanak; hanem az jesuita sectáról, a' kit ennekelőtte Medgyesen generalis gyülésünkben communibus omnium votis et suffragiis ez országból kiigazítottunk volt, mostan is az Nagyságod' birodalmából minden helyekről kimenjenek, és soha ez az szerzet többé ez országba bé ne vétessék, és senki se jószágában se házánál az féle szerzetet ne tarthasson; ha valaki temeritate ductus ez ellen cselekednék: citatus per directorem causarum convincáltassék és juridice megbüntessék; kinek minden részeiben az medgyesi generalis gyülésben **1588.** esztendőben adatott articulus observáltassék.

Az mi az Nagyságod' propositioját nézi az szegény megholt fejedelmünk' testamentuma felől, mellyben vagyon valami emlékezet Erdélynek némelly részei felől; tetszett országul három nemzetül: miérthogy az szegény megholt urunk és fejedelmünk Erdélyben semmi kívánságunkat végbe nem vihette morte praeventus, mindenek csüggőben voltak, mindenféle rendtartások, és fő személyeknek, tanácsoknak választások; eatenus az erdélyi fejedelemség ő felségénél igen mance volt; mert ő felsége az erdélyi urak és tanácsok előtt, kik sui juris nem voltanak, hanem sub ipsius testantis potestate, et alioquin ha sua solennitate lett volna az testamentum, de rebus mobilibus duntaxat et bonis propriis, et sua virtute acquisitis tehetett volna testamentumot ő felsége, de aviticis vero contra successores legitimos nem testálhatott volna; eatenus itaque testamentum invigorosum est.

Az mi Nagyságodnak az extraordinaria legationak költsége, és annak megfizetése felől való kívánságát illeti; könyörgünk országul Nagyságodnak: halaszsza ezt az dolgot ez jövendő gyülésre; akkor az költségnek summája is nyilván fog lenni. Ez alatt az szegény község is alkalmatos leszen az fizetésre; holott mostan éhel haló lévén, semmi terhet reá nem vethetünk.

Az mi restantiák tiszttartóknál, vagy ispánoknál, vagy egyéb helyeken volnának hátra; Nagyságod számvevői által mindennek bizonyos terminust praefigálván, szorgalmatoson vétessen számot.

Az mi az fejedelmek' donatiojit illeti, mellyek Gálfi János' és Gyulai Pál' törvénytelen esett ha-

láloktúl fogva * költenek, tekintvén nem az fejedelmek' személyére annyéra mint azoknak tisztükre, és az irott törvénynek, mellyel eleitűl fogván minden törvény szerént való fejedelmek' idejében gubernáltatott az ország és birattatott, authoritasára, végeztük: hogy minden donatiok, mellyek az Decretumnak continentiája és igaz processusa ellen emanáltattattanak, cassáltassanak; holott penig az Decretum avvagy irott törvény három kiváltképpen

* Gyulai Pált, mint Tárunk' első kötetében említettük, Báthori Boldizsár ölette meg 1592-ben Abafáján, 's tette annál undokabb, mivel ha lehetett is némi oka neheztelni Gyulaira, ennek engeszteltsége jeléül kezét adta volt. Bizonyítja a' következő levél:

8.

Gyulai Pál' 1592-ben october' 25-kén Abafájáról Gerendi Jánoshoz irt levele.

Szolgálatom' ajánlása után kévánom Istentől Kegyelmednek jó egésséges és jó szerencsés hosszu életit asszonyommal ő kegyelmével, és szerelmes gyermekivel egyetemben.

Giczy Ferencz uram sógorom jövén hozzám mondá, hogy utában találkozott volt Kegyelmedre, és Kegyelmed értvén ő kegyelmének hozzám való jövetelit, kérte Kegyelmed, hogy nékem jelentené meg, hogy Kegyelmed mostan újabb neheztelését értette volna reám Báthori Boldizsár uramnak; kinek miérthogy sem okát, sem semmi módját nem értem; megszolgálom Kegyelmednek: adja értenem K., hogy Kegyelmed' consiliuma accedálván, én is tudjam csendesíteni az nehézséget. Ha nem vétettem, excusatiomnak ratioját adom; ha pedig vétettem, méltó omnibus modis et obsequiis megengesztelnem nem hogy illyen urat, de még ha én magamnál kisebb rend neheztelne reám is. Fejérvárról való eljövésem után nem tudom mit vélhettem volna; az előtt ha mit ő nagyságának felőlem szóltak, fortassis potuissem diluere, si mihi objectum fuisset; de miérthogy ő nagysága nem objiciála, hanem in signum depositae offensionis kezet ada: nem reménylettem bizony 's nem es tudtam várni ő nagyságának reám való haragját, 's azután sem tudom semmi-

való útat mútat előnkbe: első legitimi principis in regni imperium legitima successio; második az ki per defectum seminis juxta formam ugyanazon Decretumban contentam az fejedelmeket valamelly nemes embernek jószágában successorrá teszi, aut ex partium contentione vigore juris regii celati reá száll; harmadik az nota infidelitatis nobilis alicujus legitimo tamen et vero juris ordine condemnati — melly nota quot modis fiat, az Decretumból megtetszik: ha valaki non observato hoc juris ordine, vagy ante emanationem literarum donationalium bément va-

---

vel magamat mentenem, mig nem értem okát az haraguak. Azért Kegyelmed adja értenem, mit értett K., et adjiciat suum consilium. Tartsa és áldja meg Isten Kegyelmedet. Datum in Abafája, die 25. 8-bris 1592.

D. V. G.

Servitor tanquam frater addictissimus

P. Gyulay m. p.

Ez dologról K. szóval ne izenjen ez szolgámtúl hanem scripto irjon K. diligenter, quid sibi placeat, quid videatur, faciendum mihi esse.

A' levél külső címe ez:

Generoso domino Joanni Gerendy de eadem, comiti comitatus Thordensis et domino tanquam fratri mihi observandissimo et confidentissimo.

P. H.

A' pecséthelyen kevés sárgás zöld viasz látható.

Az eredeti levélből, melly a' királyi kormány' régi levéltárában találtatik.

lamelly jószágba, *és azután extrahált donatiot, mellyel magát azon jószágba* iktatta, és contradicáltak néki, az donatarius penig contra vim contradictionis benne maradott illyen praetensioval, hogy ante emanationem donationis in bonis exstiterit, az olylyanok az jószágot, kit ekképpen potentialiter és mala fide birtak, birnak is, az kit az jószágból excludáltak, statim et de facto restituálják, és donatiojával rite et legitime procedáljon juxta contenta Decreti. Az ki penig az contradictionak cedál, nihilominus afféle donatioknak helye legyen és prosequálhassa, jure mediante determináltassék.

Az mi az notát illeti; valamelly notorius jószágot justo juris ordine amittált, mellyet az fejedelmek valakinek conferáltak, az ollyan donatiok helyén maradjanak, de úgy: hogy ha azt az condemnatust elöször legitime citálták és az országnak régi szokása szerént in generalibus comitiis justo juris ordine observato excessusát legitime comprobálván, úgy sententiázták meg; az ollyan collatio, quibuscunque facta, perpetuum jus firmit. obtineat, in quantum scilicet az Decretumnak continentiája szerént az delinquens persona de bonis seu juri(bu)s suis possessionariis ipsum solum proprie et specifice concernentibus convictus et aggravatus fuisset.

Az mi nézi az nova donatiokat, in quarum pacifico dominio se et majores suos perstitisse quis asseruit, kiben az donatarius statuálta magát; ha pure emanáltatott donatiojok, nullo contradictore apparente, ha penig contradictio subsequáltatott is: afféle donatioknak helye legyen, és prosequálhassa causaját mindegyik fél 's mind másik usque finalem juris decisionem. Ha penig valamelly verus

haeres nemes ember ez disturbiumban leveleit elvesztette volna: afféle donatiokat ő nagysága tartozzék novo donationis titulo conferálni az verus haeresnek, ne másnak; de ha volna olly, ki valamelly jószágot mástúl potentia mediante foglalt volna el és azt exponálná, hogy in pacifico dominio volt a tempore ademptionis, és nova donatiot extrahálna róla: tempore discussionis hujusmodi causae, cognita fraude, per breves articulos tanquam falsarius et mendax acriter puniatur.

Miérthogy az Mihály vajda' donatioi még az léczfalvi gyülésben invalidáltattak volt: ennekutána is minden időben erőtlenek legyenek; azonképpen az Básta György' és commissariusok' donatioi, miérthogy nem volt authoritasok ad donandum; hasonlóképpen az Székely Mozsesé invalidae et viribus destitutae habeantur.

Az mi az causalis leveleket nézi; végeztük arról: hogy minden afféle leveleknek, akárkié legyenek, ha legitime emanáltattak, helye legyen.

Az mi az szász dézmák' állapotját illeti — privatis personis factam vel fiendam — abban Nagyságod tartsa az régi articulust: hogy buzát köböllel, bort hordóval adjon, de integra dézmát ne adhasson; ha kinek adott volna is, cassáltassanak.

Tetszett ez is, hogy az miképpen ennekelőtte való fejedelmek' idejében is az ország elvégezte volt, hogy Fogaras, Görgény és Déva az possessoroktúl elvétetvén, fiscushoz applicáltassanak: most is azonképpen az mellyik az megnevezett váraknak más kéznél volna — úgymint Görgény — visszavétessék mindjárt, és ő nagysága' fejedelmünk' számára birattassék és tartassék.

Az mi penig Husztot és Kővárat illeti, mellyről emlékezik az vénség, kit Isten köztünk megmarasztott, mennyi vérontással, sok veszedelmekkel applicálták volt Erdélyhez, és az országnak sok költségével építették és erősítették; most is Nagyságodnak lenne kegyelmes gondviselése országával egyetemben: hogy mennél hamarébb az privatusoktúl megszabadítván, az országnak restituáltatná, mint illyen végházat, és az országnak két fő bástyáját. Ebben penig tetszett ez is az nemes országnak, hogy minekelőtte egyébre mennének, még is Homonnai uramot ő nagyságát mind Nagyságod' és az ország' képében találnák meg solenniter fő személyek által: ő nagysága megtekintvén, hogy az illyen országházai, kik az országtúl privatusoknak nem adattak, sem adni nem engedtettek, most is semmiképpen nem engedtetnek, tovább való veszélygés nélkül — az közönséges igazságra tekintvén — eresztené meg az országnak; venné az országnak jó akaratját inkább hogy nem mint kedvetlenségét.

Végeztük ezt is, hogy valaki vagy maga, vagy atyja, anyja, vagy atyjafia Gálfi János' és Gyulai Pál' törvénytelen esett haláloktúl fogva jószágától spoliáltatott, annak recuperalásában illyen mód tartassék: hogy a' spoliatus vagy actor literis evocatoriis citáltassa az adversa parsot Erdélyben ante octavum, Magyarországban ante 15-m diem, ki tartozzék első arra rendeltetett terminuson compareálni peremptorie, és az actor bizonyítson de reali dominio bonorum literis, vel humano testimonio tempestive vagy intempestive recepto. És ha doceálhatja az reale dominiumot, adassék meg mindjárást

in eodem termino brevi processu juridico absque ullo onere. És ha az malae fidei possessortúl nyeri el az verus haeres az jószágát, tehát ha mi jusát sperálja az malae fidei possessor ahhoz az jószághoz, suis modis longo litis processu salvum legyen prosequálni. Ha penig az verus haeres recaptiválta vagy reoccupálta jószágát az malae fidei possessortúl, és most annak kezénél volna, nála maradjon, és az ollyan jószágot az afféle injustus possessor ha akarja keresni, salvum legyen, de nem brevi, hanem longo litis processu. És ha ugyan az illyen verus haeres az injustus possessort ratione emolumentorum de illis bonis medio tempore perceptorum keresni akarja, juxta breves articulos salvum legyen keresni, de az nyilván való poten(tiariuson?), az az kinek sem donatioja sem semmi annuentiája senkitűl nincsen. Ezenképpen ha az fiscusnál találtatnék efféle jószág is, ez processussal kerestessék, az directort rea citálván. Ha ekképpen azoktúl az katonáktúl, vagy azoknak haeresitűl, kik az szükségnek idején az Mihály vajda' kiverésekor ez országnak szolgáltanak, jószágokat elnyernék; miérthogy hittel köteleztük magunkat nekik: az érdemeseknek Nagyságod adható jószágot adjon. Söt ha kinek azok közűl még jószágot nem adtak ez ideig, Nagyságod azoktúl se vonja meg kegyelmességét, hanem látogassa rendük szerént való jószággal. De azoknak, kik annakutána reánk támadtak, ellenségünk voltak, ez az articulus ne suffragáljon.

Miérthogy ez elmult disturbiumban sokan mind nemes emberek, mind egyéb rendek deponálták marhájokat ki egy városban ki másban, mellyet (mely-

lyek) az depositariusnál az creditoroktúl elvesztenek, de nem mind az ellenség' miatt; végeztük azért: hogy az kinél afféle depositum volt, ha azt praetendálja, hogy ellenség mia' veszett el, citáltassék az creditortúl és első székre tartozzék compareálni peremptorie, mellyen partibus ad comprobandum unicus terminus reportationi testium actus (aptus) et sufficiens detur, et post reportationem testium az biró előtt az causa decidáltassék brevi processu juridico; mellyel ha mellyik fél contentus nem lészen, transmittáltassék in praesentiam senatorum; onnan eo, quo unius cujuscunque civitatis vel oppidi mos et consvetudo requirit. Az universitas penig az táblára absque ulla pensione alias apud ipsos observari solita transmittálja, és az appellatio neutri partium denegetur; úgy hogy az városokban intra ambitum unius mensis totius causae decisio usque ad appellationem ad superiorem sedem fiendam terminetur az brevis terminusnak módja szerént; ha penig valaki más ember' marháját, akármi rendbelit az ellenségnek béárulta, hogy hol mellyik kastélyban, vagy városban, avvagy ki' házánál vagyon, vagy utcunque okot adott az elvitelre, megbizonyultatván hogy ő dolga, fizesse meg az kárt vagy maga vagy haerese jószágából, marhájából; ha nem akarná megfizetni, az ispánok, királybirák és egyéb igaviselő emberek sub amissione honoris et officii az káros embernek instantiájára rebus sic stantibus tartozzanak mindjárást igazat tenni, kit ha nem mivelnének, az kárt is ők tartozzanak megfizetni, és Nagyságod afféle tisztviselő embernek jószágából, marhájából igazat tétessen. Hogy ha penig valamelly városban, vagy kas-

télyban, vagy akárhol valaki marháját deponálta volna, és minek előtte az ellenség elvitte volna, az depositor kérte volna hogy megadják, és ki nem adták, az közben az ellenség elvitte: ha az város tartotta meg, az város, ha privata persona, az kinél volt, az tartozzék megfizetni.

Ez változások alatt Mihály vajda' béjövésétűl fogva Gyulaffi László' béjöveteléig ha melly város vagy falu, vagy városi vagy falubeli ember, vagy nemes vagy paraszt, vagy akármiféle rend az ellenség közé adta magát, akár mi hajdu közé, vagy maga is hajdu lett, vagy magától hajdut gyűjtött, hogy már hazának szolgál; de ez alatt csak magának dúlt, nemes embert és jószágát pusztította, az szászságot saczoltatta, dúlta, égette; vagy akárhol fosztott, pusztított, ölt, öletett, mutilált, és valaki' jószágát foglalta; vagy valahova az ellenség közűl, sőt az mi hadunk közűl is, vagy törökök, tatárok, oláhok közűl dúlót, fosztót valaki' jószágára vagy marhájára vitt, kalauza volt, kárt tett; vagy akármi törvénytelen dolgot cselekedett vagy cselekedtetett akarhol itt Erdélyben, vagy Magyarországnak ide tartozó részeiben: tehát az illyenek ellen választassanak egy néhány törvénytudó atyánkfiai az nemesség közűl, kik között egy fő személy legyen Nagyságod' képében; minden rendek itt Erdélyben mindenféle helyekről azok eleibe citáltassanak; kik eleibe az jobbágyokat, szolgájokat tartozzanak az urak elő állatni, és ott mindjárást törvény szolgáltassék, abban is, ha mi efféle causakban immár processusban volna is, és valamit az törvény hoz, mox et de facto azon személyek által mindjárást exequáltassék; ha penig in majori po-

tentia nem compareál, proscriptus leszen, mindenütt persequáltassék.

Miérthogy némelly papok, mesterek, deákok és egyéb egyházi rendek extra limites vocationum suarum afféle dúlók, kóborlók, fosztók, kapdosók és hatalmaskodók közé elegyítvén magokat; avvagy magokról (nak) példát vévén azoktúl dultak, fosztottak, kóborlottak, kapdostak, és minden hatalmaskodást, gonoszságot cselekedtek, végeztük: hogy az kik az félében részesültek Mihály vajda' béjövetelétűl fogván, abban az kolozsvári **1601** esztendőbeli articulus tartassék meg, mellynek summája ez: hogy az egyházi rendek, kik afféle gonosz nép közé elegyítették magokat, nem az ő széküken az papok előtt, hanem azon vármegye' székin, az mellyben laknak, evocáltatva szólítassanak, és juris ordine convincáltassanak vagy absolváltassanak.

Végeztük ezt is, hogy sohol senki semmi hadakozó rend se városon se falun az nemes emberek' tanitó rendek' házára, szállására, majorára ne szálljon se menjen, se úton se sohul semmi marhájokhoz se személyéhez nyulni ne merészeljen feje' tisztessége' jószága' vesztése alatt; ha ki penig ezhez nem tartaná magát, kapitánya, hadnagya megbüntesse az fel megirt törvény szerént, és az károst is vele két annyéról megelégítesse az fönn megirt poena alatt. Ha ki penig nemes ember vagy tanitó rend' házát, szállását, molnát, (malmát?) majorát felverné, büntessék meg bűne szerént; ha valamit megéget, ő is megégettessék.

Hogy mind mi mind szegény községink épülhessenek, és az kik szélyel búdostanak közűlük, régi lakó helyekre haza szállhassanak, és ott rette-

gés, félelem és bántás nélkül lakhassanak, hogy ennél is nagyobb szegénységre ne jussunk községestűl; végeztük országul hogy: minthogy ezelőtt is az szabad hajdu nem az ország' hanem maga jovát kereste, melly abból is kitetszik, hogy mihelyt egyik rend megtőltözött, az mindjárt eloszlott, és ez országnak soha semmit nem szolgált, hogy az féle duló, fosztó kóborlókat, búdosókat Nagyságod ez országból teljességgel kiirtson és irtasson ha vagyon valahol, sőt az szabad hajdu név penitus aboleáltassék és letétessék; hanem Nagyságod hópénzes szolgát tartson, kik hópénzükön éljenek; mert ha ezután valaki vagy maga, vagy szolgája pénzen nem él, hanem valamit elveszen pénz nélkül, proscriptus legyen mindjárt; ha penig az ura szolgáját meg nem fogja 's meg nem bünteti, és az károst meg nem elégíteti, az ura maradjon azon poenán; hogy szegény községünk házánál maradhasson békével, csendességgel, Nagyságodnak dézmát adót adhasson, földes urának szolgálhasson, hogy így mi is az Nagyságod' szolgálatjára alkalmatosbak lehessünk; és ezután ha ki hajdu kapitány vagy hadnagy leszen, proscribáltassék. Az melly hajdu penig jobbágy lévén az ura' híre, akaratja nélkül magát meg nemesíttette, abból observáltassék az régi constitutio, tudniillik: hogy az fejedelem senkit soha citra voluntatem dominorum terrestrium meg ne nemesíthessen, ha megnemesítene, vagy megnemesítette volna is, afféle nobilitatio ne staljon.

Nem kevés nyomoruságunk, pusztulásunk vagyon jószágostúl az székely uraink atyánkfiai miatt mikor hadban vagynak, mert mindjárást az lak-

ságra vagy szászságra szállanak mihelyt felkelnek, és tesznek szernyü dulást, fosztást; végeztük azért: hogy ezután magok közé szálljanak; ha penig az lakságra vagy szászságra kell szállani, ott ne mulassanak; ha mit ott mulatnak is, maga élésén pénzén éljenek, se falun se mezőn kárt ne tegyenek; ha ki ehhez nem tartja magát, az kapitány, királybiró, hadnagy ugyanott az helyen sub amissione honoris et officii erősen megbüntesse, affelett az mi kárt tesznek, két annyit fizettessenek nekik. E converso az nemesség és szászság az székelységen ehhez tartsa magát, se egyik se másik egymást ne pusztítsa; ha melly tisztviselő ehhez nem tartja magát, ő Nagysága az feljül megirt poenát exequáltassa az tiszttartókon.

Ennekelőtte is egy néhány gyülésben elvégeztük, hogy sohol senki missilissel jószágot ne foglalhasson, ki ezután is observáltassék sub poena ducentorum florenorum.

Hogy Nagyságod ez esztendőben az dézmaarendát kegyelmesen megengedte, megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Jóllehet ennekelőtte is volt végezésünk arról, hogy itt ez országban liber baronatusság ne legyen; mindazáltal sok helyeken, úgy mint Görgényben, Vécsben, Déva' tartományában és több helyeken is az articulushoz nem tartván magokat sem az ispánokat executiora, latrok' kergetésére oda nem bocsátják, sem szökött búdosó jobbágyokat, szolgákat ki nem adják, sem vármegyéken velük nem perelhetünk; ha akarják törvényt tesznek ollyat, az minémüt ők szeretnek; ha nem akarják ugyan elhallgatják; melly dolog az birodalomban való nemes-

ségnek és minden rendeknek szabadsága és régi jó szokása, törvény ellen vagyon. Végeztük azért: hogy az liber baronatusság mind itt Erdélyben, mind Magyarországnak ide incorporáltatott részeiben minden helyekről, minthogy nem is volt, minden vármegyékben in perpetuum tolláltassék, és az vármegye' ispáni minden helyeken minden legitima executiokban szabadon procedálhassanak; az jobbágyoknak megadásában is minden helyeken az vármegye' törvényéhez és az publica constitutiokhoz tartsák magokat. Azonképpen ad generalem malefactorum inquisitionem minden helyekre bémehessenek, és az latrokat mindenütt persequálhassák és büntethessék.

Vagynak sok atyánkfiai, kiknek jószágokról való levelük vagy mindenestül ez disturbiumban az tűz miatt, vagy egyéb ellenség miatt elveszett; avvagy ha donatioja megmaradott is, statutioról való relatoriája elveszett. Végeztük azért: hogy ha ezféle periclitans donatarius vicinorum et commetaneorum tam nobilium, quam honestae famae ignobilium legitima statutioját megbizonyíthatja, efféle jószág ugyan az donatariusnál maradjon; sőt ha efféle jószágot az fejedelmek Mihály vajda' béjöveteli után másnak conferáltak volna is, az ollyan donatio ne staljon, hanem inkább Nagyságod az periclitans donatariust nova donatione mediante roborálja benne; ha ki penig valami jószágot olly régtül fogva birt, hogy az humana memoriát excedálja, és azféle jószágról való levelei mostan elvesztek volna, megbizonyítatván hogy aviticuma, és in pacifico dominio bonorum volt, az ollyant is Nagyságod ne másnak, hanem az haeresnek conferálja

nova donatioval. De az levelek' taxája felől az János király' idejebeli szokás observáltassék, melly ez volt: hogy nova donatioról az cancellarián f. 12 vettek, de defectussal adott jószág' donatiojától annál többet; ha penig valamit az fejedelem per manus adott, afféle donatiotúl azt adtak, az mint az cancellariussal conveniálhatott.

Vagynak illyen bántásink is több nyomorúságink között, hogy az melly szegény atyánkfiai béakarnak 's akartak menni kerített városokba marhástúl megmaradásnak okáért, vagyhogy bé nem bocsátják, vagy ha bébocsátották is, nemhogy házat vagy egyéb örökséget engednének városokban az nemességnek venni, sőt sok saczoltatással való fizetése után szállást fogadván, mint egy városi embert szintén úgy cogálták minden városi szolgálatra, marháját, lovát postálkodásra. Ők penig az nemességnek mindennemű libertasával és immunitasával élni akarnak 's most is élnek és jószágot birnak köztünk. Kivánjuk azért: hogy avvagy nékik is az privilegiumunkkal élni és jószágot köztünk birni szabad ne légyen; avvagy hogy nékünk is házat köztük venni, szabadoson birni engedve legyen; készek lészünk privilegiumuknak submittálni köztük magunkat. Az kinek penig ez ideig valamelly városban háza volt, szabadon birhassa, építhesse mint övét, sine tamen praejudicio liberarum civitatum.

Vagynak némellyek mind nemes mind egyéb rendek közűl, kik tolvajoknak, orvoknak patrocináltak és patrocinálnak, az lopott tolvajlott marhában részt vettek vagy vesznek. Tetszett azért: hogy efféléket az tisztviselő emberek sub amissone

officii et honoris érdemek szerént és törvény szerént büntessenek; kik ha el nem járnának tisztökben, Nagyságod azon büntetéssel büntesse őket mint az malefactorok érdemelnének.

Némelly atyánkfiainak az szabad városokban mind régi 's mind mostani adósságok vagynak, kit meg nem vehetnek, hanem törvénynyel kell keresniök, ők penig olly véghetetlen törvénynyel élnek, hogy végét az külső ember nem éri köztük. Végeztük azért: hogy az melly napra az biró eleibe idézi az adóst az actor, azon az napon minden dilatio, párvétel nélkül, megbizonyítatván az adósság, törvényt tegyen az biró az brevis szerént, kit ha nem cselekedik 's meg nem fizeti, mindenütt az actor azon városi embert akárkit megtarthasson, és megvehesse az adósságot rajta ennekelőtte való articulusok' tartása szerént.

Vagynak illyen panaszolkodások is az szabad városok felől, főképpen az kolozsvári uraim felől, hogy akármelly nemes ember jobbágyit, akárhol vétene is az városi ember ellen, bémenvén az városba, mindjárást megfogják, az földes urától törvényt nem kérvén felőle, az ő kedvük szerént fogva tartják, és semmi kezességen tűlük ki nem vehetik, hanem mindaddig tartják fogva, mig az ő törvényeknek vége szakad. Melly dolog minden törvényünknek, szabadságunknak ellene vagyon. Végeztük azért országul: hogy ezután ez ne legyen semmi helyeken, hanem ha az nemes ember' jobbágya vétett, vagy adós valamelly városi embernek, meg ne merészelje fogni, minthogy mi az magunk adósságunkat is az városokon törvénynyel keressük; hanem ország' törvénye szerént az

városi ember kérjen az urától törvényt; ha az ura törvényt nem igér felőle mogfoghatja; ha penig törvényt igér annak processusa szerént procedáljon; ha benn az városban vért ont, vagy egyéb nagy vétket cselekedik, in loco delicti megfoghatja, de halogatás nélkül az mostani articulus' tartása szerént törvényt szolgáltasson felőle. Magyarországnak idevaló részeiben is ezen mód observáltassék.

Az melly fő népeknek és nemes embereknek tiszttartójuk ez háboruidőben számot nem adtak volna, számot adjanak; és ha kik elszöktek volna is az számadás előtt, tartoznak visszajűni és számot adni és megelégíteni urokat; ha nem cselekednék, az régi erről irt articulus observáltassék.

Az váradi és fejérvári káptalanokat 's az monostori konventet Nagyságod megépítetvén, fizetésük járjon meg az régi szokás szerént, hogy tisztekben járhassanak el fogyatkozás nélkül, de ők is az levelek' taxája és executio felől tartsák az régi szokáshoz magokat; mert vagynak ellenök való panaszolkodások, hogy ha valami executiora kiviszik, mind az executiotúl 's mind az relatoriától f. 12. kivánnak, nagy nehezen három vagy négy forintban megsaczoltatván az nemes embert adják ki az relatoriát, nem tartván magokat az régi affélékről való limitatiokhoz. Végeztük azért: hogy sub amissione officiorum tartsák az előbbi articuloshoz magokat és limitatiohoz; azt ne transcendálják. Ha penig nemes ember vagy ispán exequálja, tehát napjában d. 12, ételt, italt; ha lova nincsen kocsit vagy lovat adjanak; az relatoriától penig juxta laboris exigentiam; ha scriba exequálja és pure kell az relatoria megvehesse az f. 12; ha cum contradictio-

ne felét, az az f. 6. Az káptalan is ezen rendet tartson mint az scriba.

Medgyesen az 1588. esztendőbeli gyülésünkben is elvégeztük volt, hogy az czigány vajdaság letétessék in perpetuum, és soha az czigányok adót ne adjanak; ennekutána is azon articulus observáltassék.

Az barmot és bőrt ez országból urunk' annuentiája nélkül kivinni szabad ne legyen, az régi articulus' tartása szerént; azonképpen az szűröket véggel kereskedésnek okáért ne legyen szabad kivinni.

Hogy az régi szokás szerént házunk' szükségére elegedendő sót adjanak mind Erdélyben és Magyarországban, Nagyságod az kamaraispánoknak parancsolja meg.

Panaszolkodnak az magyarországi atyánkfiai, főképpen az debreczeniek, hogy az dézmát nem úgy exigálják az dézmások az mint az régi jó szokás volna, hanem egy egy bárányért egy egy forintot vesznek; annakfelette néhol az mustot is rajtok hagyják, és az árát úgy veszik meg, az mint annakutána az tiszta bor jár, ki ez előtt nem volt. Végeztük azért: hogy az dézmát mind borból mind bárányból úgy vegyék mint az régi szokás, és rajtok ne tartsák; ha penig rajtok hagyják, semmivel az szegény ember ne tartozzék, hanem az dézmás fizetője legyen; a' hol usu nem volt az bárány és méhdézmálás, ezután se legyen.

Vagynak sok különbkülönbféle panaszok az harminczadosok felől, hogy szokatlan vectigalt exigálnak, holott ennekelőtte az első harminczadon száz sótúl d. 20. tartoztak, azután czédulapénzzel megérték; azonképpen az buzából, mellyet ide béhoznak,

mód nélkül való harminczadot vesznek, ki miatt az búzahordozástúl az szekeresek és kereskedő emberek megidegenedtenek. Könyörgünk azért Nagyságodnak: parancsolja meg az harminczadosoknak, hogy ezféle tűrhetetlen és szokatlan exactioktúl megszünjenek sub amissione honoris et officii; czédulapénzért az harminczadló marhából semmit ne vegyenek; hanem két pénzzel érje meg az régi szokás szerént. És miérthogy Isten egy kicsiny csendességet adott, az harminczadosok az új helyekről az régi helyekre költözzenek; az vámokon is szokatlan exactiok ne legyenek sub amissione telonii, hanem az vámokon száz sóból vegyenek egyet, de az harminczadon semmit ne vegyenek.

Jóllehet ennekelőtte is majd inkább minden gyülésünkben sanciáltuk, hogy az szökött jobbágyok megadassanak; de még is panaszolkodnak sok atyánkfiai, hogy némellyek, főképpen Magyarországban az szabad helyekről és városokról, úgy mint: Váradról, Biharról, váradi vár' jószágából, Kis Mariáról, Debreczenből, Belényesből, Bajonból, Tasnádról, Tasnád' tartományából, Szilágy Csehről, Zilajról, Somlyóról, Somlyó' tartományából, Diószegről, Máramarosból, Vajda Hunyadról, Körösbányáról, Csucsról, Tarcsáról és egyéb helyekről fejedelem' urak' fő emberek' és nemes emberek' jószágiból, generaliter minden helyekről az előbbi articulusnak tartása szerént megadassanak ab anno Domini 1600 az brevis szerént. Annakelőtte valók penig longo litis processu. De vagyon illyen fraus az jobbágyok' dolgában, hogy noha némellyek tempus legitimi conjugii aetate régen excedálták, de még is nőtelen élnek, csakhogy haza ne vihessék, az uruknak ne

szolgálhassanak, és az fejedelemnek adót ne adhassanak. Végeztük azért: hogy efféle nőtelen jobbágyok is úgymint húsz esztendősök az gyermekségből kikelvén ember korban vagynak, azon articulusok' tartása szerént minden helyekről, ha szegődött szolga volna, esztendeje kitelvén, megadassék; azonképpen az özvegy asszonyok is, kik vicem jobbagionis gerunt.

Az szökött szolgák és szolgálók felől az léczfalvi articulus tartassék meg mind ezelőtt valókról 's mind ezután leendőkről, mellynek tenora ekképpen vagyon: Végeztük az szegődött és szegődetlen szolgákról, hogy valamelly szolga Mihály vajdának béjövetelétől fogva urát ideje előtt és búcsuvétlen elhagyta, ha nem nemes ember, ha nemes is ha háza nincsen, valahol megtaláltatik, bíróval meg kell az urától kérni; ha megadja jó, ha meg nem adja az székre híják, és ha méltó 's igaz okát nem adja az meg nem adásnak, f. 200-on adja meg az ura. Ha penig nemes ember és residentiája vagyon, az székre híják, és ha méltó okát nem adja f. 200-on restituálja magát, és mindenben az brevis' articulusa szerént procedáljon törvénynyel. Azonképpen az melly szolgák kapitányságok és hadnagyságok alatt találtatnak meg, két nemes emberrel kérjék meg, melly két nemes ember adjon relatoriát róla, és egy mandatummal vegyenek f. 200. jószágán, ha penig jószága nincsen, hópénzéből tartsák ki az két száz forintot, mellyet tartozzék az fizető mester megadni az mandatumra; ha meg nem adná, az kétszáz forintot jószágán vegyék meg.

Szerencsen az megholt fejedelmünk' idejében végezték volt: hogy Magyarországban ez distur-

biumban esett potentiákat és dolgokat az ott lett végezés szerént dijudicáljanak, kihez Magyarországnak ide incorporáltatott része is ez ideig magokat tartván vele éltek, de Erdélyország még vele nem élt. Végeztük azért: hogy annakutána Magyarországban az ide való vármegyékben ne observáltassanak, hanem per omnia az erdélyi articulushoz tartsák magokat, exceptis illis causis, az kik immár in processu sunt, melly causák az szerént decidáltattanak.

Vagynak illyen casusok, hogy vármegyéknek közönséges szolgáját, sőt egyéb rendeket is in aliqua executione procedentes, más nemes ember megháborítja, sőt animo deliberato, et ex praeconcepta malitia meglesi, megveri, meg is öli. Végeztük azért: hogy ha hol ezféle executiokban valakinek valamelly nemes embertűl halála történt vagy történik, miérthogy in executione lett az halál, ha nincsen kinek juris ordine keresni az homicidát, sőt ha vagyon is, de eltűri, vagy nem meri keresni, vagy ugyan nem akarja, az vármegye' ispáni tartozzanak evocálni és törvény szerént meg is büntetni, ha szintén az megholt embernek feleségével vagy gyermekivel vagy atyjafiaival az homicida megbékélt volna is. *A' székelységen is ezen dologban ezen mód observáltassék.*

Megértettük országul Borsoló János urunk atyánkfia és ítélő mesterünk' béadott könyörgéséből minemű mód nélkül Lónai István, és Báthori Kata asszony az felesége bizonyos nálok letett és kezekbe bizott pénzét, ezüstit, aranyát, tallérát egyéb ezüst marháját ad summam sex millium florenorum, vel circiter sese extendentium, immár gyakorta való requisitiojára meg

nem akarták volna adni, valami frivola és bé nem vehető fogásokkal magokat oltalmazván; miérthogy penig affélé repositumot non longo litis processu, sed ad solam personae deponentis requisitionem szokták volna megadni; tetszett országul: hogy urunk ő nagysága az országgal egyetemben találná meg még is levele által, intvén ő kegyelmét: hogy az Istent és az igazságot és lelkeknek ismeretének csendességét tekintvén, adnák meg depositumát mester uramnak; illyen vén elesett állapotja és idejekor élhetne ifjuságától fogva való keresményéből, ne fogyatkoznék meg az ő kegyelmeknek méltatlan való marhájának megtartása miatt. Kit ha Lónai uram és felesége Báthori Kata meg nem mivelnének illyen levélnek tekintetére, certificálnák erről, hogy ő nagysága és az ország ollyan gondot visel reá, hogy az depositor igazságában meg nem fogyatkozik, illyen móddal, hogy mint effélé potentia, vagy actio, vagy retentio violenta, avvagy quocunque modo injuncta, ez jövendő közelbik terminusra, 1-ma decembris praesentis anni, citáltassa ad 15-m diem juxta articulum superinde editum peremptorie, és secundum processum brevem causarum adjudicáltassék és finaliter determináltassék, ulterioris appellationis confidentia denegata; ugyanakkor elfoglalt jószág felől is, Krasznavármegyében való felől, juxta eundem modum törvény szolgáltassék. *

---

* Az itt dőlt betükkel nyomatott sorok a' mi eredeti 's hitelesített példányunkból ki lévén maradva, azokat, mint a' 97-ik lapon hasonló betükkel nyomatottakat is, a' kolozs monostori konvent levéltárában találtató más eredeti példányból iktattuk ide.

Azonképpen az kiknek nomine depositorum, summájok, vagy ezüst, arany marhájok, egyéb drága marhájokkal egyetemben justo titulo depositionis, avvagy etiam occupationis aut alio injusto modo ad manus suas receptionis vel per se vel per alios lettek volna az megholt fejedelemnél Bocskai Istvánnál, avvagy hazájában (így), váraiban, kit nem recuperálhattak volna quorum interest, annak terhét marhájára, ha hol és ha kinél volnának, avvagy az nem lévén, ad bona patrimonialia szállítván, az följül megirt móddal és terminussal praehabita peremptoria citatione jusukat prosequálhassák az brevis szerént. Ezen tartassék meg egyebekben is, az kik ehhez hasonlók, mind Erdélyben mind Magyarországban.

Az melly faluk az békességes időben tűz miatt pusztultak el, ezféle faluk juxta publicam constitutionem dominorum regnicolarum három esztendeig ab omnium contributionum tam ordinariarum quam extraordinariarum pensione et servitiorum exhibitione immunisok voltanak; miérthogy mostan minden helyek illyen igen elpusztultak, hogy sok faluknak csak az helye vagyon; némelly faluban penig egy kicsiny, két három vagy négy ház maradt meg, abban is kiben vagyon ember, kiben nincs, végeztük: hogy ha afféle elpusztult helyek megkezdenek telepedni, hat esztendeig szabadosok legyenek az adófizetésből és szolgáltatásból, kire nézve az elbúdosott és elszéledett szegénység inkább helyekre telepedjék és az ország is épüljön.

Az melly falukat harapgyujtogatással elégettenek, az égetésnek utána authorit fölkeresvén az brevis törvény szerént büntessenek, és az káros

emberek, kik afféle égetés miatt vallottanak kárt, azon brevis szerént elégítessenek meg.

Az hídakat az vármegye ispáni minden helyeken megcsináltassák; az hol az faluk elpusztultak az közelebb való ditiokkal csináltassák, sub poena alias in tali observari solita, videlicet f. 12. Az vámos hídakat penig csináltassa ő maga, az kié az vám, sub amissione telonii az hol járnak. Ennek terminusát indilative praefigáltuk országul festum Michaëlis archangeli proxime venturum. Az száraz vámot, kiknek régi privilegiumok róla nincsen, sem hídat sem tőltést nem tartnak, sem semmi bizonyos és hasznos oka nincsen, ki közönséges hasznot nézne, miérthogy impium est, qui publica commoda non promovet, publicis emolumentis gaudere, végeztük: hogy az ispánok cognita rei veritate minden helyeken levágják.

Az kolozsi és széki aknák jövedelmeknek az bonczidai hídnak elpusztulása miatt fogyatkozását ismerjük; minthogy penig ennek előtte is az széki kamaráról rendeltenek annak építésére sót, mostan is Nagyságod azon kamaráról rendeljen valami sót; építhessék meg azt az bonczidai hídat, ki mind az vármegyéknek mind az két aknáknak hasznára leszen.

Az Szaládnál való hídnak pusztán állása mind Biharvármegyének főképpen, mind az országnak káros. Végeztük azért: hogy azt is megcsináltassák. Az kék Kalló nevü vizen Bánffi Diénes uram az hídat csináltassa meg maga költségén, kire urunk ő nagysága engedjen vámot, melly vámnak mivoltát az vármegye juxta pontis quantitatem seu longitudinem meglimitáljon, és hit szerént urunknak referálván, az pivilegium úgy keljen ki.

Noha ennekelőtte az székelység köztt minden dolgok felől való törvények elsőben az székes helyeken kezdettenek, mind az longus mind az brevis processusban; de miérthogy praeter. disturbiorum temporibus sok injuriák és méltatlan dolgok történtenek köztük, látván hogy az pernek végét nem érik; végeztük azért: hogy ennekutána az székelység között is in brevium judiciorum processibus azon mód tartassék, melly az nemesség között; tudniillik hogy ők is minden causájokat, melylyek brevi processu juridico szoktak determináltatni és táblát illetnek, az nemesség' módja szerént prosequálják, szabadok lévén vele, hogy az széken vagy az táblán kezdik.

Jóllehet az székelység köztt az veres darabantok kivánnák némellyek, hogy ők egy más között hadnagyok, és nem az közönséges tisztviselők előtt perelnének, és az ő judex ordinariussok az hadnagy lenne. De miérthogy minemű egyenetlenségek, visszavonások, sok mód nélkül való dolgok ebből következnének, jól tudjuk; tetszett azért: hogy minden rendek az székes helyen kapitányok és királybirák előtt tartozzanak törvényt állani.

Az székelység köztt való nemesség maradjon meg az ő őstűl maradtjával, pénzen vettével, fejekötött jobbágyival és minden régtűl fogva birt örökségével az medgyesi articulus' tartása szerént, melly Básta György' idejében concludáltatott.

Az aranyasszéki nemesség panaszolkodik, hogy az község az ő régi szabadságok és rendtartások ellen különb különb szokatlan abususokkal háborgatnák, főképpen az törvénytételt magoknak tulajdonították; falusi birákat, polgárokat esküttenek,

és azok előtt kényszerítik az nemességet törvényt állani; annakfelette sok szokatlan végezéseket tévén magok között, birságolják őket, és potentiose eregetik, hajtják marhájokat. Végeztük azért: hogy ennekutána minden szokatlan dolgoktól, potentiáktúl megszünvén, az régi szabadság és szokás szerént az nemesség közűl választassanak törvénytevő assessorok, kik előtt az régi processus szerént forgattassanak minden causák.

Találtanak meg az catholicus uraink és atyánkfiai, hogy az kik közűlök szabad város helyeken laknának, lenne liberum exercitiuma az catholica religionak: úgymint betegeket visitálni és gyontatni, gyermekeket keresztelni; miért penig az catholica religio is az több recepta religiokhoz való, végeztük: hogy az catholicus pap béjöhessen ide Kolozsvárra, egyéb helyekre, exceptis váradiensibus, betegeket kik in agone vagynak visitálhassanak, gyontathasson, keresztelhessen, és elvégezvén ezféle ceremoniákat ismét tartozzék recedálni; semmi egyéb ezen kivűl való ceremoniákat ne peragálhasson.

Panaszolkodnak az magyarországi atyánkfiai, hogy az urak' jószági közűl némellyek az vármegye közé udvarló pénzt nem akarnának adni, azt praetendálván, hogy őket regalissal hínák az gyülésbe. Ha ő maga megyen, ne tartozzék jószága udvarló pénzt adni; de ha csak legatusát küldi, fele költséget tartozzék adni jószága, az mit egyebek adnak.

Vagynak sok panaszolkodások az kolozsváriaktúl, hogy az Nagyságod' parancsolatjára gyakorlatossággal posták alá lovakat adván, az ennekelőtte való rendtartás szerént, az határozó helyeken

az mező városok és egyéb helyek lovakat, ha szinte volna is, az posta alá nem adnak; hanem az lovakat az régi szokás ellen tíz tizenhat mérföldig is elviszik, ki miatt sok lovok elvesz. Tetszett azért: hogy minden városok és határozott helyek tartozzanak juxta antiquam et approbatam consvetudinem adnia; kit ha nem cselekednek contumacia ducti, az director affélét ex officio tartozzék evocálni ratione non observationis mandati. Ha hol penig az féle városok semmi úton lovat nem adhatnának, tehát minden okvetetlen affélék az ő szokott határokig tartozzanak az ló' bérit megfizetni, és az lónak is gondját viselni hogy el ne veszszen; mert alioquin az árát tartozik megfizetni.

Miérthogy az városi rendeket, sőt egyéb, ez országi kereskedő embereket is absque ullo processu juris et aliorum debitorum aut delictorum ez mostani nyavalyás időben sokan Szilágyságban és Magyarország' határiban szokták megtartóztatni, arestálni és saczoltatni szabadságok és törvénye ellen; tetszett annakokáért: hogy senki semminemű rendbeli kereskedő embert igaz úton járásában törvény' úta kivűl és szabadsága ellen meg ne tartóztathasson, hanem ha kinek kinél dolga vagyon, azt az országnak megrögzött törvénye szerént előbb füstin keresse juris ordine; mert valakit törvény' útja kivűl való azféle tartogatásban találnak, tehát azon vármegyebeli ispán mox et de facto tartozzék az megtartott embernek marháját becsüjével fölszabadítani.

Tetszett ez is, az mint vásárhelyi gyülésünkben is elvégeztük volt: hogy Moldvából, Havasalföldéből és egyéb helyekről jött emberek, kik ez

országba marhát hoznak, elöször ad locum depositionis huszad- és vámhelyekre tartozzanak menni minden tartozás nélkül, és onnat sokadalmakra ne menjenek, hanem ott adják el marhájokat sub poena amissionis bonorum secum habitorum; de igy hogy az itt való áros emberek az marhát reánk ne drágitsák, ha azt akarják hogy az articulus megálljon.

Miérthogy Gyulaffi László és előtte valók nem magok, sem egy vagy két vármegyére szükségére vették föl az pénzt, mellyért valami jószágot, vagy kamarát, vagy mi hasznos helyet inscribáltak, hanem egész ország' szükségére; Nagyságodnak könyörgünk: legyen méltó tekinteti reá, és az inscribált jószág vagy egyéb haszon pénzük' letéteig maradjon az creditornál.

Ennekelőtte egy néhány darabantok Marosszékből Görgény' várához szolgáltak; de miérthogy ők is székelyek, és az szabadság őket is egyaránt illeti: ennekutána azok is az több szabad székelyek közt úgy mint székelyek szolgáljanak.

Miérthogy az vásárhelyi generalis gyülésünkben elvégeztük volt, hogy az melly idő azon gyüléstől fogva intercedálna az violenta occupationak finalis determinalasáig praescriptioba, vagy anniversariumok' complementumába ne computáltassék; azonképpen mostan is azon articulust helyén hagyjuk, hogy az három terminusig, tudniillik szent Lukács napig az erdélyieknek, prima decembris magyarországiaknak, festum epiphaniarum az székely urainknak, annyi a' mi idő intercedál, az occupatornak semmiben ne használhasson.

Vagynak illyen dolgok is, hogy némelly szé-

kekben az esperestek visitatiot tesznek, mellyel minden esztendőben reánk jűnek visitálni; csak egy zsendelyesésért is f. 12. vesznek; efféle kicsiny dolgokért illyen mód nélkül sok pénzt vesznek az mi régi törvényünk és szokásunk ellen ad damnum nostrum manifestum; azt kivánjuk: hogy destruáltassék; hanem mikor visitál, az régi szabadságunknak módja és rendi szerént visitáljon az szék' akaratjából.

Tetszett ez is: hogy az arany és ezüst ez országból senkitűl ki ne vitessék sub poena notae infidelitatis.

Találtanak meg bennünket bizonyos atyánkfiai, hogy vettek volt Ötves Andrástúl valami ezüst mivet, tizenötödfél száz forint érőt, mellyet császárnak és az herczegnek ajándékba vittek, mellynek az árát az vármegyéken kellett volna fölszedni akkori végezés szerént; de mind ez ideig is az ispán uraim föl nem szedték, és most is fizetetlen az ára az háboruság miatt. Végeztük azért: hogy az vármegye' ispáni székes helyekre gyülvén és végére menvén, ha fölszedték vagy nem; és ha fölszedték hova tették, és ez jövendő gyülésre tartozzanak számot adni róla. Azonképpen az ki perceptor volt, úgy mint vásárhelyi Gyerőffi János, minthogy ő megholt, successora compareáljon, és minden arról való quietantiát producálván számot adjon.

Miérthogy az sok változások miatt, mellyek immár egy néhány esztendő' forgásában ez országot forgották, és zurták zavarták, annyéra nagy vakmerőségre vitték az embereket, főképpen váraknak és erősségeknek tiszttartóit, kapitányit, hogy

sem az hazának javát, sem az fejedelmekhez illendő engedelmességet nem tekintvén, csak az magok hasznát követvén, minden gonoszságba, hazájok és fejedelmek ellen való hitetlenségbe hanyathomlok rohannak. Tetszett azért országul: hogy miképpen az generalis gyülésünkben az törvénynek folyása szerént Perneszi Gábort azért, hogy hazája és ez országnak legitimus fejedelme ellen cselekedvén, az ország' fő végházát Kővárat idegen kézbe ejtette, és egyéb úton is az országnak békességes állapotját perturbálta, örök hitetlenségbe ítélte, annak rendi és módja szerént; azonképpen ennekutána is valaki illyen avvagy hasonló vétekben találtatik, senkit ki nem vévén, ő nagysága ezen formán megbüntesse, hogy az jámbor az hitetlentűl megválasztassék, és az kit az virtus valami jóra nem viszen, az gonoszságnak cselekedésétűl az büntetés tartóztassa meg.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum procerum et magnatum et nobilium, coeterorumque statuum et ordinum trium nationum praedicti regni nostri Transsilvaniae benigne intellecta et admissa, praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in iisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, eisdem nostrum consensum benevolum pariter et assensum praebuimus, illosque et quaevis in eis contenta authoritate nostra principali acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirma-

vimus. Offerentes nos benigne: quod praemissos omnes articulos in omnibus suis punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios omnes fideles nostros cujuscunque status et conditionis existant observari faciemus; imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Kolozsvár vigesima quarta mensis junii, anno Domini millesimo sexcentesimo septimo.

Lecta.

P. H.

A' pecsét Rákóczi Zsigmond fejedelemé, veres viaszra terített papirosra nyomva, 's keresztül vont papiroskötelékkel megerősítve. Eredeti kéziratpéldányból, melly találtatik a' kiadóknál.

9.

SZAMOSKÖZY ISTVÀNNAK 1608-BAN JANUARIUS' UTOLSÓ NAPJÁRÓL FEJÉRVÁRRÓL GYÖRGY DEÀKHOZ IRT LEVELE.

Szolgálatomot irom Kegyelmednek. Áldja meg Isten Kegyelmedet sok jókkal.

Az én házamrúl való levelet megadá Joannes Rettegi, az itt való praedicatorunk, tized nappal azután, hogy haza jött ide. Jól vagyon az levél irva, in quo nihil desideratur, 's meg is szolgálom Kegyelmednek hogy illyen beteges állapotjában annyi munkát fel vött érettem. Ha miből én is szolgálhatnék itt Kegyelmednek, örömest szolgálnék. Az fejedelem szent Pál' napján juta ide Fejérvárra, Déva felől az belényesi úton sok veszélylyel jöttenek. Az mit értettem az oda való dolgok felől, Kegyelmednek megirom. Bánfi Diénes letötte az váradi kapitányságot, Rhédei Ferenczet rendelték helyébe. Quod quo consilio factum sit, non video, nec scrutor, parum enim aut nihil mea interest. Azt tudom, hogy ennekelőtte erdélyi tűs gyökeres úr birta mindenkor azt az kapitányságot. Váradrúl Sármasági Zsigmond uramot küldötte az fejedelmünk Kassára, és onnat Homonnai Bálint urammal együtt, kit Magyarország rendelt volt, az hajdukhoz mentenek, hogy őket leszállítsák. Vagynak az hajduk 16 ezeren, az mint mondják, és az törökkel egyetértenek. Akkor volt az hajduknál Inancs nevű faluban Muharom török deák, kivánságok az hajduknak ez: ük nem uralják

az németet, mert nem ű nemzetekből való. Második, hogy pápista, bálványozó. 3), hogy semmi fogadását meg nem állja, és az Bocskai István' adományát sem teljesíti bé, az kire kötötte magát hogy megadja az bécsi végezés szerint. Azért magyar fejedelmet akarunk uralni. Igy lévén ezek, ugyan ott Homonnai Bálint uramot akarták fejedelmmé választani, de Homonnai teljességgel recusálta. Nyolcz egész napig mikoron így veszekedtek volna, és látnák mind Sármasági uram, az erdélyi fejedelem' képében való orator, mind penig Homonnai uram, hogy semmiképpen meg nem alkhatnak, ötven napig való frigyet vetettenek egymás között, hogy addig mind két fél csendességben leszen, az frigynek első napja kis karácson. Azért így lévén az dolog, nem várhatok egyebet belőle, hanem hogy egy nagy keresztes had indul belőle, majus ac perniciosius malum tyrannide. Az német szerzé először az hajdu szabad hadat, az paraszt embernek szarvat fejébe, és fegyvert ada kezébe, de félő hogy sem német sem magyar könnyen ki nem tekeri markokból az egyszer nekik adott fegyvert. Vulgus est illa colluvies, cujus proprium est, nihil sapere, ac tamquam gladius, qui in manus furiosi incidit, sine ulla ratione fertur ac grassatur. Oltalmazzon Isten ennyi sok veszedelmünk után nagyobtúl. Magyarországban az Tiszán túl pestis vagyon. Az hadak mia' sok pusztítás etc.

Nyári Pál karácson' estin holt meg. Básta György 20 novembris holt meg anno 1607. Thelegdi Ferencz is, az asszonyunk' rokona. Ad 10. januarii hirdetett volt gyülést az herczeg Pozson-

ba, de nem vélem, hogy senki ment az magyarországiak közül. Tartsa meg Isten Kegyelmedet. Datum Albae ultima januarii 1608.

Gener. D. Vrae.

Stor. pmpt.

Zamoskeözy István m. p.

Uram, ismeretlen és deáktalan embertűl küldöm ez levelet, hogy könnyebben Kegyelmed' kezéhez juthasson: paraszt nyelven irtam az titulusát, mellyért megbocsásson Kegyelmed.

E' levél külsô czime:

Ez levél adassék Kolozsváratt György Deák uramnak, az konventnek Monostor utczában bizodalmas uramnak.

P. H.

Az eredeti levélből; találtatik a' kolozsmonostori konvent' levéltárában.

10.

HOFFMAN GYÖRGY, BARKÓCZI LÁSZLÓ ÉS LÓNYAI ANDRÁS ORSZÁGOS KÖVETEK' 1608-BAN MARTIUS'4-IKÉN KASSÁN KELT JELENTÉSE, MINŐ SÜKERREL ÉRTEKEZŐDTEK BÁTHORI GÁBORRAL A' LÁZONGÓ HAJDUK' LESZÁLLITÁSA IRÁNT.

Nagyságos Uram, a' Nagyságtoktúl, és a' nemes országtúl nekünk adatott instructio szerint Báthory Gábor uramhoz ő nagyságához elmentünk volt, és az reánk bizott dologban mennél jobban, és szorgalmatosban tudtunk, úgy jártunk el.

Azért ez elmult vasárnap Ecsed' várában találván ő nagyságát, és az nemes ország' nevével officiose salutálván, legelőször kivántuk, és kértük azon ő nagyságát, mivelhogy ő nagysága az nemes vármegyéknek és egyéb rendeknek irt levelében ajánlotta magát, hogy az hajduságot valamint és valahogy lehet leszállítja, ezt az jó akaratot ő nagysága continuálja, és hová hamarébb szállítsa le, ne pusztuljon ennél inkább az ország, mi eleiben adván ő nagyságának, melly kedves dolgot cselekeszik, és mind ő felségének és mind az országnak, kinél nagy jutalmát várhatja, kiért jó híre és neve is terjed. Ezt sok szókkal, ratiokkal elibe adván ő nagyságának, nagy szeretettel mindeneket meghallgatott.

Mindazokra mindjárást, et in instanti megfelelt ő nagysága, az nemes országnak engedelmes szolgálatját ajánlván mondá, hogy az nemes ország' becsületes izenetit bőségesen megértette, hazájához va-

ló szeretetit gyakran megmutatta, főképpen penig mikoron az hajduságnak támadása megindula, lova' hátán forgolódván minden népével, sem költséget, sem fáradságat nem nézvén, szeretettel szolgált, és az mi az ő nagysága' tehetsége volt volna, minden képpen azon volt, hogy még akkor az inségtűl megszabaduljon az ország.

De minthogy akkor a' szerint véghez nem mehetett az dolog, még is hazájának szolgálni akarván, magának kötelezte az hajduságat, hogy így is leszállítsa, kit az maga ajánlása szerint ekédig is örömest megcselekedett volna, de nem lehetett, minthogy az velek való végezés is nem régen lett, az dolog is nagy, hanem igyekezik azon minden tehetsége szerint, hogy hová hamarébb leszállítsa őket, és az földet sok inségtűl megszabadítsa, kire ő nagyságának felette nagy gondja vagyon.

Ezekre replicáltunk, és kértük másodszor, harmadszor is, hogy ne halaszsza, hanem mindjárást ő nagysága vegye véghez, mert az hajduság nagy hatalmat vett, az urak' jószágát szabadon birják, az nemességet elnyomták, az községet megemésztették úgy annyira, hogy majd éhel halóvá lesznek, ha meg nem szábadítatnak. Ha penig ő nagysága de facto nem mivelhette, nevezne valami rövid üdőt, mikor mehetne véghez. Arra ő nagysága azt mondta: hogy annak semmi órát, semmi üdőt nem mondhat, de szorgalmatos gondja vagyon reá, hogy hová hamarébb meglegyen.

Ezek így lévén, megjelentők, hogy a' nemes ország kész azokat praestálni, kiket Innanchon az urak ő nagyságok az több főnépekkel megigértek az hajduságnak, ha mindjárást leszállanak, kit ő

nagysága örömest értett, és annál inkább ajánlotta magát az leszállításra.

Ezeknek utána Imreffy uramat szállásunkra hivatván, ő kegyelmének az nemes ország' levelét megadtuk, és intettük arra sok szóval, hogy ő kegyelme intimus consiliariusa lévén ő nagyságának, úgy cselekedjék, és úgy tanácsolja az urát, ki legyen az mi Istenünknek tisztességére, és hazánknak megmaradására. Ezekre ő kegyelme is sok bő szóval ajánlotta magát, hogy azt cselekeszi, és az hajduk' leszállításában azon leszen minden okossága szerint, hogy ne haladjon, sőt azt miveli, hogy az urát reá birja, hogy azon másod nap vele együtt Diószegre menvén, és ott Debreczenhez közelebb lévén az hajdusággal végezzenek, kit azután nagyságának tudására adnak.

Az melly barmokat sub induciis az hajduság az szegény néptül elvett, eleget szólottunk, hogy ő nagysága megadassa: arra ő nagysága azt mondá, hogy noha az nem ő nagysága' idejebeli dolog, mindazonáltal meghagyja, hogy megadattassanak, és ezután a' félével az szegény község ne bántassék.

Az erdélyiek felől is emlékeztünk, hogy fegyverével, és vérontással nekiek ártani ne igyekezzék, ez két ország egymásnak köteles lévén: arra ő nagysága azt felelé, hogy Erdély ő nagyságának hazája, és gonoszára nem igyekezik, jelentvén, Rákoczi Zsigmond urammal, és az országgal minemű végezése volna, hogy vérontás nélkül meglenne az dolog, és kiváná, hogy az ország ő nagyságával viszontag azon confoederatiot tartson meg.

Az mi az Allaghy Ferencz uram' dolgát illeti .....remeteség' dolgából, kértük ő nagyságát,

hogy abban Allaghi uramat megháborítani ne engedje, kire ő nagysága azt felelé, hogy a' mi lett, ő nagysága' híre nélkül lett, ki felől Allaghyné asszonyom is megtalálta. Azért meghagyta ő nagysága, hogy megereszszék az kastélyt, de kiváná, miérthogy Allaghy uram Dengeleghy Mihály uram' kezéből contra donationem principis Bocskay hatalmasul kivette, és meg nem várta az gyülést, hogy az nemes ország kivenné kezéből, és az bécsi végezés szerint az gyülésig hagyná Dengeleghy' kezénél, ott válnék el az donatio' dolga.

Mind ezekre ez a' válasz, kivel minket ő nagysága elbocsátott, az igéret nagy, de semmi praeparatiot az hajduknak leszállítására *valót nem* láttuk, az hajduknak sem esmertük meg szintén most arra való szándékjokat, mert még mind fenn vagynak, sőt hallottuk azt, hogy az Tiszán innét való hajduságat több hajdukkal akarnák megszaporítani. Immár az nemes ország lássa mit cselekeszik. Isten tartsa Nagyságodat jó egésségben. Kassán, quarta martii anno 1608.

Spectab. ac Mag. D. Vrae

servitores obsequentissimi
Georgius Hoffman. m. p.
Ladislaus Barkóczj vice comes. m. p.
Andreas Loniay. m. p.

Ezen levél' külső címe elveszett.

Az eredeti kéziratból, *melly* találtatik a' kiadóknál.

11.

1608-BAN MARTIUS' 3-IK NAPJÁRA KOLOZSVÁRRA HIRDETETT ORSZÁGOS GYÜLÉS' TÖRVÉNY-CZIKKELYEI.

Nos Gabriel Báthori, Dei gratia princeps Transsilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod fideles nostri domini proceres, magnates et nobiles, coeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsilvanie in generali ipsorum conventu ad tertium proxime elapsi mensis martii diem anni praesentis millesimi sexcentesimi octavi indicto in civitate nostra Kolozsvár congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos communibus ipsorum votis et suffragiis, generalique consensu conclusos. Supplicantes nobis humiliter, ut universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta haben. nostrumque consensum illis praeben. authoritate nostra principali benigne acceptare, approbare et confirmare, atque tam nos ipsi observare quam per alios omnes, quorum interest, observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum procerum, magnatum et nobilium, coeterorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsilvanie in partiali

eorum conventu * ad tertium proxime elapsi mensis martii diem anni praesentis millesimi sexcentesimi octavi in civitate Kolozsvár indicto conclusi.

Megértettük Kegyelmes Urunk az Nagyságod' közinkbe küldött propositiojából ez mostani számtalan szükségeket, mellybe az úr Isten ez mostani állapotunkat hozta Nagyságoddal egyetemben; meggondolván azért az szükségnek nagy és távoztathatatlan voltát, kit mi magunk láthatóképpen megtapasztalunk, melly szükséghez képest Nagyságodhoz való engedelmességünket és szeretetünket akárván megmutatnunk, miérthogy tudjuk, hogy Nagyságod az közönséges gondviselésre segítséggel elégségesb lehet, végeztük: hogy minden ökörtől és fejős tehéntől huszon kilencz kilencz pénzt, meddő tehéntől és harmad fü tinótól tíz tíz pénzt, egy juhtól vagy kecskétől egy egy pénzt, egy öreg disznótól d. (denar) 1, hámos lótól huszon kilencz pénzt, egy marhátlan szegény ember d. 12, marhátlan szegény özvegy asszony, az ki nem koldus, hat hat pénzt adjanak. Hogy penig csalárdság az adózásban ne essék; miérthogy vagynak ollyak is, kik semmi barmot nem tartnak, hanem kereskedésekkel élnek, és noha marhátlan, de értekes és gazdag paraszt emberek: az ollyanokat az falus biró az ökrös emberekhez képest taxálja, és tartozzék az adószedőnek béadni. Ha kinek penig egy vagy két juha, vagy kecskéje, vagy disznója vagyon, hogy a-

* Ez ellenkezik a' fennebbi „generali ipsorum conventu" kitétellel; de így van az eredeti példányban.

dója tíz pénzre ne menne: személyétől tízt pénzt fizessen; ha penig annyi marhája vagyon, hogy az tíz pénzt meghaladja: marhájáról fizessen.

Ezenképpen fizessenek minden mező városok Fejérvárral és Egeressel egyetemben.

Kolozsvár adjon	f.	500
Nagy Bánya adjon	f.	100
Almás adjon	f.	25
Nagy Sajó	f.	25
Ofenbánya	f.	12
Fejérvár	f.	40
Felső Bánya	f.	50
Maros Vásárhely	f.	300
Király Ujfalú	f.	12
Vízakna	f.	50
Abrudbánya	f.	75
Akna adjon	f.	25
Belényes	f.	50

Az magyarországi uraink 's atyánkfiai ezen terehviseléssel tartozzanak.

Az szász uraink igérnek capitatim nyolczvan nyolczvan pénzt; mellyeket ad festum sacrae pentecostes proxime venturum igérünk Nagyságodnak fogyatkozás nélkül beszolgáltatni. Könyörgünk Nagyságodnak: vegye elég neven szegénységünknek illyen nyomorult állapotjában. Ezután is semmiben nem akarunk Nagyságodnak megfogyatkozni. Ebből penig senki' jószága szabados ne légyen, se uré, se senkié; sőt ha kinek exemtioja volna is, erőtlen légyen.

Adja Nagyságod ezt is elönkbe, hogy ennek előtte még az boldog időben is az fejedelem' személye mellett udvarnál bizonyos számu fizetett lovag

és gyalog volt, mellyet noha mostan az időnek állapotjához képest nem hogy szállítani, de inkább többíteni kellene; mindazáltal az Nagyságod' udvara' népét 500 lovasra és 500 gyalogra rendelte volna. Veszszük eszünkbe, hogy abból is Nagyságod a' mennyire lehetne, könnyebbségünkre igyekeznék; azért mi is abban az Nagyságod' jó rendelését jovalljuk, könyörögvén Nagyságodnak: hogy ha az szükség nem kényszerít, azt is addig, mig romlott hazánk épülhet, szállítsa.

Az mi az Nagyságod' második propositioját illeti az végbeli szolgáló rendnek fizetések felől: illik azoknak is kedveket keresni mind fizetéssel, mind egyéb adománynyal.

Miképpen az régi fejedelmek tam pacis quam belli tempore az majorságos helyekből tartották udvarokat: mostan is Nagyságod ahhoz nyulhat; Fogarasban bővebben vagyon élés.

Azonképpen több várakban és majorsághoz való helyekben a' mi vagyon, Nagyságod kerestesse fel.

Az törökhöz való küldésben Nagyságod kövesse az régi jó módot; az Portára küldjön hazafiait is ollyakat, kiket Nagyságod tanácsival egyetemben arra elegendőknek ítél.

Ötödik articulusát is Nagyságodnak az mi nézi; minthogy fejünket, jószágunkat, sőt hazánkat Nagyságodra biztuk, ebben is Nagyságodat authoritasától nem akarjuk priválni, hanem Nagyságod tanácsival végezvén: mind az három nemzetből küldjön követeket oda, az hova kell az békesség felől való tractatusra, mivelhogy igen szükségesnek ítéljük lenni.

Az mi Nagyságodnak hatodik articulusát illeti;

végeztük — az végre, hogy Nagyságod udvara' népét külső jószáginkra ne szállítsa, mint illyen romlott állapotjában is jószáginknak —: hogy az melly élést Nagyságodnak és népének tartására gyüjtettenek volt bé Thordán, Enyeden, ide Kolozsvárra szállítsák; az melly vármegyéken penig fel nem szedhették, az kik az uttól távol voltak; azokon is felszedjék és ide szolgáltassák. Azonképpen az több hasznos helyeken, úgy mint Fogarasban, Fejérváratt, az hol letett élés vagyon, avvagy majorság vagyon: Nagyságod hozassa ide; ez alatt Isten az mezőn is ád.

Az székely városak minthogy nem hadakoznak, azokat is Nagyságod találtassa meg, és minden székben az királybirákat melléje vévén, azokra is az ő mivoltok szerént vessék fel az élést, kit ők is szolgáltassanak ide, miérthogy nagyobb épségben vagynak, hogy nem mint az országnak nagyobb része; mind vágó barmot, mind egyéb élést adjanak ők is.

Az mi az szászságot illeti; minthogy onnat lehet inkább borból az segítség: azokat is Nagyságod találtassa meg; hiszszük hogy az közönséges terehviselésből ki nem vonszák magokat.

Az vizaknai kamara' hasznát is, minthogy dézmákból zabot, buzát gyüjtöttenek: Nagyságod onnat is hozasson ez mellé; ne költsék csak az tiszttartók el.

Az közönséges székelységet penig Nagyságod fő embere, commissariusa által találtassa meg Udvarhelytt, holott ő nékik közönséges gyülések lészen szent-György nap előtt való hétfün: hogy az unionak tartása szerént az országnak több részeit megszánván, az kik ebben az terehviselésben egyet értnek, ők is ebbéli segítségeket meg ne vonják.

Miérthogy az magyarországi atyánkfiain az hajduság rajtok vagyon: az élésadásból immunisok legyenek.

Tudjuk azt, hogy kötelesek vagyunk fejedelmünknek tempore necessitatis, causae defendendae patriae, mint ennekelőtte való fejedelmünknek is meg nem fogyatkoztunk, azonképpen az mostani erőnk szerént Nagyságod' személye mellett készek vagyunk felülni; csakhogy ha mi olly casus ingruálna, Nagyságod in tempore certificálja.

Az mi Kővár' Huszt' Nagy Bánya' dolgát nézi; tetszett: hogy mikor Nagyságod felbocsát az tractatusra, az oda menő követeknek instructiojokban adja, hogy az többi között azokról is tractáljanak; ha penig Nagyságod könnyebb és általabb útat talál benne, azt kövesse.

Az mi az juramentum' dolgát nézi; minthogy immár az tisztviselő emberek juramentumokat praestálták, parancsolja meg Nagyságod az ispánoknak, király biráknak és városi biráknak: hogy innen haza menvén mindenektől, az kiktől illik, exigálják juramentumokat; kik penig a' depositione juramenti magokat absentálják, az tisztviselő emberek írva Nagyságodnak küldjék.

Miérthogy az országok és birodalmak nem kevésbbé törvénynyel birattatnak mint fegyverrel minden időben, tam pacis quam belli tempore; könyörgünk Nagyságodnak: hogy az mestereknek minden haladék nélkül pecséteket adjon; hogy az békételen időben is per legitima et juridica literarum remedia köztünk való hatalmaskodás és insolentia compescáltassék.

Azonképpen az váradi káptalannak is adjon pecsétet Nagyságod.

Végeztük ezt is: az melly donatiok, inscriptiok és egyéb collatiokról való levelek, kiknek statutoriái kiköltek volna, de iktatásnak általa végbe nem mehettenek volna propter principatus mutationem, az statutoriának is ideje ki nem tölt volna, az ollyan donatariusok azon statutoriákkal servatis de jure servandis procedálhassanak; mellynek relatoriája cum necessaria declaratione ez mostani kegyelmes urunknak, fejedelmünknek rescribáltassanak és erejek légyen.

Azon mód tartassék azokban, az kiknek statutoriája az hajduknak támadása miatt nem exequáltathatott, ha statutoriájok nem expirált; az kinek penig donatioja vagyon, de statutoriája nincsen, ha az donatio nem expirált, ő Nagysága adjon statutoriát.

Az publicatiók is helyen maradjanak; kire az directoroknak, ideje eljővén, légyen gondja.

Értjük, hogy az elment fejedelem, etiam post publicam resignationem principatus, adott, inscribált és subscribált különbkülönbféle leveleket; az ollyanok azért, cujuscunque qualitatis aut materiae existant: annak semmi helye se törvényben se törvényen kivül ne adassék, minthogy akkor nem fejedelem volt, hanem privata persona.

Hogy Nagyságod esztendei gabona és bordézmáknak arendáját kegyelmesen megengedte, megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

A' melly donatariusok vigore literarum cassatarum olly jószágot bírnak, kikhez haeres vagyon; kereshesse az haeres az brevis szerént, vagy széken vagy táblán akarja.

Tetszett ez is: hogy az régi articulusok' tartása szerént, ha lehet, a' gyülések alatt is, a' gyülés után penig egy hétig minden causák, mellyek

brevi processu juridico szoktak determináltatni, és vármegyékről, székes helyekről jött transmissiók tam pacis quam belli tempore megláttassanak.

Ennek előtte is elvégeztük volt, hogy az Cancellarián az articulusért egy forintnál többet ne vegyenek, de avval nem gondolván az cancellaristák, három forintot 's többet is vesznek egy articulustól. Tetszett azért most is: hogy minden articulusnak egy forint legyen az ára; többet annál ne vegyenek. *

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum procerum, magnatum et nobilium, coeterorumque statuum et ordinum trium nationum praedicti regni nostri Transsilvaniae benigne intellecta et admissa, praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, eisdem nostrum consensum benevolum pariter et adsensum praebuimus, illosque et quaevis in eisdem contenta authoritate nostra principali acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus; offerentes nos benigne, quod praemissos omnes articulos in omnibus suis punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus quam per alios omnes fideles nostros cujuscunque status et conditionis existant observari faciemus; imo acceptamus, approbamus, ratifica-

* Ezen utósó cziákely az eredeti példányban keresztvonásokkal ki van ugyan húzva, de még is tisztán olvasható.

mus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praedicta civitate nostra Kolozsvár, tertia die mensis aprilis, anno Domini millesimo sexcentesimo octavo.

Lecta m. p.

P. H.

A' pecsét Báthori Gábor fejedelem' pecsétje, veres viaszra terített papirosra nyomva, és keresztül vont papiroskötelékkel megerősítve.

Eredeti, hiteles kéziratpéldányból, melly a' kolozsmonostori konvent' levéltárában őriztetik.

12.

BÁTHORI GÁBORNAK AZ ERDÉLYI FEJEDELEMSÉGRE VALÓ VÁLASZTÁSAKOR IRATOTT CONDITIOK, ÉS UGYAN AKKORI JURAMENTUMANAK FORMÁJA, MELLY IN ANNO 1608 IRATTATOTT:

Forma juramenti principis.

Én Báthori Gábor, Erdélyországának választott fejedelme, Magyarországnak részeinek ura, és Székelyeknek ispánja, etc. Esküszöm az élő Istenre, atyára, fiura, és szent lélek istenre, teljes szent háromságra: hogy a' megmondott birodalomban és országban lévő nagyságos urakat, nemeseket és vitézlőket, székelységet, kerített és mező városokat, és in genere minden nemzetségeket, rendeket, statusokat a' recepta religiojokban, fejedelemségre való libera electiojokban, suffragiumokban, voxoknak libera pronunciatiojokban, szabadságokban, törvényekben, és approbata consvetudojokban megtartok; szent András király' decretumát, és Magyarországnak kiirt decretumát, és előttem való fejedelmeknek donatioit, inscriptioit, privilegiumit, annuentiáit, assecuratoriáit és consensusit, és ez mostani Ecsedbe küldött, végezett articulusokat, salvo jure alieno, articulusit, ez előtt valókat 's mostaniakat, és ez után valókat, in quantum per contrarias constitutones nem cassáltattak, vel in posterum nem cassáltatnak, erejében tartok, és mással is megtartatok a' Decretumnak és articulusoknak tartása szerint; mindeneknek személyválogatás nélkül az én tehetségem szerint igaz törvényt szol-

gáltatok, és méltó executiokat tészek, senkit sem meg nem bántok, sem mással meg nem bántatok, se személyében, se jószágában, se marhájában, törvény nélkül másnak sem engedek bántani tehetségem szerint, és semmi ujitást ez országnak régi jó szokása és szabadsága ellen bé nem hozok; sőt mindeneket, valamit a' szegény hazának és benne való minden rendeknek közönséges javára és hasznára és törvény szerint való szabadságára mivelhetek, az én erőm szerint, azon lészek, a' mig az úr Isten ő kegyelmek között tart. Isten engem úgy segéljen.

Conditiones ejusdem principis Gabrielis Báthori.

I. Hogy a' religio' szabadságára magát megkötelezze, és abban személyválogatás nélkül minden rendeket megtartson, 's oltalmazzon in liberis eorum exercitiis, mint Zsigmond fejedelem' idejében.

II. Miérthogy ez elmult sok háboruidőben mind vérünk' hullásával 's mind hazánkon kivűl való bujdosásunkkal az egy fő szabadságunkat, a' libera electiot megtartottuk, és a' két császártól is, valamint 's valahogy lehetett, extorqueáltuk; kivánjuk ő nagyságától hogy köteles légyen arra: hogy teljes éltében akármelly szerencséjében minket abban megoltalmaz és megtart, és semmi szín és csere alatt, vagy testamentum' tételével, vagy különben szabadságunk ellen el nem áll, és e' mostani hajduságnak ő nagyságához való kötelezésével jus armorum aut concambii in regno semmiképpen nem praetendál.

III. Abban is ő nagysága hitivel quietáljon bennünket igireti szerint: hogy a' hajdu vitézekkel való transactioval minket országul, három nemzetül, Magyarországnak ide tartozó részeivel egyetemben, sem hitünknek sem törvényünknek szabadságában, sem birodalminkban és határinkban, sem személyünkben, sem semminemű javainkban, jószágunkban kicsinytől fogva nagyig meg nem sért semmi időben, hanem inkább az ország' javára és oltalmára igyekezik ő nagysága azokat is kötelezni.

IV. Kivánjuk azt is, hogy a' hajdu vitézeket ő nagysága hittel kötelezze arra kicsinytől fogva nagyig: hogy semmi változásokban, kit Isten távoztasson, és interregnumokban semmi támadozással és pártütéssel a' libera electiot nem turbálják, hanem az unio szerint valakit communibus suffragiis az három nemzet választ, ők is annak és az országnak fejek' fennállásáig hiven szolgálnak.

V. Ez felháborodott állapotban ő nagysága mind a' két császár között hazánkat békességes állapotban megtartani igyekezzék, miérthogy mi az hadakozásra akármellyik ellen is elégteleneknek ismérjük magunkat, kiváltképpen a' törökkel a' szegény hazának régi szokása szerint, instar praedecessorum principum frigyet tartson. A' két Oláhországgal is a' jó szomszédságot megoltalmazza.

VI. A' hajdu vitézeknek, mind generalisoknak, kapitányoknak, hadnagyoknak és egyéb tisztviselőknek állapotjokat, tiszteket úgy igyekezze rendelni ő nagysága, hogy az hazának régi jó rendtartásának, és abban lévő tisztviselőknek semmiben

ne praejudicáljon, se ártalmára ne légyen. Tiszteket bene meritis sine discretione religionis adjon az hazafiainak.

VII. Ez országban minden rendeket, nemeseket, vitézlőket, kerített és mező városokat szabadságokban, törvényekben, igazságokban megtartson, előtte való fejedelmeknek donatioit, privilegiumit, inscriptioit, diplomáit megtartson.

VIII. Az egész székelységet régi szabadságokban, mellyben ennekelőtte való fejedelmek, azolta miolta Zsigmond fejedelem ujabban a' szabadságot megadta nékik, megtartassa, minden rendben ő nagysága is megtartsa.

Báthori Gábor 1608-ban a' kolozsvári országgyülésben választatott fejdelemnek; azon gyülés' czikkelyei' sorában — mint láthaták olvasóink — még sem találtatnak sem az eleibe szabott feltételek sem az ő esküje; mi tehát mind ezt mind azokat „Approbatae constitutiones regni Transsilvaniae et partium regni Hungariae eidem annexarum" czimü törvénykönyvünknek 1653-dik évi, az az nyomtatásban legelőbbször megjelent példányai' egyikéből iktattuk ide pótlásképpen.

13.

1610-BEN MARTIUS' 25-DIK NAPJÁRA BESZTERCZÈRE HIRDETETT ORSZÁGGYÜLÉS' TÖRVÉNYCZIKKELYEI.

Nos Gabriel, Dei gratia princeps Transsilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod fideles nostri domini proceres, magnates, nobiles coeterique status et ordines trium nationum dicti regni nostri Transsilvaniae in generali ipsorum conventu ad vigesimum quintum diem proxime elapsi mensis martii anni praesentis, millesimi sexcentesimi decimi indicto, in civitate nostra Bistriciensi congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos, communibus ipsorum votis et suffragiis generalique consensu conclusos. Supplicantes nobis humilime: ut universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes, authoritate nostra principali benigne acceptare, approbare et confirmare dignaremur; atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes, quorum interest, observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum procerum, magnatum et nobilium, coeterorumque statuum et ordinum trium

nationum regni Transsilvaniae in generali ipsorum conventu ad vigesimum quintum diem proxime elapsi mensis martii anni praesentis millesimi sexcentesimi decimi in civitate nostra Bistriciensi indicto conclusi.

Megértettük Kegyelmes Urunk az Felséged' propositiojából minemű szorgalmatos gondviselése legyen szegény megromlott hazánkra, holott mind privata 's mind az tanácsuraktól való constitutioja csak arra néz, mint hazánk csendes és békességes állapotban maradjon, sőt ha mikor valami derekas dolog ingruál, az Felséged' becsületin és végezésin mindnyájan megnyugodnánk és megelégednénk vele. Mindazáltal Felséged nem akar maga tetszéséből országára nézendő dolgot moveálni, miképpen mostan is jelenti Felséged, hogy Magyarországból királytól ő felségétől, és mind az országtól fő követek jönének Felségedhez. Kivánja Felséged, hogy ezen gyülésben egy néhány fő és értelmes atyánkfiait választanók, kikkel együtt, elérkezvén az magyarországi követek, minden dologról tractálhatna Felséged. Mellyről tetszett: hogy Felséged mindnyájan ismer bennünket; tudja, ki mire való; az kit Felséged arra valónak ítél közűlünk, hivassa; az Felséged' parancsolatjának mindnyájan engedelmesek vagyunk; csak azon könyörgünk Felségednek: hogy az kit hivatni akar, idején hivassa, hogy elérkezzék.

Tudjuk azt is, hogy mikor Isten Felségedet az fejedelemségre választatta is és közinkbe hozta, hazájának és országának határit terjesztette sokképpen, Kővárnak kezihez vételével; Husztnak is az

országtól elidegenítése nem kedvünk szerént esett volt, de tudjuk mint idegenedett el.

Azért, mivelhogy az dolog mind úgy vagyon, az mint Felséged proponálja, tudniillik: hogy az korona, az köves szablya, tárházbeli marhák és egyebek Homonnai Bálint uram miatt idegenedett el tőlünk; tetszik országul: hogyha vagyon Felségednek módja Husztnak kezihez vételében, ne praetermittálja Felséged; mindazonáltal az mig Felséged palatinus uram' akaratját megérti, illendő halasztani Felségednek.

Értjük azt is az Felséged' propositiojából, hogy Kendi István az Felséged' nála levő pecsétit elvitte volna; kiért kivánja Felséged, hogy minden donatiokat, privilegiumokat, mellyek az Kendi István' pecséti alatt emanáltattanak, Felségednek béadván reformáltassanak. De minthogy az practicát nem régen Magyarországba menetele után indította; azelőtt in extradatione literarum fraust nem tehetett. Tetszett azért országul: hogy az melly levelek azon pecsét alatt a prima die februarii anni praesentis emanáltattanak, azokat vegyék bé ad reformandum; az előtt valókat penig, könyörgünk Felségednek, hagyja ereiben, hogy ennyi sok költségünk ne essék hijában; holott a' nélkül is igen fogyatkozottak vagyunk.

Az mi nézi Kegyelmes Urunk az Felséged' propositiojának utolsó részét, holott számlálja Felséged különbkülönbféle szükségeit, mind az Portára 's mind egyéb helyekre való költségit: abban is veszszük eszünkbe az Felséged' reánk való kegyelmes gondviselését. Azért hogy Felséged ennekutána is édes hazánkra való gondviselésre, csen-

des és békességes állapotban való megtartására elégséges legyen, noha szegény népünk elég nagy fogyatkozásban vagyon, főképpen az barom' dögi miatt, melly az elmult esztendőben is grassált és mostan is grassál, mindazáltal nem nézhetjük azt is, és sem Felségednek sem magunknak nem akarunk semmiben megfogyatkozni. Igírünk azért Felségednek udvara' népe' tartására és egyéb szükségeire kapuszám szerént tíz tíz forintot, felit ad primum diem maji, felit penig ad primum diem julii fogyatkozás nélkül beszolgáltatni. De így: hogy ennekutána Felséged hadát, udvara' népit mellette tartsa; se az nemesség' jószágára se az szászságra ne szállítsa, hanem pénzeken éljenek. Mikor Felséged kimegyen is lakó helyéből valamelly városba, pénzeken éljenek; majorokba ne szálljanak; se honn se útban zsákmányra ne járjanak; mert ha rajtunk élnek, vagy zsákmányra járnak, az adófizetésre elégtelenek leszünk.

Az magyarországi uraink és atyánkfiai is egyenlő terehviselésre igérik magokat. —

Az szász uraink azonképpen megadják az mi reájok esik, az vármegyék' contributioja szerént.

Az mező városok, kik rováson vagynak, úgy mint Thorda, Enyed, Sz. Vásárhely kapuszám szerént tartoznak megadni az tíz tíz forintot az feljül megirt napokra. Felségednek könyörgünk: vegye kegyelmesen.

Miérthogy pedig az adónak és egyébféle jövedelmeknek együve másuvá való deputatioja miatt az számadásban sok difficultasok esnek, ki miatt alig találunk az vármegyéken exactorokat is; Felségednek könyörgünk: hogy semmiféle adót, se cathedraticus censust, se egyébféle jövedelmet Fel-

séged senkinek ne deputáljon, hanem integre mint az előtt szolgáltassék az Felséged' tárházába; az hova az Felséged' szüksége kívánja, onnat disponálja Felséged; így itiljük hasznosbnak Felségednek.

Vagynak sokan az országban, kik nem tartván az religioban való innovatorok ellen emanáltatott articulusokhoz magokat, az innovatiotól nem szünnek; hanem zsidó hitet és zsidó ritusokat követvén, Isten ellen való káromlásokat szólnak. Tetszett azért országul: hogy efféle religion valókat az jövendő gyülésre citáltassa Felséged; holott, ha ad meliorem mentem nem redeálnak, törvény szerént büntettessenek. Interim az papok, kik káromlásokat szólottanak, tisztességes custodia alatt tartassanak.

Panaszolkodnak némelly atyánkfiai, hogy az pápás patronusok az községnek kedve és akaratja ellen pápás papokat vittenek jószágokba, templomokat elvettek, jövedelmeket is elvettek, és az község' papjától elszakasztottak. Végeztük azért: hogy az hol azféle pápás papokat az község' kedve ellen collocáltanak, amoveáltassanak onnat; templomokat és jövedelmeket, mellyet az községtől elvettenek, restituálják. Ha pedig valamelly pápista patronus az ország' végezése szerént az papok' jövedelmét meg nem akarná adni, az ispánok és az vármegye azfélék' jószágára reá menjenek és megvegyék rajtok az papok' jövedelmét, és megadják nékik. Sőt se Tövisen, se Fejérváratt, se Monostoron, se a' somlyai jószágban, se Székely Udvarhelytt, abban az székben egyebütt is, pápás papnak szabad ne légyen lenni; minthogy bizonyoson comperiáltatott, hogy ez mostani ő Felsége

ellen való practicába is, ők is misceálták magokat —és alattomban azt foveálták; az hol templomokat építettek az pápista papoknak, úgy mint főképpen Telegden, elrontassék. És miérthogy az előbbi templomot elrontván, abból építették, helyire hordják, és az mint akkor volt az mikor elrontották, úgy meg is építsék. Senki pedig az alatta való községet az pápista pap' prédikacziójára, miséire se közönséges helyre, se házához erőszakkal ne cogálja; ha maga akaratjából reá megyen, szabad vele. Az ki pápás papot akar tartani, házánál tartsa. Az pápista papoknak püspökjök ne légyen.

Jesuita papot pedig ez birodalomban, se Magyarországban se Erdélyben sohol senkinek tartani szabad ne légyen. In summa: az religio' dolgában az medgyesi 1588. esztendőbeli articulus tartassék, kinek tenora ez:

„Noha penig Kegyelmes Urunk az Nagyságod' közinkbe küldött propositioji is ollyak, hogy az minemű dolgok hazánk' jovát nézik, in eodem potissimum cardine versantur. Mindazáltal miérthogy minden időben az mi eleink minden gyüléseket az Istennek tiszteletére nézendő dolgokon kezdettek el; mi is azoknak dicsíretes példájokat követvén, azt itiljük országul elsőnek lenni, kiről Nagyságoddal együtt végezünk. Occurrál penig elsőben az jesuita szerzet, kiért Nagyságodat instantissimis nostris precibus bántottuk; mozdított — praeter alias innumeras rationes, mellyeket Nagyságodnak proponáltunk ez, hogy az a' szerzet hazánknak romlására és posteritasunknak veszedelmére tendálna, bőségesen megmutatták — az mi eleinknek dicsíretes cselekedeti, mellynek általa Izabella királyné asszonynak béjö-

vetelinek előtte ez az pontificia religio minden professorival és szerzetivel cum omnium votis communibus mind ez mi hazánkból mind pedig Magyarországból kiigazítatott volt. Sőt következendő időben királyné asszonyunk' béjövetelinek utána in generalibus regni comitiis, az mint akkori, 1556 esztendőben emanáltatott articulus megmutatja, azoknak megtérésekre, vagy az országba visszahozásokra minden útat elrekesztettek, ezzel is, hogy jószágokat confiscálták, és sub gravi interdicto efféle szerzettől in perpetuum elszakasztották. Illyen méltó okból való könyörgésünket azért — mellyel Nagyságodat megtaláltuk, hogy Nagyságod az szerzetes jesuitákat birodalmából kiküldené — hogy Te Nagyságod szemei eleibe vévén, kegyelmes hozzánk való szeretetit ezzel declarálta: hogy kedvünk szerént való választ tett, Nagyságodtól nagy hálaadással vettük."

„Végeztük azért országul, három nemzetül magyarországi atyánkfiaival egyetemben: hogy a dato praesentium computando huszonöt nap alatt ezek a' szerzetes jesuiták mindenünnen az Nagyságod' birodalmából mindenestől kimenjenek, és soha ez a' szerzet, minthogy még florente pontificia religione in regno Hungariae, sohol még hirrel sem hallatott, többé ez országba bé ne vétessenek; sőt még egyébféle, római religion való szerzeteseknek klastromok, collegiumok és közönséges helyen templomok ne lehessen, se penig az országnak régi constitutioja ellen efféle religion valók, se egyéb ecclesiastica personák közöttünk donationis titulo aut alio quaesito sub colore nemes jószágot, örökséget ne birhassanak."

„Miérthogy penig ezek, uti praemittitur, mindenünnen removeáltattak, sub amissione bonorum pro-

prie ipsos concernentium; efféle szerzetes jesuitakat se házánál se jószágában senki ne tarthasson; ha valaki temeritate ductus az ellen cselekednék, citatus per directorem causarum convincáltassék juridice és megbüntettessék.“

„Hogy penig mind az mi kegyelmes urunknak, és mind egyéb az római religion való fő urainknak, atyánkfiainak conscientiájok quietáltassék: urunk ő nagysága maga szükségire magyar nemzetből való jámbor praedicatort, papot avvagy barátot tartson, kinek tárházából fizessen.“

„Hasonlóképpen az több fő uraink és nemes atyánkfiai is azon rendbéli tanitókat tarthassanak, ha akarnak, magoknak egyet egyet, ne többet házoknál; de senkinek, se szegény subditusinak, se egyebeknek conscientiájokat senki per vim ne kénszerítse: hogy e' képpen in recepta religione az régi articulusok' tartása szerint religionis libertas megmaradjon.“

„Végeztük továbbá ezt is: hogy ez mostani reprobáltatott jesuitarum secta ez hazába nullo unquam temporis successu admittáltassék; sőt ha vocatiora is ez mi végezésünk ellen az országba béjőni merészelne: mindeneknek szabad legyen őket persequálni, és marhájokban zsákmányt tenni. Azonképpen egyéb szerzetek is azon kivül, az mint feljül megvagyon irva, ha béjőnek, azon büntetés alatt legyenek.“

„Az melly jószágok penig az mi szabadságunk és régi constitutioink ellen nékik conferáltattanak volt, mind Erdélyben 's mind Magyarországban, azokról országul deliberáltuk: hogy Nagyságod azokat az feljül megirt articulusok szerint az fiscushoz foglaltassa; az jesuitáknak azokat senkinek se

pénzen se alia quacunque ratione aut quovis modo eladni vagy idegeníteni az fiscustól szabad ne legyen. Ha penig valakik tőlök megvennék, vagy vették volna is pénzek belé veszszen, és a' fiscushoz vissza foglaltassék."

Továbbá Kegyelmes Urunk minemű iszonyu és hallhatatlan dolog történt legyen Felséged' személyén ide jövő utjában ollyaktól, kikhez Felséged mindenek felett való kegyelmességgel és jó tétemény-nyel volt, nem csak Felségedtől, hanem Kornis Boldizsárnak, ki az conspiratorok közűl egyik, nyelve' vallásából bőségesen és historice megértettük: miképpen egy néhány helyeken Felséged ellen insidias struentes fegyverrel akarták Felségednek életit elfogyatni; kik közűl noha egy néhányan in loco delicti Felségednek kezibe akadtak, mindazonáltal Felséged nem akarván etiam in manifestissimos hostes saeviálni, mint kegyelmes fejedelem törvénynyel bünteti; az kik penig de loco delicti elszaladtanak, azokat juxta contenta Decreti literis praeceptoriis evocáltatta, és úgy juris ordine convincáltatta és condemnáltatta, kiről jóllehet adjudicata sententia is emanáltatott, de azért, hogy illyen clandestina machinatiojok és conspiratiojok nyilvábban legyen, Felséged' tetszésiből articulusunkba is béirattuk.

Azért Kegyelmes Urunk, hogy az mi ártatlanságunkat, és Felségedhez való hüségünket declaráljuk, és egyéb országok előtt ez factum miatt reánk következendő infamiát es méltatlan való gyalázatos nevet eltöröljünk, és hogy megtetszenék az is, hogy illyen infandum crimennek nem mi országul, hanem egy néhányan voltanak okai: Kendi Istvánt, Kornis Boldizsárt, Sennyei Pongráczot, Kereszturi György

Deákot, Torma Györgyöt és Basa Istvánt, alioquin etiam juris ordine convictos, crimen laesae majestatis incurrisse, per hocque in nota perpetuae infidelitatis, amissione scilicet capitis et universorum bonorum tam suorum, quam liberorum — uxorum et fratrum indivisorum bonis salvis permanentibus — proprietatisque eorum convinci debere illendőnek itiljük lenni, és országul communibus votis et paribus suffragiis unanimi consensu, nullo nostrorum dissentiente, Serenitatis Vestrae proditores pronunciáljuk.

Jelenti azt is Felséged: az elmult **1594.** esztendőbéli gyülésben minemű articulust az urak, és szolga rendek ellen is, kik az Báthori urakkal idegen országban voltanak, Zsigmond fejedelem' kivánságára statuált volna az ország; tudniillik: hogy valaki azok közűl jószága mellé ad festum assumptionis beatissimae Mariae virginis pro tunc praeterium bé nem jőne, tehát jószága confiscáltatnék; és mivelhogy az becsületes Horváth Gáspár uramnal is azon articulosoknak vigorával vétetett volt el jószága, kiváná Felséged az nemes országtól, hogy szemeink eleibe vévén ez causát, itilnők meg azt is: mennyiben kötelezhette legyen őtet az az articulus; hlott Zsigmond fejedelem' annuentiájából és salus conductusával abban az esztendőben ment volt úgy nint uraihoz, az Báthori urakhoz, melly salus conductus által azon esztendőbéli szent Mihály napig oda mulatni való szabadságot engedett volt néki Zsigmond fejedelem, de az mint azután való egy némü némü donatioban ugyan Zsigmond fejedelem tészen bizonyos emlékezetet újabban felőle és justificálja is, hogy ad sinistram nonnullorum expositionem vette volna el jószágát, akkor nem emlékezvén az ma-

gától adatott, oda mulatásra való szabadságról; melylyet mi látván és elolvasván, annyi részéből való tenorát, im meg is irtuk de verbo ad verbum, ki így következik:

„Nos Sigismundus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos cum ad nonnullorum fidelium dominorum consiliariorum nostrorum singularem intercessionem nobis pro parte generosi Gasparis Horváth, capitanei peditum aulicorum serenissimi regis Poloniae factam, tum vero rationem habentes temporum superiorum, in quibus ad sinistram nonnullorum expositionem, eundem Gasparum Horváth bonis omnibus exutum, ex regno nostro Transsilvaniae relegassemus; licet ut compertum postea etiam est: literis nostris salvi conductus comitatum in regnum Poloniae paulo ante ad certum tempus, nempe sancti Michaëlis dimisissemus, qui licet ad sinistram, ut praemissum est, informationem a nobis bonis suis exutus fuerit, nihilominus tamen semper fidelem nobis, cupidumque nostrae gloriae se exhibuit, ita ut nihil ex grati, beneque meriti hominis officio praetermisisse visus sit; horum igitur intuitu etc.“ Ebből azért Kegyelmes Urunk nyilván látjuk és itiljük országul: hogy üdőnek előtte, nem várakozván az megnevezett szent Mihály' napjára, sem jószágának elvételivel, sem egyébbel nem büntethetett volna, és így comperiálván ezeket, az nemes ország ő kegyelmit minden akkori sanciáltatott terhektől, quoquo modo ipsum afficere possent, immunissá tette és pronunciálja.

Bethlen Gábor urunk atyánkfia, urunk ő felsége' akaratjából ez ország' szolgálatjában ment

volt az hatalmas császár' fényes Portájára; holott minthogy sokat kellett mulatni, költségével, mellyet arra az utra rendeltünk volt, meg nem érte, hanem kelletet az maga pénzit az ország' szükségire költeni, mellyet ő kegyelmének megakarván refundálni, igirtünk most országul ezer forintot ez mostani felvetett adó mellett ő kegyelmének is administrálnunk; melly ezer forintnak harmad részét az nemesség, Erdély és Magyarországban levő vármegyék és bennek való szabad városok, harmad részét az székely uraink, atyánkfiai, harmadát penig az szászság adja meg.

Noha ennek előtte való gyülésben is Felséged kegyelmesen annuált vala, hogy senkinek birodalmában liber baronatusságot nem enged, hanem az régi mód és szokás szerint mind in juridicis 's mind penig egyéb vármegye' szükségeire nézendő dolgokban az ispánok és birák libere procedálhassanak, és more consveto exequálhassanak minden comitatusokban, és minden várakhoz tartozó jószágokban, de némellyek olly indultumot kérnek Felségedtől, hogy az ispánok az ő jószágokba semmi executiora ne menjenek; így nagy injuriákat cselekedvén rajtunk, azféléknek jobbágyokat, szolgájokat ha az székre citálják, nem jőnek; ha per non venit sententiam convincáltatik, nem engedik az executiot jószágokban. Annak felette minthogy az vármegyéknek különb különbféle szükségei történnek, kikért jószágunkra bizonyos summát kell vetnünk, azféle szükségre is semmit az vármegye' szükségére adni nem engednek, hanem magok percipiálják. Végeztük azért: hogy ez birodalomban minden helyekre, az vármegye' ispáni törvény szerint való executiora kime-

hessenek, és az vármegye' szükségére való költséget is, ha meg nem akarnák adni, megvehessék: az előbbi mód és rendtartás szerint minden vármegyékben mind Erdélyben 's mind pedig Magyarországban.

Minthogy az mostani időnek állapotja az törvényeknek bizonyos terminusának celebráltatását nem szenvedi, hanem csendesb időre kell haladni; végeztük: hogy az gyülésben azok az causák, mellyek brevem processum concernálnának, és transmissioban volnának, revideáltassanak, az előtt való articulus' rendtartása szerint, melly volt Zsigmond fejedelem' idejében anno 1597: „Mivelhogy egy néhány időtől fogva terminusok nem celebráltathattanak, és sokaknak dolgok és igazságok indecise maradtanak; végeztük országul: hogy az mostani gyüléstől fogva addig, mig az terminusoknak ideje mutatja, az nova potentiakról való appellatiokat, paraphernumról, dosról, quartalitiumról, tutelaról, zálogosról és vinculumokról vagy obligatiokról, az limitatiokról és az legitimum mandatum nem observalasáról való causák is minden gyülésekben continuo megláttassanak. De így, hogy az kinek mással ezféle dologról lészen pere, itt Erdélyben az gyülésnek első napja előtt nyolczad nappal az adversa parsot literis evocatoriis legitime evocáltassa az gyülésre, holott mind az két fél öszve felelvén, ha kivántatik, avvagy ad literas, avvagy ad humana testimonia második gyülésig kibocsássák, mellyet azon második gyülésre reportálván, ugyan akkor törvénye legyen, és ulterioribus remediis denegatis exequáltassák; ka kik pedig per non venientiam hagyják magokat, azokra per non venit sententia adassék, kiben elsőben inhibitio adassék, de így, hogy az inhibens azon kö-

zelbik gyülésre minden igazságával absque ulteriori prorogatione tartozzék procedálni és modo praemisso törvénye leszen, melly második gyülésre is ha nem compareálna, végső sententia adassék. Ha mi efféle dolog pedig az táblán és terminuson más processuson volnának, azok azon állapotban maradjanak és az mint inchoáltattanak, suo tempore azonképpen decidáltassanak.“ Tetszett, hogy az törvényekben, minden helyeken modo praemisso celebráltatván, az minemű sententiákat akármelly rendbélieknek proferálnak, azoknak legitima executioját Felséged se egy se más fél' instantiájára missilessel ne engedje impediálni, hanem mindenik fél utatur consvetis remediis.

Az jobbágyok hogy minden helyekről kiadassanak, immár egy néhány gyülésben végeztük el, mint Medgyesen anno 1588. Kolozsváratt 1607 és 1609.; ugyan azon előbbi végezésünket confirmáljuk most is Erdélyben, Magyarországban minden helyeken hogy observáltassék. De miérthogy Várad véghely, mind Erdélynek 's mind Magyarországnak fő bástyája, az veszedelmes időkben népe fegyver és döghalál miatt igen elfogyott, végeztük országul: hogy Váradról és Debreczenből az szökött jobbágyokat, kik Mihály vajda' béjövetele előtt mentenek bé, ne tartozzanak kiadni.

Az kik pedig azután mentenek bé, az előbbi articulus' tartása szerint az brevis szerint kérjék meg bíróval, és ha meg nem adják, két száz forinton maradjanak, mellyet az vice ispánok ezen articulusnak erejével exigálhassanak.

Az előtt való gyülésünkben elvégeztük vala, hogy az barom Erdélyből ki ne vitessék semmine-

mű emberek által, de sokan sub vario colore feles számu barmot, lovat kitakarítanak ez országból az országnak nyilván való nagy kárára és nagy fogyatkozására, holott az dög miatt is igen elhulltak marháink. Tetszett azért, hogy ezután senki semminemü szin alatt se barmot se lovat ki ne merészeljen vinni Erdélyből.

Egy néhányszor elvégeztük: hogy az régi mód és szokás szerint minden aknákról az nemes embereknek házok' szükségére elegedendő só adassék szokott bérek meglévén, úgy mint d. 12, az képelyesnek d. 2, egyéb mindenféle ajándék és zab kivánást hátra hagyván; most is az szerint végeztük: hogy minden kamarákról az nemes embereknek házok' szükségére elegedendő só adassék, modo praemisso, secus facturi citentur per directorem ratione non observationis articuli.

Végeztük, hogy az limitatio mindenütt observáltassék, az hol penig nem observáltatnék, az vármegyéken az ispánok által, az székelységen kapitányok által, az városokon penig király birák által büntettessenek meg sub poena ducentorum florenorum.

Mivelhogy az dutka minden szomszéd országokban kilencz pénzért jár, csak az mi országunkban tiz pénzen, végeztük azért azt is: hogy ezután minden helyeken kilencz pénzért járjon; mert így mind urunknak ő felségének is, mind magunknak nagyobb hasznára látjuk lenni.

Vagynak panaszolkodások bizonyos urainktól, atyányfiaitól az harminczadosokra és vámosokra, holott az nemes urainknak is szekereket meghányják, és szokatlan harminczadot és vámot vesznek, szabadságok és az régi vectigal ellen, 's az községen

is a' szerint; sőt némellyek új vámokat erigáltanak, úgy mint Szamosujváratt, Belegalyán, Máramarosban Talaborfalván. Végeztük országul: hogy az harminczadoknak exigalasában az régi vectigal observáltassék; illendő és szokott vám vétessék az községen is. Nemes ember pedig az ki marhával nem kereskedik, se vámot se harminczadot nem tartozik adni; az hol pedig új vámok erigáltattanak volna, azok tolláltassanak per comites sub poena in constitutionibus anni 1607 constituta.

Találtattanak ollyak is az nemesség közűl, kik az malefactoroknak fautori. Tetszett azért: hogy ezféle malefactoroknak fautorit az ispánok, servatis de jure servandis, juris ordine megbüntessék.

Minthogy ez előtt is egy néhányszor elvégeztük, most is a' szerint végezzük: hogy az nemességnek praerogativája szerint minden helyeken az nemes udvarházak a condescensione quorumlibet militum sint libere et immunes.

Panaszolkodnak az szász uraink, hogy az görögök ki 's béjárásokban aranyat, ezüstöt, nest és róka bőrt kihordanának ez országból, az országnak nyilván való kárára. Könyörgünk Felségednek: legyen vigyáztatása reája, hogy aranyat, ezüstöt, nest és róka bőrt szabad ne legyen kivinniek az országnak fogyatkozására.

Az articulusok' váltsága felől végeztük: hogy az első árkostól adassék 1 forint; azután valamennyi árkos leend, 24 pénz adassék; többet se merészeljenek az deákok tőle venni.

Panaszolkodnak az székely atyánkfiai is, hogy perben álló jószágot némellyek, Felségedtől parancsolatot vévén, sequester kézhez veszik. Tetszett az-

ért: hogy efféle perben álló jószágot sequester kézhez ezután ne adjanak, hanemha törvény itilnéje.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum procerum, magnatum et nobilium, coeterorumque statuum et ordinum trium nationum praedicti regni nostri Transsilvaniae benigne intellecta et admissa, praescriptos et singulos universos articulos nobis modo praemisso praesentatos praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, eisdem nostrum consensum benevolum, pariter et assensum praebuimus, illosque et quaevis in eisdem contenta authoritate nostra principali acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praedicta nostra civitate Bistriciensi, die 3 mensis aprilis anno Domini millesimo sexcentesimo decimo.

Lecta.

P. H.

A' pecsét Báthori Gábor fejedelemé, veres viaszra terített papirosra nyomva 's keresztül vont papiroskötelékkel megerősítve.

A' kolozsmonostori konvent' levéltárában találtató eredeti kézirat-példányból.

14.

GRÓF THURZÓ GYÖRGY' LEVELE 1609-DIK ÉVI OCTOBER' 6-IKÁRÓL BÉCSBŐL MAGHOCSI FERENCZHEZ, BEREGVÁRMEGYE' ISPÁNJÁHOZ, 'S FELSŐ MAGYARORSZÁG' FŐ KAPITÁNYÁHOZ.

Spectabilis, ac Magnifice Domine, et Affinis Observ.

Post salutem, et servitiorum meorum paratissimam commendationem.

Ez napokban két levelét vettem Kegyelmednek, mellyekben mit irjon Kegyelmed, megértettem. Az Erdély' állapotja hogy most csendes békességben vagyon helyheztetve, az Uram igen dicséretes dolog, 's örömest is halljuk mindnyájan. Az Daróczi uram' alámenetele, avvagy az erdélyi fejedelemhez való követsége az Kegyelmed' tractatusának semmit sem derogál, mert őtet nem egyébért bocsátá ő felsége oda bé, hanem csak hogy köszöntse az erdélyi fejedelmet, és kérje azon ő felsége' nevével, hogy ott az törökhez közél lévő végházakra, úgymint Lippára, 's az többire viseljen gondot, valami árultatás, avvagy más fortély ne találja őket, kiből valami veszedelem következhetnék; osztán az fejedelemségnek titulusát, kit most király urunk adott, vitte meg ő felségének, kiről immár ez után felségesnek neveztetik, úgymint: Illustrissimus princeps!; harmadszor Daróczi uram által ezt is akarta ő felsége király urunk intimálni az erdélyi fejedelemnek, hogy ez jövendő országgyülésre bocsássa bizonyos fő követeit ő felsége ide fel Pozsonba,

és akkor azokról a' dolgokról, mellyek az ő felsége úgymint erdélyi fejedelem' személyét fogják concernálni, király urunk ő felsége az országgal együtt minden jót akar végezni. Ez Uram vóltaképpen az Daróczi uram' követségének summája, kiből Kegyelmed semmi olly ellenkező dolgot nem magyarázhat, nincsen is ellene Kegyelmednek. *

---

* Hogy gróf Thurzó illy kedvkeresőleg irt most Maghocsinak, nem csuda; Bocskai István fejdelem már két évvel ezelőtt hasonlólag irt hozzája; következő levelében:

15.

Stephanus, Dei gratia Hungariae Transsilvaniaeque princeps et Siculorum comes etc.

Spectabilis ac Magnifice Domine, Fidelis et Frater nobis honoran. Salutem et benevolam nostri commendationem etc. Elvöttük az Kegyelmed' levelét, értjük is miről irjon: hogy az munkácsi jószágának, kire most hadaink rá érköztenek, minden oltalommal lennénk; mellyet nagy örömest megcselekedünk, valamire ez mostani üdőnek állapotja rá bocsát, mert Isten látja azt akarnók, hogy sohult feléje se érnének az Kegyelmed' jószágának; de minthogy most telelésnek okáért ennyire megkellett oszlaniok, nem szintén hordozhatjuk ott őket, a' hol mi akarnók, nem sokára mindazonáltal módot találván benne, más helyekre ügyekezzük szállítani és vinni onnét őket. Irtunk most is mindjárást Fekete Péternek, kinek hadát ott értjük lenni, hogy minden oltalommal és kimiléssel legyen az Kegyelmed' jószágának, pusztitást, dulást meg ne engedjen, hanem inkább fenyitékben ügyekezzék az alattvalóit tartani. Egyébképpen is Kegyelmedért valami oltalommal lehetünk az Kegyelmed' jószágának, mindent örömest és jó szűvel megcselekeszünk. Bene valere cupien. Datum ex libera civitate nostra Cassovien. die 10. mensis martii, anno Domini 1606.

Stephanus m. p.

Simon Pechi m. p.

Az mi pedig az ide való állapotat illeti, Kegyelmednek arrúl irhatom, hogy ő felsége király urunk készülget már az gyüléshez, és akkorra egésséget adván Isten ő felségének, idején alá mégyen. Az austriaiak' gyülésének el kelleték haladni bizonyos okokból, 's kiváltképpen az magyarországi gyülés miatt, minthogy annak napja már elközelget, ő felségének arra kell gondot viselni.

Forgács Zsigmond uramat, azon vagyon ő felsége, hogy még az gyülés előtt alá bocsássa Kassára, tudom alá menvén ő kegyelme, 's Kegyelmetekkel egyet értvén, úgy dirigálja Kegyelmetek azon az földön lévő dolgokat, ki mind hazánknak és nemzetünknek javára, nyugodalmára és békességben való megmaradására következik. Ezeknek utána Kegyelmed nékem bizvást parancsoljon, igyekezem mindenkor szólgálatommal atyafiságosan kedveskednem Kegyelmednek. Éltesse Isten jó egésségben Kegyelmedet. Datum Viennae 6. octobris anno M. D. C. IX.

Servitor, et affinis addictissimus.
Comes Georgius Thurzó m. p.

A' levél' külső címe ez:

Spectabili ac magnifico domino Francisco Magochi consiliario nostro et comitatuum thornen. et bereghien. comiti etc. Fratri nobis honoran.

P. H.

A' pecsét veres viaszra terített papirosra volt nyomva 's keresztül vont papiroskötelékkel megerősítve, de lehullott 's elveszett. Az eredeti levélből, melly találtatik a' kiadóknál.

*

E' levél külső czíme ez:

Spectabili ac mgno domino Francisco Maghochi, comiti comitatus Beregh, sacrae regiae mattis partium regni Hungar. superior. generali capitaneo ect. domino, affini obsmo.

P. H.

A' pecsét veres viasz felébe terített papirosra van nyomva.
Az eredeti levélből, melly találtatik a' kiadóknál.

16.

1611-BEN APRILIS' 23-DIK NAPJÀRA SZEBENBE HIRDETETT ORSZÁGGYÜLÈS' TÖRVÉNYCZIKKELYEI.

Nos Gabriel, Dei gratia Transsilvaniae, transalpinae Valachiaeque princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod spectabiles et magnifici domini, ac universi nobiles, coeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsilvaniae, et partium Hungariae ditioni nostrae subjectarum in generalibus eorum comitiis ad 23-m diem hujus mensis aprilis anni Domini 1611 in civitate nostra cibiniensi, ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos, in iisdem conclusos. Supplicantes nobis humilime: ut singulos et universos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis praebere, ac benevole acceptare, approbare, confirmare, ac tam nos ipsi observare, quam per alios quospiam observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor sequitur in hunc modum:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsilvaniae, et partium Hungariae ditioni nostrae subjectarum,

in generalibus eorum comitiis, ad 23-m diem aprilis anni 1611 in civitate nostra Cibiniensi indicto celebratis conclusi.

Kegyelmes Urunk, Fejedelmünk! megtapasztaltuk fejenként Felségednek reánk való atyai kegyelmes gondviselését, megmaradásunkért sok fáradtságát, költségét, kiváltképpen hogy az elmult napokban is ezen haza' csendességes békességes megmaradásáért Felséged magát nem kémélvén, ellensége ellen idegen országba ment, és onnan szomszéd országbeli ellenségünket kiüzvén, országának csendes békességet szerzett; melly Felséged' kegyelmes atyai gondviselését Felségednek, mint kegyelmes urunknak, alázatosan megigyekezzük szolgálni; könyörögvén azon az úr Istennek: hogy ezután is Felségedet szerencséltesse minden dolgaiban, ellensége ellen tegye győzedelmessé, lehessen szegény hazánknak kegyelmes gondviselője és édes atyja. Kévánja Felséged propositiojának egyik részében, hogy az sokféle különb különb szükségekhez képest az előbbi gyülések' adóját ne minuálnók, sőt inkább augeálnók. Annak felette, hogy ide Szebenbe is bizonyos praesidiumot rendelnénk az Felséged' távul létében.

Szivünk szerént kévánnók Kegyelmes Urunk! hogy sem Felségednek, sem országunknak semmi szükségében meg ne fogyatkoznánk, és ha szegény hazánk az oltátúl fogva azon csendes állapotban maradhatott volna: az mostani Felséged' sok szükségét szemünk előtt viselvén, minden Felséged' kévánságinak teljes erőnkkel satisfaceálni igyekeznénk; de az szükség és fogyatkozásnak nagy volta

miatt, semmiképpen nem lehet; mellyet Felséged kegyelmesen csak ezekből is megitélhet, hogy az elmult esztendőben kétszeri tíz tíz forint adó volt szegénységünkön; négyszer szállottunk táborba, az mikor szegénységeink zsoldosokat tartottak. Ez utolszori expeditioban penig két rendbeli zsoldosunk volt: egyik Havasalföldében, másik itt Szebenben. Mindezek felett az sok költségek felett valahul az hadak elmentenek, mindenektűl megfosztattanak; sőt sokan közűlök ez elmult télen házok kivűl búdosásban voltanak. Mindezekből Felséged kegyelmesen megitélheti: az szegény, teljességgel elfogyott község mit contribuálhasson.

Noha azért, ennyi sok szükség egyszersmind rajtunk lévén, és hogy mostan is mindjárást adófizető jobbágyinkkal együtt táborba kell szállanunk, erre sem mehetnénk; de az Felséged' kegyelmes kévánságát és sok rendbeli szükségét nézvén: Felségednek alázatoson az tíz tíz forintot megigérjük két terminuson, felét ad primum diem junii, az más felét penig ad festum visitationis beatae Mariae virginis, proxime venturum bészolgáltatni. Felségednek, mint kegyelmes urunknak, alázatoson könyörgünk: Felséged vegye kegyelmesen szegény megfogyatkozott hiveitűl. Valamire penig erőnk felett is rea mehetünk, hogy Felségedet is tovább való busitástúl oltalmazhatnók, magunk is, dolgainkat itt elvégezvén, hamarébb házunkhoz siethessünk, ez mostani könyörgésünkben Felségednek eleibe adtuk.

Az magyarországi uraink atyánkfiai is ezen terehviselésre igérik magokat.

Az szász uraink atyánkfiai azonképpen, városok is székenként az ű szokások szerént.

Az szabad városok közűl penig:

Kolozsvár	adjon . .	fl.	*
Kézdi Vásárhely . .	adjon . .	fl.	100
Bereczk	adjon . .	fl.	70
Szent György . . .	adjon . .	fl.	90
Csík Szereda . . .	adjon . .	fl.	70
Udvarhely	adjon . .	fl.	80
Keresztúr	adjon . .	fl.	16
Maros Szereda . .	adjon . .	fl.	20
Egeres	adjon . .	fl.	20
Vizakna	adjon . .	fl.	150
Kis Maria	adjon . .	fl.	100
Belényes	adjon . .	fl.	150
Kis Bánya Fonacz(?)	adjon . .	fl.	60
Ilyefalva	adjon . .	fl.	90

Hogy az adó' és egyéb jövedelmek' administralásában fogyatkozás ne legyen, kévánja Felséged: hogy az exactor rationum csak maga levelével akárminemű és rendenlevő, tisztviselő számadatlan embereket hivathasson. De mivelhogy Erdélyben soha szokás nem volt, hogy az rationum exactornak olly authoritása lött volna; hogy akármelly tisztviselő embert is levelével hivatott volna, tetszett azért: hogy ennekutána is az régi jó rendtartás observáltassék, és minden tisztviselőket az exactor Felséged' levelével hivasson az számadásra, és ne az exactor', hanem az Felséged' pecsétje és keze'irása alatt quietáltassanak. Az exactor penig az számadó szolgákat Felséged' parancsolatjával illendő időben hivassa az számadásra, hogy maga is mindjárást hozza érkezhessék, és az számadó szolgáknak is kétszer háromszor ne kellessék egy számadásért fáradni. Az számadó

* Nincs kitéve a' summa.

szolgák is penig sub amissione officii tartozzanak compareálni.

Továbbá megértettük Kegyelmes Urunk, az Felséged' kegyelmes resolutioját az havaselföldi expeditiojából való, absensekért való könyörgésünkre; holott Felséged kegyelmesen annuált, hogy az kiket Felséged azokban, és azoknak jószágokban eldonált, és az donatarius el nem foglalta, el foglalni nem engedi most ez jelenvaló expedionak végéig. Az kiket penig elfoglaltak volna is, mind jószágokat, marhájokat Felséged megszabadítja és megadatja; dolgokat akkorra hagyja, mikor Isten Felségedet ez előtte való expeditiobúl meghozza. Melly expeditioban ha úgy viselik magokat az mint illik, Felségednek is kedves leszen: nem hogy jószágokat elvenné, de sőt inkább többet adna. Az Felséged' kegyelmességét teljes életünkben hiven megigyekezzük szolgálni. Di miérthogy lehettek olly donatariusok, hogy nem gondolván az Felséged' annuentiajával, az elfoglalt jószágot és elvött marhát meg nem akarnák adni; könyörgünk Felségednek mint kegyelmes urunknak: hogy minden ispánoknak, kapitányoknak, királybiráknak, Magyarországnak ide tartozó részeiben, Erdélyben, Székelységen levőknek, városokon penig az városi biráknak parancsolja meg: hogy a'féle jószágokat és elvött marhákat, sub amissione officii, nem csak megadassák, de meg is oltalmazzák benne, kivévén azokat, kik most idegen országban vannak, és az Felséged' birodalmában levő jószágokat elhagyván, ellenségek löttenek; úgymint: Halmágyi István, Körösbányai Miklós Deák és Boér István; többen is ha kik volnának, kiknek jószágokrúl való

donatiok in vigore maradjanak. Felségednek, mint kegyelmes urunknak, könyörgünk azon is alázatosan: Felséged irasson kemény parancsolatokat mind az generalisnak, mind az több kapitányoknak, mellyekben erős fenyéték alatt demandálja Felséged nekik: hogy az hajduvitézeket az országon, az úton, nemes udvarházak' majorok' papok' házán mind injuria nélkül és mind egyéb kár nélkül, szegénységinknek lovait és egyébféle marháit, barmait el ne vonják; magunkat, szolgáinkat ne fosztogassák; járjanak úgy mint országunk oltalmazó vitézek.

Vannak Kegyelmes Urunk sok nemes emberek mind az Felséged' fizetésén, mind az urak' 's fő emberek' háta megett, kik személyekről vármegye közé lovast tartoznának állatni, de nem cselekeszik; tetszett országul: hogy az régi szokás, mód és articulusok' tartása szerént, személyekről az vármegye közé illendő lovasokat állassanak, kivévén azokat, az kik egy ház helyi nemesek, fogyatkozott állapottal vannak, és az szükségért, tanuságért mást szolgálnak. Ezekhez képest Magyarországban is és egyéb helyeken az Felséged' birodalmában az hajduvitézek is tartozzanak jószágokrúl való kapuszámos gyalogokat állatni. Nemes emberek penig, és az székelység közűl is, senki az hajdu vitézek' zászlója alá menni ne merészeljen; hanem mind nemes ember 's mind az székelység zászlója alatt járjon és ott szolgáljon.

Az melly jobbágyok az elmult expeditioban, és egyéb üdőkben is felkőltenek 's immár visszajöttek, de szolgálni nem akarnak, hanem az hajduk közébe állottanak az egyszer Felséged' akaratjából elvégezett articulusok ellen; ezeken kül pe-

nig némellyek szegődött szolgák, némellyek hópénzesek lévén, azon hópénzekkel, ruhájokkal és fegyverekkel elszöktenek; könyörgünk Felségednek alázatosan azon: hogy azok felől is provideáljon kegyelmesen; az hajdu kapitányoknak parancsolván, hogy mindjárást afféléket adják ki közűlök, és ennekutána se most se ezután, semminemű időben a'féle adófizető paraszt embereket közikbe fogadni ne merészeljenek. Valamig penig az ollyanokat közűlök ki nem adják, addig az kapuszám per comites et vice comites minuáltassék; mert egy némelly kapuban négy vagy öt ember alig maradott, kik elégtelenek az egy kapura vetett contributionak megfizetésére.

Hogy penig Felséged sok fogyatkozásunkat, szükségeinket, és ennyiszer hadba való menésünket megtekintvén, ez esztendei dézmánknak árendáját kegyelmesen megengedte; Felségednek megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak.

Minthogy az nemesség közől is, és egyéb vármegye' hada közűl valók, mikor zászlók alatt vannak, némellyek sok insolentiát szoktak cselekedni; tetszett azért országul: hogy az melly nemes emberek, és egyéb rendek is, valakik kárt és hatalmat töttenek ez elmult expeditioban, és ezután tennének valakinek jószágában és udvarházán; tehát azokat akárhul, és zászló alatt is legyen szabad törvénynyel keresni érette.

Végeztük azt is: hogy minden jószágos és czímeres nemes ember, valaki az nemességnek szabadságával akar élni, az Felséged' személye mellett mind városokbúl mind penig egyebünnet, akar honnat, személyek szerént tartozzanak fel-

űlni; kivévén Debreczen városát, minthogy az hódolt, és privilegiumok is vagyon rúla; az kolozsvári városban levőket is, miérthogy kaput, bástyát őriznek, postalovat adnak, és az városnak minden terhit viselik, és úgy is az országnak szolgálnak otthonn is. De azért kolozsvári nemesség tartozzék juxta quantitatem bonorum embert állatni az vármegye közé, az zászló alá. Az kik penig hódolt faluban laknak, kik szinte úgy mint az jobbágyok az töröknek szolgálnak, személyekről négyen egy jó puskás gyalogot bocsássanak, ű magok otthonn maradhassanak.

Noha ennekelőtte is sokszor végeztük, hogy missilissel senki jószágot ne foglaljon; mindazáltal most is alázatoson könyörgünk Felségednek, mint kegyelmes urunknak: hogy senki se Erdélyben se Magyarországban jószágot missilissel ne foglaljon.

Vannak sok panaszink az posták felől is, kik akármi levelet, nem Felséged' dolgában járván, elő rántanak, és szegény jobbágyinkat erősen vervén, lovokat elviszik, és örökké oda vesztik. Sok egyéb tűrhetetlen violentiakat is cselekesznek. Végeztük azért országul Felséged' kegyelmes akaratjából: hogy az kinél Felséged' levele nem lészen, szabad legyen mindjárást megfogni, és törvény szerént megbüntetni. Ha penig szinte Felséged' levele lenne nála is, és hatalmasságot cselekszik: megfogják, és törvény szerént megbüntessék; ha meg nem foghatnák, nevét megtudván, irják meg és legyen büntetése.

Az Közép Szolnok vármegyei atyánkfiai is könyörögnek Felségednek; minthogy Felséged az

kővárvidéki nemességet vármegyéjekhez incorporálta, parancsolja meg az kővári kapitánynak: hogy hagyjon békét nekik; mód nélkül való dolgokkal ne háborgassa; legyen üres tőlök. Ha kit penig Felséged Kővárban hagy közűlök az hadbúl, minthogy az is ország' háza: az Felséged' kegyelmes akaratja.

Miérthogy az szolgabirák Magyarországban az vice ispán nélkül semmi executioban nem procedálhatnak; ennekelőtte is penig akarmicsoda hadi expeditiobúl az egyik viceispán honn maradott, végeztük: hogy most is, ennekutánna is egyik viceispán honn maradjon, hogy mind az Felséged' parancsolatjára, 's mind az vármegye' szolgálatjára elérkezhessék, és az adót is, az hova Felséged parancsolja, Felséged után szolgáltassa, nem várván Felséged' haza jövetelit.

Minthogy penig az Székelységen az kapitány és fő királybirón kűl az két vice király birónál több tisztviselő nincsen: mind az két vice királybiró honn maradjon.

Az mi az viduák' dolgát nézi: juxta quantitatem bonorum tartozzanak embert állatni, kivévén közűlök az egyház helyi szegény özvegy asszonyi állatokat, kiknek jószágok nincsen; az jószágos özvegy asszonyok négy kapurúl állassanak egy lovast, mellyet az ispánok tisztek szerént limitálják el, és állassák elő. Az magyarországi vármegyékben penig az magyarországi atyánkfiai az szerént állassák jószágokrúl az lovast, személyekrűl, az régi mód szerént. Hasonlóképpen az kiket ithonn hagyunk, betegeseket, bénnákat, inbecilliseket, avvagy egyéb

rendeket is, hasonlóképpen tartozzanak jószágokrúl az négy kapu' száma szerént jó szerszámmal egy egy lovast állatni; az felett személyekrűl egy jó lovast; az kolozsvári nemes uraim az szerént az kapu számrúl való gyalogokat elbocsássák.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae, et partium Hungariae ditioni nostrae subjectarum, nobis faventer admissa et clementer exaudita, praescriptos universos articulos, nobis modo praemisso praesentatos praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia, et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes approbavimus, ratificavimus et confirmavimus. Offerentes nos benevole: quod praemissa omnia in omnibus suis punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios quospiam, quorum interest seu intererit, observari faciemus; imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra praefata Cibiniensi. Die ultima mensis aprilis, anno Domini millesimo sexcentesimo undecimo praenotato.

P. H.

Lecta.

A' pecsét Báthori Gábor fejedelemé, veres viaszra terített papirosra nyomva, 's keresztül vont papiroskötelékkel megerősítve.

Eredeti kéziratpéldányból, melly találtatik a' kiadóknál.

17.

II. MÁTYÁS MAGYARORSZÁGI KIRÁLY ÉS BÀTHORI GÁBOR ERDÉLYI FEJEDELEM KÖZÖTT 1610-BEN AUGUSTUS' 15-KÉN KASSÁN MEGHATALMAZOTTAK ÁLTAL KÖTÖTT SZÖVETSÉG; ERDÉLY' RENDEINEK UGYAN AZON ESZTENDŐBEN SEPTEMBER' 6-IK NAPJÀN HOZZÁJÁRULT HELYBENHAGYÁSÀVAL ÉS MEGERŐSÍTÉSÉVEL EGYÜTT.

Mi Erdélyországban és ahhoz engedtetett vármegyékben, Magyarország' részeiben lakozó három nemzetbéli, magyar, székely és szászságbéli urak, nemesek és polgári rendek. Adjuk emlékezetül az kiknek illik: Miérthogy az egymás között való egyenetlenségből és visszavonásból következik kiváltképpen minden országoknak és nemzeteknek romlások és utolsó veszedelmek; annak azért eltávoztatásáért és közönséges javáért, úgymint Magyar-, Erdély- és több confoederatus országoknak csendes békességes megmaradásokért, ez elmult napokban, úgymint ez jelenvaló 1610. esztendőben augustusnak 15-dik napján Kassán az tekéntetes és nagyságos bethlenfalvi gróf Thurzó György uram, Magyarországnak palatinusa, Mátyás király ő felsége' több mellette lévő tanácsival és híveivel együtt, király ő felsége' és Magyarország' részéről; az mi kegyelmes urunk' részéről penig, az felséges Báthori Gábor — Isten' kegyelmességéből — Erdélyországnak fejedelme', Magyarország' részeinek ura' és székelyek' is-

pánja' részéről, és országul az mi részünkről az tekéntetes és nagyságos Imrefi János uram, az mi kegyelmes urunk ő felsége' tanácsa, több ő felsége' mellette lévő tanácsival és híveivel egyetemben, úgy mint mind az két részről plenipotentiarius legatusok, végeztenek bizonyos confoederatiot, kezek' irásával és pecsétekkel megerősitvén, mellynek tenora igy következik:

Mi bethlenfalvi gróf Thurzó György, Magyarországnak nádorispánja és az kunoknak birája, Árva várának örökös gróf ura, és azon vármegyének fő örökös ispánja, az felséges második Mátyás magyarországi királynak tanácsa és Magyarországban helytartója, gymesi gróf Forgács Zsigmond ország' birája, Nográdvármegyének főispánja és az felső Magyarországnak generalis kapitánya, Czobor Mihály de Czobor szent Mihály et eques auratus, hetessi Pethe László, Alagi Ferencz ő felsége' tanácsi, Hoffmann György és Pécsi Zsigmond, ugyan azon ő felsége' felső magyarországi jövedelmének administratora és tanácsi, nemes és vitézlő ez felföldön lakó becsületes személyek Lorantfi Mihály de Serke, Barcsai János, Mladasnit Horvát Péter, Lemenicziai Horvát László, Kékedi György, Melit Vid, Abaujvármegyének viceispánja, Fáy István és Szentiványi Zsigmond, király urunk ő felsége' hívei, úgy mint ő felsége király urunk' és Magyarország' részéről; azonképpen mi is, Imrefi János szerdahelyi, Segniei Miklós és Prépostvári Zsigmond de Lokacs, Báthori Gábor erdélyi fejedelem ő felségének tanácsi; annak felette Frater István de Szalonta secretarius, Boldvai Ger-

gely Biharvármegyének viceispánja és Korlátvit György váradi szolga (így), azon megnevezett erdélyi fejedelemnek becsületes hívei és plenipotentiarius követi, ő felsége' és Erdélynek minden rendei' részéről: adjuk emlékezetül mindeneknek az kiknek illik, hogy az közönséges jót, megmaradást, az confoederatus országok' egyességét, Magyarországnak és Erdélynek csendes békességét — úgymint egy magyar nemzet 's keresztyének lévén — megteköntvén, és figyelmezvén arra is, hogy az mi egymás között való egyenetlenségünkkel, visszavonásunkkal és vérontással az külső nemzetségeknek álmélkodásokra egymást ne rontsuk, ne fogyassuk, hanem szeretettel és atyafiuképpen éljünk.

Az minemű végezést és confoederatiot az néhai tekéntetes és nagyságos Illyésházi István az több mellette való commissarius urakkal itt Kassán 1608. esztendőben ezen kisasszony' havának húszadik napján tett volt, tudniillik, hogy Báthori Gábornak, erdélyi fejedelemnek ő felségének az mi kegyelmes urunk királyunk ellen, és az magyarországi korona 's confoederatusi ellen semmi idegen és hostilis praetensioja nem lészen, és sem Erdélyt az hozzá engedett vármegyékkel, Havasalfölddel el nem idegeníti az koronától különben, hanem az mint most vagyon, azon állapotban tartja és birja, és az bécsi pacificatiot is megtartja minden rendiben, in quantum liberae electioni eorum et praesenti transactioni non praejudicat, ezekről ő felségét és ez országot is sufficienter assecurálja hittel és elegedendő levelével; sőt arra obligálja magát, hogy ő felségének és Magyarországnak valamikor szükség lészen ope, auxilio et fidelitate

mellette lészen minden erejével és tehetségével, kivévén az törököt. E converso mind ő felsége Mányás király urunk (ki akkor herczeg és gubernator volt) és az ország segítséggel lészen ő felségének Báthori Gábor uramnak és országának az szükségnek idején mind az confoederatus országokkal egyetemben; másodszor Báthori Gábor uram ő felsége Magyarországhoz való ditiohoz és jövedelemhez, sem penig Kallóhoz semmi jusát nem praetendálja, sem magát azokhoz nem immisceálja egyébhez, hanem az mit mostan bír, úgy mint erdélyi fejedelem és ecsedi úr.

Az Nagy Bánya' dolga is helyen marad, az mint immár ő felségének kezéhez adták és birja. Ezek akkor így lévén, mostan az több fogyatkozásokról és azután történt difficultasokról egyenlő és közönséges akarattal az mi kegyelmes urunk királyunk' országával együtt, és az erdélyi fejedelem 's birodalmának minden rendei között az nékünk mind két rendről adatott plenipotentia szerint tettünk illyen végezést.

Elsöben. Az mi azt az articulust illeti a' confoederatioban, hogy az erdélyi fejedelem ő felsége, Magyarország és királyunk ő felsége mellett lészen minden erejével és tehetségével, kivévén az törököt; ez clausula sem királyunk ő felségének sem az magyar nemzetnek bizonyos okokért nem tetszett, és kivántatott volna hogy kihagyattassék; de mig a' török okot nem ád reá, addig az közöttök való kötelesség miá ki nem hagyhatják.

Másodszor. Az hajdu vitézek felől, kik Szabolcsvármegyében bizonyos helyeken megtelepedtenek, illyen végezés lett. Hogy király urunk ő fel-

sége Nánást egészen az dorogi határral, Percsben, Hatházban, Simában, Vidban, Varjasban és Zoboszlóban Tokajhoz való portiokat, mellyek azon Szabolcsvármegyében vagynak, cum suis veris ac legitimis metis et antiquis limitibus oda engedi Ecsed' várához az erdélyi fejedelemnek, de úgy mint ecsedi urnak, illyen conditiokkal: assecurálnak bennünket ő kegyelmek, hogy mind ő felsége az erdélyi fejedelem 's mind az ország caveálja levéllel azt, hogy sem az mostani erdélyi fejedelem ő felsége, sem az jövendő erdélyi fejedelmek semmi just nem praetendálnak ezzel az concambiummal Szabolcsvármegyéhez az régi végezés ellen. Ha penig ezeken kivűl valamit többet birnának az hajduk, contentálja az erdélyi fejedelem ő felsége arról azokat az kiké, avvagy adjanak az uroknak kilenczedet róla. Ezekért per concambium az erdélyi fejedelem is ő felsége, tanquam modernus possessor arcis Ecsed et commembrum regni Hungariae, adja az magyarországi királynak ő felségének Tokaj' várához, az hova az feljül megnevezett faluk, portiók és telekek pertineáltanak, cum omnibus antiquis metis ac pertinentiis, cumque solita evictione, Rokomáznak felét, Tedeynek felét, Szent Mihályt, bődbeli portioval egyetemben, úgy a' mint ő felsége Ecsedhez birta az előtt, és az mit eladott ezekben, azért adjon mást ő felsége az donatariusoknak. Ezeket per manus de facto kézhez adja ő felsége az erdélyi fejedelem ezen plenipotentiarius követi által, és az statutionak se contradicáljon; az minthogy az hajduknak engedett jószágba is, ha statuáltatni akarják magokat, innet sem lészen contradictio, kiről utrinque levélnek kell lenni.

*

Annak felette mind az Ecsedhez való jószágnak, az ecsedi kapitánynak és az benne való hajduságnak, mind az szakmárvármegyebéliekkel egyetemben megparancsolja, el is végezze velek az erdélyi fejedelem ő felsége: hogy ad requisitionem regis Hungariae, palatini, aut generalis capitanei cassoviensis az vármegyékkel egyetemben felüljenek, et alia omnia communia onera et jura regni az vármegyével együtt tartozzanak praestálni az Ecsedhez való jószágtúl, és szolgáljanak Magyarországnak mindennemű ellenségi ellen valamikor és valahova kivántatik. Az szabolcsvármegyei hajduság közül ha ki valakinek vét, tehát elsőben az füstin legyen törvény felőle, az melly félnek az nem tetszik, appellálják Szabolcsvármegyére az kik Szabolcsvármegyében laknak, az kik penig Szakmárban, azon vármegyére, és ott az ország' törvénye szerint procedáljanak ellenek.

Harmadszor. Az mostani feltámadásban az erdélyi fejedelem' hajdui az mennyi fő embereket és egyéb renden valókat megöltek, semmiképpen el ne toleráltassék az emberi halál büntetés nélkül, hanem törvénynyel megbüntettessenek, és azon kivűl ha mi olly tűrhetetlen dolgot cselekedtek volna, az ki miatt capitalisba kelletnék embernek esni: azon lesznek az erdélyi plenipotentiariusok, ut ad laesae partis requisitionem, elegedendő bizonysággal megbizonyítván, törvényes igazság cum executione szolgáltassék, minthogy elhittük, hogy nem az erdélyi fejedelem ő felsége' akaratjából cselekedtek, és az ki marháját megtalálja, megadassék valakinél találtatik, akár mi névvel neveztessenek.

Negyedszer. Az kállai járásnak fél dézmáját, ki az egri püspökséghez való, ő felségétől az Báthori uraknak volt engedtetve Ecsed' várához ob certos respectus, mindazáltal az erdélyi fejedelem ő felsége lássa, mi jusát találja, és doceálja király urunk ő felségénél. Ha penig jusa nem volna benne, találja meg király urunk ő felségét felőle, palatinus uram ő nagysága is szeretettel törekedik ő felségénél.

Ötödször. Az nádudvári járásbeli dézma minthogy ő felségéé az királyé és Magyarországé, és nem régen foglaltatott el: ő felségének 's Magyarországnak okvetetlen megtérjen; Nádudvárt peniglen ő felsége az erdélyi fejedelem birja éppen. Az földes uraknak, kiknek Nádudvárhoz, úgy mint az egy faluhoz, közök vagyon, király urunk ő felsége kegyelmességéből az előbbi végezés szerint contentálja az ő jusokról, az minthogy némellyeket közűlök immár is contentált.

Hatodszor. Az kúnokat és jászokat, kik az nádorispánsághoz hallgatnak, Frater Simon, Barcsai János, Bikk György és egyéb urak 's nemesek' jobbágyit, mellyek az koronához tartozók, kiket Nagy András, Németi Gergely és egyebek erőszakkal tartanak, elbocsássák, és mint nem övéknek békét hagyjanak, hogy kiki szállhasson lakó helyére. Azokat is, mellyeket Egre birtanak, most is király urunk ő felsége' számára birhassák, azonképpen az országbeliek is az előbbeni usus szerint birhassák jószágokat mind kétfelől, az mint az bécsi végezés tartja.

Hetedszer. In praejudicium aliorum regnorum, regum et principum az erdélyi fejedelem ő felsége

pénzt ne veressen, hanem az melly formára az praedecessori lengyel István király és Báthori Kristóf verettenek, azzal az formával élhessen.

Nyolczadszor. Mindenféle commercium ultro citroque legyen egyaránt mind innét Erdélybe, mind pedig Erdélyből ide ki, minden akadék és ellenzés nélkül.

Kilenczedszer. Az mi Moldovát illeti, megtaláltatik innen az mi kegyelmes urunk királyunk' és Magyarország' részéről az az ország az confoederatio felől; azért az követek békével bocsáttassanak Erdélyen által mind innet oda, 's mind onnét ide; sőt ő felsége is az erdélyi fejedelem az közönséges jóért és hazánknak megmaradásáért segítséggel legyen és promoveálja ezt az dolgot.

Tizedszer. Az Fekete erdőről és váradi püspökséghez való egy néhány faluk felöl Lorantfi Mihály uram, Daróczi Ferencz uram, Rákóczi urfiak' és egyéb bizonyos nemes személyek' jószága és praetensioi felől, kikről az daróczi tractatusban mentio volt, mind két felől bizonyos törvénytudó és igazságszerető nyolcz nyolcz commissariusok választassanak, kik az parsoknak allegatioit, propositioit és bizonyságokat megértvén, mindeneket Isten és az közönséges igazság szerint determináljanak; de csak azokat az contraversiákat és dolgokat, mellyek itt Kassán az néhai Illyésházi uram által lett confoederatio után lettenek; azokat penig, az mellyek az előtt lettenek, keressék suis modis az bécsi pacificatio szerint, kivévén azokat, mellyek Bocskai Miklós uramtól elvétettenek; melly dolgot legelső gyülésben az erdélyi fejedelem ő felsége törvény és igazság szerint megláttat és decidáltat. Lészen pe-

nig ennek az commissariusok által leendő revisionak napja ezen **1610** esztendőben mindszent' napján, az az, prima die novembris et aliis subsequentibus diebus; helye ez meglátásnak, az Fekete erdőnek és Szakmárvármegyebéli dolgoknak lészen Váralyán, az Szabolcsvármegyebelieknek és az többinek Debreczenben. Ha ennekutána vagy az itt való, vagy az Erdélyhez tartozó hajduság valami zendülést avvagy támadást tenne contra publicam regni tranquilitatem: tehát mind kétfelől tartozzanak reájok támadni, deprimálni, és megérdemlett bűnök szerint, tanquam publicae pacis turbatores, vigore confoederationis megbüntetni. Ezeket az végezéseket, hogy ezután több akadék ne légyen benne, mind hittel mind levéllel, mind király urunk ő felsége és Magyarország mind pedig az erdélyi fejedelem ő felsége és Erdélynek minden rendei tartozzanak confirmálni, kezek' irásával és pecsétekkel megerősíteni, és mind Magyarországnak mind Erdélynek articulusiba is béiratni. Mind ezeknek bizonyságára adtuk ez mi pecsétes és kezünk' irásával megerősítetett levelünket. Actum Cassoviae die decima quinta mensis augusti; anno Domini millesimo sexcentesimo decimo.

MAGY. MUZEUM KÖNYV TÁRA

Mi is azért Erdélyországnak és ahhoz engedtetett vármegyéknek feljül megnevezett minden rendei: esküszünk az élő Istenre, ki atya, fiu, szent lélek, szent háromság, egy bizony örök Isten, hogy mi ezt az feljül megirt végezést és confoederatiót minden rendiben és részeiben javalljuk, helyben hagyjuk, confirmáljuk és megtartjuk, 's egyebekkel az kikkel illik megtartat-

juk. Isten minket úgy segéljen. Kinek nagyobb bizonyságára az magyarországi második Mátyás királynak ő felségének, és Magyarországnak minden statusinak adjuk ez pecsétünk és kezünk' írásával megerősitetett hütlevelünket. Datum in civitate Kolozsvár die sexta mensis septembris, anno Domini millesimo sexcentesimo decimo.

P. H.
Gabriel Bethlen
m. p.

P. H.
Rédei Ferencz
m. p.

P. H.
Stephanus Vess
de Hadad, consil
comes Szol. med

P. H.
Stephanus Kákoni
de Vitka, cons. m. p.
et thesaurarius.

P. H.
Geor. Rácz de
Szalonkemen
consiliar. m. p.

P. H.
Volfgangus Al
comes comitatus
Küküllő.

P. H.
Volfgangus Kamuti
consiliarius et comes
cottus thorden.
m. p.

P. H.
Michaël Dengelegi
consiliar. ac capi-
taneus arcis lippen.
m. p.

P. H.
Stephanus Petn
consil. et capita.
arcis Jenő, ac
comes cottus. de
Zaránd. m. p.

P. H.
Joannes Mikola
de Szamosfalva
comes cottus
colosien. I. m. p.

P. H.
Balthasar Kemény
de Bükkös comes
cottus alben.

P. H.
Volfgangus Bet
comes cottus de
Küküllő
m. p.

P. H.
Joannes Lugasi
castror. excubia
rumque magister
m. p.

P. H.
Michaël Macskási
capitaneus arcis
Fogaras.
m. p.

P. H.
Paulus Keresztes
banus civitatis
ac districtus ka-
ransebesien.
m. p.

P. H.
Nicolaus Csiszár et Ladislaus Hosszutelki
vice comites cottus alben.
m. p.

P. H.
Michaël Szánta
vice comites c

P. H.
Nicolaus Nagy
de Désfalva
vice comes cottus
Küküllő
m. p.

P. H.
Gregorius Kár
de Szökefalva
vice comes cottus
de Küküllő.

P. H.
Gregorius Szent
de Szent Egyed
m. p.
vice comit

P. H.
——— — vagias
m. p.
—— comites cottus colosien.
m. p.

P. H.
Balthasar Fekete

P. H.
Joannes Szindi
m
vice com

P. H.
——— ———
m. p.
hunyadien.

P
Petrus
vice com
ny

A' papirosra irt hütlevél itt, valamint más több helyen is el lévén szakadva, olvasni nem lehet.

P. H.
Ladislaus Kún
de Rosaly comes —
et vice comes cottus
maramarosien.
m. p.

P. H.
Petrus Pogán
de Cséb assessor
cottus maramaros.
m. p.

P. H.
Caspar Dere
de Várad vice co
cottus biharien.
m.

P. H.
Clemens Kasza
de Halmágy.

P. H.
Stephanus Ribiczei
vice comes cottus de
Zaránd
m. p.

P. H.
Michaël Kőszeg
vice comes cott
Szolnok mediocr

P. H.
Georgius Dancs
vice comes cottus
krasznen.
m. p.

P. H.
Gregor. Hidy
vice comes
cottus krasznen.
m. p.

P. H.
Stephanus Feke
de Pelbarthida.

P. H.
Petrus Bánffi Losonczy m. p.

P
Mgr. Joannes A
tar. reg

P. H.
Franciscus Balassy
capitaneus trium
sedium siculicalium
Sepsi, Kizdi et Orbai.
m. p.

P. H.
Georgius Mikó
judex regius trium
sedium siculicalium
Sepsi, Kézdi et Orbai.
m. p.

P. H.

Michaël Kelemen
judex regius sedis
siculicalis Csík
et Kászon
m. p.

P. H.

Michaël Daniel
vice capitaneus
sedis siculical. Ud-
varhely.

P. H.

Michaël Balassy
capitaneus sedis
siculicalis Marus
m. p.

P. H.

Joannes Gáspár
de Szövérd, judex
regius sedis siculicalis
Marus
m. p.

P. H.

Volfgangus Nová
capitaneus sedis
siculicalis Aranyos.

P. H.

Magr. civium, judices
caeterique jurati cives
civitatis cibiniensis.

A.M.N. MÚZEUM KÖNYVTÁRA

P.

Judex et ju
civitatis cor

P. H.

judices caeterique

P.

Mgr. civium citti
judices caeterique
ejusdem cittis m

P. H.

Judex caeterique jurati
cives civitatis bistriciensis.

P.

Regius et
caeterique
civitatis

P. H.
Primarius judex caeterique
cives jurati civitatis
varadien.

P. H.
Primarius e
caeteriqu
civitatis

P. H.
Jo: Imrefi
m. p.

P. H.
Segniei Miklós
m. p.

Sig

P. H.
Gregorius Boldai
vice comes cottus
biharien.

P. H.
Stephanus Frater
m. p.

A' pecsétek, mellyek mint láthatni, a' nevek felett állanak, mind veres viaszra terített papirosszeletekre
csétre szolgál, hanem — egy darabban keresztül nyulván az egész lapon — háromnak 's négynek
Az eredeti levélről, melly a' kolozsmonostori konvent' levéltárában őriztetik.

18.

BETHLEN GÁBOR' LEVELE 1611-BŐL JUNIUS 21-RŐL DÉVÁRÓL, RÉDEI FERENCZ FEJDELMI TANÁCSOS, VÁRADI FŐKAPITÁNY- ÉS BIHARVÁRMEGYEI FŐISPÁNHOZ.

Spectabilis, et Magnifice Domine, Frater mihi Observan.

Servitii mei addictissimam commendationem.

Kegyelmed' levelét hozák az Kegyelmed' emberei, mellyben ír Kegyelmed nékem arról, hogy irnék Kegyelmednek minden ide bé való állapotokról, magam felől is; hogy Kegyelmed rólam el nem felejtkezett, ha élek, Kegyelmednek meg igyekezem szolgálni; magam Uram mind az atyámfiaival együtt Istennek hála tűrhető egésségben vagyok, az futó harczról nem kevés kárral jöttem el. Ide bé való állapotokról harmad nappal ez előtt Kegyelmednek egy levelemben bőségesen irtam, mellyet magam szolgájától küldtem el, ha elmehetne az sok csavargóktúl. Mi is Uram ide bizony elég felháborodott állapottal vagyunk, sok ellenség köztt fogunk megszorulni, valamire adja az jó Isten dolgunknak exitusát, ezt Imrefi uram megszerzé, immár ne hal vala addig meg, ő is hadd uszna együtt velünk. Ő felsége ez ideig Szebenben volt, az országbeli minden rendeket Fejérvárhoz hivat táborba. Az székelységnek nagyobb része Csikba gyülekezett, és táborban vagynak, ő felségéhez az hűséget ez ideig tökéletesen megtartották, ma is érkezének szolgáim

közűlök. Sorbán vajdát Rosnyóhoz hallom hogy szállott, igen hertelen. Az új Rádul vajda Tergovistiára bészállott, török, tatár hadat sokat mondanak mellette, egy vezér is vagyon vele, ki az Portától mostan jött szép haddal, Szombathelyi Márton irja ezt ő felségének igen bizonyosan. Balázs Deák is, kit az tatár hámhoz küldött vala ő felsége, megérkezett, az is az hadakat szemmel látta, követek is jöttek vele, kik által azt tudatják, merre és hova induljanak, Urunk el is küldött mind azokért, 's mind penig az temesvári pasáért, egri pasáért, az budai pasához is elküldött, az török segítség felől nagy reménysége vagyon ő felségének. Dengeleghi Mihály maga ment az temesvári pasához. Mindenfelől az veszedelmet látjuk Uram, ha az urunk' jó akaratját nem akarják venni az magyarországbeli urak, bizony Uram Erdély elromol először, 's azután Magyarország is utána vész, mert bizony Uram soha az török Erdélyt nem engedi senkinek, magáért, nem mi érettünk. Jobb volna az urunkkal egyeznének meg, mostan az urunk is reménylem hogy kivánságokra alkalmasint reá menne, így mind Magyar 's Erdélyországa békességben maradhatna, de ha az urunkat fejedelemségétűl akarják megfosztani, bizony Uram az urunk is magáért mindent próbál, és cselekedik, abból én is vettem annyit eszembe. Ha az elébbeli levelemet Kegyelmednek megvihették, Kegyelmednek megszolgálom, irjon választ arról énnékem, érthessek Kegyelmed felől 's Kegyelmetek' állapotja felől is; ha mi újabb híreink lesznek Uram, azon leszek, hogy Kegyelmednek értésére adhassam levelem által, magam szolgái közűl is örömest küldeném Kegyelmedhez, de lovajok mind elveszte-

nek, felette igen turosok és ösztövérek, magamnak penig csak egy paripám is nincsen, kire ülhessenek, minden lovaim elvesztenek. Nekem Kegyelmed parancsoljon, én az mig élek, Kegyelmed' igaz atyjafia szolgája vagyok 's lészek. Az úr Isten Kegyelmedet éltesse és tartsa jó egésségben sokáig. Datum ex Déva 21 die julii 1611.

Splis et M. D. V.

Servitor, et frater
G. Bettlen m. p.

Rédei István és Rédei Pál jó egésségben vagynak Uram. Rédei István az harczon nem volt, csatára bocsáttam vala. Rédei Pál mindenütt ő felsége mellett forgolódott, együtt is jött el vele.

E' levél' külső czíme ez:

Spli et magco dno Francisco Rédey, seremi principis consiliario, equiti aurato, arcis, et praesidii váradien supremo capitaneo, cottusque Biharien comiti e. c. t. dno et fratri observan.

A' pecsét, mellynek kevés veres viaszmaradványi látszanak, lehullott 's elveszett.

Eredeti levélből; meg van a' kiadóknál.

*

19.

1611-BEN OCTOBER' 10-IK NAPJÁRA KOLOZSVÁRRA HIRDETETT ORSZÁGGYÜLÉS' TÖRVÉNY-CZIKKELYEI.

Nos Gabriel, Dei gratia Transsilvaniae, Valachiae transalpinaeque princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus. Quod spectabiles ac magnifici domini universi nobiles, coeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsilvaniae, et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum in generalibus eorum comitiis ad decimum diem mensis 8-bris anni 1611 in civitate nostra Kolozsvár ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentarunt infrascriptos articulos, in iisdem conclusos; supplicantes nobis humilime: ut singulos et universos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes nostrum consensum illis praebere, ac benevole acceptare, approbare, confirmare, et tam nos ipsi observare quam per alios quospiam, quorum interest seu intererit, observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor sequitur in hunc modum:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsilvaniae, et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum, in

generalibus eorum comitiis ad decimum diem mensis octobris anni 1611 in civitate nostra Kolozsvár indicto celebratis conclusi.

Kegyelmes Urunk! az Felséged' közinkbe küldött propositiojából értjük; de azon kivűl is nyilván megtapasztaltuk, hogy eleitől fogván Felségednek minden szorgalmatossági, fáradtsági arra az scopusra tendáltanak, hogy az sok visszavonásokat, háboruságokat lecsendesitvén, az szegény hazának és fejenként mindnyájunknak csendes és békességes állapotot szerezhetne. Ez végre Felséged az szomszéd országokkal confoederatiot szerzett, és azt az Felséged' részéről szentül meg is tartotta; melly Felséged' reánk való kegyelmes gondviselését Felségednek teljes életünkben megigyekezzük szolgálni. Hogy penig az Felséged' jó intentiója ellen újabb más háboruság érte szegény hazánkat, azt mi nem egyébnek, hanem azoknak tulajdoníthatjuk, az kik Felségeddel és velünk tött confoederatiojokról elfelejtkezvén, mindnyájunknak romlására igyekeztenek; kiknek ellenünk való ártalmas igyekezetek mostan is felállván, Felséged' bölcs itéleti szerént szükségesképpen szándékokat ügyekezik praeveniálni, és ellenek magát, országát ennél is nagyobb romlástól fegyverével — holott mostan más mód sem lehet benne — (megoltalmazni?). Melly expeditiok mivelhogy pénzbeli segítség nélkül nem lehet; annakokáért látván azt, hogy Felséged az mostani expeditioja által akarja az örökös békességet megszerezni: az szép békességhez való inclinationkból, szegénységünknek nem gondolván iszonyú nagy romlásával, kit Felséged szemeivel jól láthatott; és noha az bé-

kességes jó állapotban is, mikor mind magunk 's mind szegénységünk ennyi sok romlásban nem voltunk, kapuszám szerént tíz tíz forintnál többet nem adtak: nem nézvén szegénységünknek ennyi sok romlását, fogyatkozását, most sem minuáljuk az tíz forintot, hanem az Portára menő követeknek követségére és ajándékra két forinttal augeáljuk. Igirünk azért Felségednek minden rendbeli szükségekre kapuszám szerént fl. 12, kapu számunkról való gyalogtartásra most két két hópénzt. Az contributionak felét ad festum beatae Elisabeth viduae, felét ad festum Luciae virginis proxime venturum igirjük Felségednek fogyatkozás nélkül bészolgáltatni.

Miérthogy penig magunknak is személyünk szerént az Felséged' személye mellett ad 2-m diem novembris proxime venturum, melly mához 18-ad nap, jelen kell lennünk; az első hópénzt az gyalog tartásra, minden kapuról három három forintot, ad eundem 2-dum diem 9-bris, az másik hópénzt ad praescriptum festum beatae Elisabeth viduae az adóval együtt bészolgáltatjuk. Ezen terehviselésre igirik magokat az magyarországi uraink atyánkfiai is. Az szász uraink azonképpen contribuálnak kapuszám szerént, könyörögvén Felségednek, mint kegyelmes urunknak, alázatoson: országunknak illyen megromlott 's fogyatkozott állapotjában vegye kegyelmesen. Ez contributiotól penig, miérthogy az szükség nagy — főképpen gyalognak való fizetéstől, senki' jószága immunis ne legyen.

Miérthogy jobbágyunk közűl sokan mind itt Erdélyben 's mind Magyarországban az hajdu vitézek közé mentenek 's naponként mennek, és sem

ki nem adják őket, sem adót utánok közikbe nem visznek; sőt sokan közűlök az földes urok' földén lakván, de az hajdusághoz tartván magokat, sem adót nem adnak, sem az uraknak nem szolgálnak; Felségednek könyörgünk mint kegyelmes urunknak: találjon olly módot benne, hogy az féle hajdu vitézek közé elegyedett jobbágyok miá az Felséged' adója ne minuáltassék; mert az vármegye' ispánjinak erejek nincsen, hogy exigálhassák rajtok.

Ennekelőtte is egy néhány gyülésben elvégeztük, hogy minden nemes ember, az ki vármegyében lakik, az vármegye' zászlója alá tartozzék; ha külön vármegyében vannak residentiáji, avvagy udvarházai: az melly vármegyében akarja, annak zászlója alatt legyen; az ki penig szolga, képebeli embert az vármegye' zászlója alá tartozzék bocsátani. Mindazáltal avval nem gondolván sokan, az hadban az zászló alatt nem járnak, hanem az hajduk között ki együtt ki másutt, és így az vármegyék' zászlóji üressen vagynak hadak nélkül. Ezt penig főképpen cselekedik azért, hogy az vármegye' onusától, strázsa állásban, az hadi egyéb szolgálattól magokat megóhassák, kivel az Felséged' hada is kevesedik. Végeztük azért országul: hogy minden ember in exercitatione zászlója alatt járjon minden vármegyékben; ha ki szolga, képebeli ember maga jószágáról elegedendő lovasa légyen az vármegye' zászlója alatt; ha ki ehhez nem tartja magát, az ispánoknak authoritások legyen az ollyan contumaxok' megbüntetésére.

Az miképpen Felséged parancsol az ispánoknak, hogy az vármegye' hadait kár nélkül vigyék;

könyörgünk Felségednek alázatoson: minden kapitányoknak, hadnagyoknak és minden rendbeli hadaknak parancsoljon, hogy az mennyire lehet kár tétel nélkül tartóztassák alattok valókat; az búzát ne tékozolják; nemes udvarházakra, majorokra, papok' házára ne szálljanak; semmi rendeket ne fosztogassanak, mint most is sok atyánkfiainak ruháit, lovait elfosztották, házokat felrontották, és minden insolentiákat cselekedtek.

Végeztük azt is: hogy valakik ez mostani disturbiumban az ellenséghez adták magokat, dúltanak, fosztottanak: az ollyanoknál, ha ki marháját megtalálja, hát elvehesse; sőt ha pénzen vette volna is, tudta hogy dúlt marha, pénze is elveszszen.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae, et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum nobis porrecta, faventer exaudita et admissa, praescriptos universos articulos modo praemisso nobis praesentatos praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi facientes, eademque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus; offerentes nos benevole: quod praemissa omnia in omnibus suis punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios quospiam, quorum interest seu intererit, observari faciemus; imo acceptamus, approbamus, ratificamus ac confirmamus harum

nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum die, anno et loco supranot.

Lecta.

P. H.

A' pecsét Báthori Gábor fejedelemé, veres viaszra terített papirosra nyomva, 's keresztül vont papiroskötelékkel megerősítve.
Eredeti kéziratpéldányból, melly találtatik a' kiadóknál.

20.

KÖRÖSI ISTVÀNNAK, A' PORTÀTÓL JÖVŐ ÜGYVIVŐNEK, — HAVASALYI PÉTERNEK ÈS ZSÚKI BENEDEKNEK 1612-BEN JUNIUS' 27-DIK NAPJÁN TERGOVISTIÁBÓL BÁTHORI GÁBOR FEJEDELEMHEZ IRT LEVELÖK.

Kegyelmes Urunk, természet szerént Felséges Fejedelem!

Isten Felségedet kévánsága szerént való jókkal áldja meg; tegye Isten Felségedet minden ellenségi ellen diadalmassá.

Kegyelmes Urunk, Konstantinápolyban létünkben is akaratunk szerént nem volt olly kicsiny dolog, kit Felségednek meg nem irtunk, noha Kegyelmes Urunk melly nyomorult állapotban lehettünk, Felséged mástól azt megértheti, mert ha magunk irjuk, talám Felséged kegyelmességéből nem hiszi; ha Havasalyi Péter uram nem lött volna, ki Felségednek igaz híve, onnat is nem tudom mi módunk lehetett volna az levélelküldésben, de az ki Felségednek meg nem adta, vagy meg nem küldte, verje Isten meg, mert elhiszem hogy sem Felségednek sem az országnak megmaradását nem kévánta; ez mostani állapot pedig miben vagyon, reménylem, hogy az Felséged' igaz hű szolgája, Boér Péter uram megirta; az vajda ő nagysága holnap Moldova' segítségére indul; Géczi itt marad, az emberét várja az Portáról, tegnap mulék két hete hogy oda küldte; innét hova indul nem tudjuk: vagy Brassóba megyen, vagy penig Tö-

mösvárra; Felséged állassa csak az utakat, ha Brassóba megyen is, talám kézbe akad, ha az brassoiak eleibe nem jőnek, jóllehet az tegnapi hozott levélben kévánják az brassoiak, hogy legalább hét vagy nyolcz ezer törökkel, tatárral menjen, de ille non potest et non erit Kegyelmes Uram; legkeváltképpen az Borza' utját, még az kin Sorbán Felségedre kiment volt, azt tudakozza; ha Tömösvár felé indul, Lugasból, Karansebesből vigyázhatnak, ha emberek lesznek, fel is verhetik, mert mind is nyolczvanod magával ha vagyon, Sziroki Mihály nevü szolgáját bocsátá Memhet agához, hogy mindjárt induljon Erdélybe mentől nagyobb haddal lehet; azonképpen az palatinusnak rútul irt Felségedre ugyan tőle, de Felséged érje hamarább ha lehet.

Az mi az portai dolgot illeti Kegyelmes Uram, az Istenért Felséged ne késlelje: mentől szebb könyörgéssel és alázatossággal lehet az ország irjon Felséged mellett, és minden agalását hamisítsa az ország meg Géczinek; és Kegyelmes Uram, Felséged erdélyi fő embereket küldjön, mert bizony csak arra vagyon az Portán az tekéntet; jóllehet Kegyelmes Urunk, Géczi igen agyarkodik hogy imigy és amúgy veszi, az ki oda megyen, de az igen keveset árt Kegyelmes Uram, csak Memhet aga felől ne menjen; eszes emberek legyenek, kik agálhassák az ország' képében az Felséged' fejedelemségének megmaradását; azonképpen, az Istenért! az keresztény országokat édesítse magához, legkiváltképpen az szomszédságokat, de az törökkel is az békességet fel ne bontsa Felséged, az maga országát azonképpen. Bizony Kegyelmes Uram, két-

sége ne légyen Felségednek az országban, mert kicsinytől fogva nagyig hívek; senkinek semmi practicájok nem volt, hanem Hatvani Zsigmondnak, az mint ennekelőtte való levelekben is irtam Felségednek, nem tudom, ha adták-e meg vagy nem. Édes Kegyelmes Urunk, csak Isten adná, bár csak két óráig beszélhetnénk Felségeddel; Felséged eszébe venne mindeneket és mind hüségünket. Jóllehet Putnoki János most mondja, hogy bosszuságából Fejér Demetertől izent volt ránk Felségednek nem tudom mit, de az ám járjon az Felséged' kegyelmessége, és mind mi felőlünk való szóknak és mind magának Fejér Demeternek hitelt mint ad Felséged; mi bizony igaz hívei vagyunk Felségednek, igazságunkat is tudván alig várhatnók hogy Felségedhez mehetnénk mint kegyelmes urunkhoz, édes fejedelmünkhöz etc. Az Istenért! Kegyelmes Urunk, Váradra, Jenőre, Lippára felette nagy vigyázása legyen Felségednek; innet bár ne annyira tartson Felséged, de azért az kémjei Felségednek innet is jőjenek, menjenek, az vigyázás nem árt; Memhet aga igen leszen azon, hogy Felségedet és Bethlen uramot hitre híjja olly köz helyre, de Felséged ne higyje se ő nagysága, mert elakarnák hozni császárhoz; azonképpen practicálnak, hogy az országbeli fő embereket megölessék Felségeddel, de ne higyen Felséged, mert mind practica; igaz az ország Felségedhez, bizonyos legyen Felséged benne.

Az mint az hajduság' állapotját, és az országban levő papista és areanus hiten valók' dolgát illeti, Putnoki uram' levelében, megirtuk Felségednek, noha még ezelőtt is egy néhányszor megizentük, hogy úgy viseljenek magokra gondot, hogy

bizony elvégezett dolog felőlök; magokra gondot viseljenek, én azt mondom hogy Felségedtől el ne szakadjanak; mi Kegyelmes Urunk Felségednek alázatos hívei vagyunk, noha bizony nagy nyomorúságban vagyunk, de fejünk' fenn állásáig Felségednek szolgálunk mint kegyelmes urunknak, természet szerént felséges fejedelemnek. Isten Felségedet vezérelje minden jóra és áldja meg, tegye szerencséssé minden ellenségin. Datum Tergovistia 27 die junii 1612.

Felségednek

alázatos hű szolgái
Körössi István m. p.
Havasalyi Péter m. p.
Zsúki Benedek m. p.

A' levél külső czime:

Serenissimo principi, domino et domino Gabrieli, Dei gratia Transsilvaniae, Valachiae transalpinaeque principi, partium regni Hungariae domino et Siculorum comiti etc. domino et domino nobis clementissimo.

P. H.

A' pecsétheljen zöld viaszmaradvány látható.

A' Körösi István irta eredeti levélből. Találtatik a' királyi kormány' régi levéltára' levelei között.

21.

1612-BEN MAJUS' 15-IK NAPJÁRA SZEBENBE HIRDETETT ORSZÁGGYÜLÉS' TÖRVÉNYCZIKKELYEI.

Nos Gabriel, Dei gratia Transsilvaniae, Valachiae transalpinaeque princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod spectabiles ac magnifici domini, generosi, egregii et nobiles, coeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsilvaniae, et partium regni Hungariae eidem subjectarum in generalibus eorum comitiis ad decimum quintum diem mensis maji, anno Domini 1612 in civitate nostra Cibiniensi ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humilime: ut nos universos et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes approbaremus, ratificaremus et confirmaremus; quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae et partium ei subjectarum, in comitiis eorum generalibus et civitate Cibiniensi ad 15 diem maji anno Domini 1612 indictis ac celebratis conclusi.

Mindeneknek előtte Kegyelmes Urunk, Fejedelmünk! az mindenható úr Istennek egész országul nagy hálákat adunk azon, hogy ez elmult fluctuáló és háboruidőben minden irigy aemulusi és nyilván való ellenségi ellen Felségedet közöttünk és előttünk kegyelmesen megtartván, az kik Felségednek vagy élete vagy fejedelemsége ellen nyilván vagy titkon igyekeztenek volna, azoknak tanácsoknak és igyekezeteknek eszét vesztvén, megmutatta hatalmason azt, hogy sem erő sem tanács az ő bölcs végezése ellen soha nem lehet, és az birodalomnak, fejedelemségnek kormányát csak ő szent fölsége igazgatja egyedül, dans salutem regibus, ki ellen az emberi tanácsnak és okoskodásnak nem egyéb az vége, hanem csak gyalázat és szégyenvallás. Ez mellett azokból Fölségedet az úr Isten megszabadítván, nem csak az mi romlott hazánknak megmaradásáért, hanem az egész magyar nemzetnek javáért, sőt az keresztyénségnek is nyugodalmas csendességéért minden elméjét, boldog igyekezetit Fölséged az szent békességnek fölállatására fordította, kinek csak eddig is, noha nem szintén akadály nélkül, de többire és nagyobb részre annak kicsiny zsengéje alatt ezt az respiratiot vévén, az Fölséged' atyai gondviseléséért mindenben alázatos és hüvséges szolgálatunkat ajánljuk, és mindenütt az Fölséged' hosszu életéért, csendes boldog békességes birodalmáért Istenhez való könyörgésünket ajánljuk.

Az Fölséged' közinkbe küldött propositiojából penig értvén legelsőben Fölségednek az közöttünk való vétkes personák ellen törvény és igazság szerént procedálni való akaratját, noha mint igaz és

méltó kivánságában Fölségednek mi semmi ellenet nem tarthattunk volna; de akarván mégis országul közönségesen való könyörgésünk által az törvény szerént való igazságról inkább kegyelemre és irgalmasságra térítenünk Fölségedet, alázatos supplicationk által megtalálván; miérthogy arra Fölségedtől sokaknak reménysége kivűl kegyelmes választ nyertünk, hogy az Fölséged' nagy kegyelmessége ez egész világ előtt és országul közöttünk is örök emlékezetben maradhasson; tetszett országul: hogy mind arról irt supplicationkat, 's mind hálaadó köszönetünket de verbo ad verbum ez articulusok' tenora közibe béirassuk, ki így következik:

AD SERENISSIMUM DOMINUM, DOMINUM GABRIELEM, DEI GRATIA TRANSSILVANIAE, VALACHIAE TRANSALPINAEQUE PRINCIPEM, PARTIUM REGNI HUNGARIAE DOMINUM ET SICULORUM COMITEM, DOMINUM NOSTRUM CLEMENTISSIMUM.

STATUUM ET ORDINUM TRIUM NATIONUM REGNI TRANSSILVANIAE ET PARTIUM REGNI HUNGARIAE EIDEM SUBJECTARUM HUMILIMA SUPPLICATIO.

Kegyelmes Urunk és természet szerént való Fejedelmünk! megértettük egész országul az Fölséged' méltó és törvényszerént való igaz kivánságát az elmult disturbiumban megesett vétkes atyánkfiai felől, kik mind Isten 's mind emberi itélet szerént noha két féléknek és két karban állóknak ismertetnek: egyik az, kik ex praeconcepta malitia sem hütök' kötelességét, sem az Fölséged' méltóságos fejedelemségét, sem hazánknak kimondhatatlan romlását meg nem gondolván, vakmerő szántszándékkal Fölségedre és hazánkra nem egy felől, hanem két felől is hítták és hozták az ellenséget; más rendbeli penig az, kik abban semmit nem értvén sem tudván, véletlenül az ellenség' ere-

jétűl nyomattattak, és az ellenségnek nyakában való tüzétűl, fegyvertűl kényszeríttettenek ideig vagy jó szót adni, obedientiát praestálni, vagy hüttel is kötelezteti magokat. Mi mindazonáltal országul, mind kiket egy haza nevelt, egy törvény éltetett, és egy fejedelemnek kegyelmessége tarthat bennünket, és egy patria nem különben mint az szent eklézsia magában pia mater szokott lenni egymáshoz: felette nagy alázatossággal, töredelmes szivvel és kegyelmes lábaihoz való borulással egész országul könyörgünk és esedezünk Fölségednek, mind az két rendbéli vétkeseknek bőséges kegyelmessége szerént legyen kegyelmes.

Meggondolván Fölséged kegyelmesen azt, hogy az fejedelemségnek legfőbb virtusának mind nagy mind kicsiny birodalmakban az kegyelemnek bőséges volta tarthat meg — clementia roboratur thronus principum. — Sőt valamennyire sok ellenségeknek megverésével, országok' várak' városok' megvételével jó híreket neveket és jó emlékezeteket terjeszthetik az fejedelmek; sokkal inkább az bőséges kegyelmességgel, ellene való vétkeseknek bűnök' megengedésével hagyhatnak magoknak halhatatlan jó hirt nevet, kedves boldog emlékezetet, ac perpetuum sui desiderium apud omnem posteritatis memoriam; mint régen az római respublicában clementia Julii, felicitas Augusti et bonitas Trajani imperatoris örök emlékezetben maradnak.

Fölséged is penig kegyelmesen említi propositiojában, hogy az Istent természettel kell az fejedelemnek ez földön való gubernalásában követni; holott ő szent fölségében is minden fő természetit, legfőképpen igazságát irgalmassága és kegyelmessége feljül múlja és hagyja; főképpen az alázatoson könyörgő, bűnök' megvalló töredelmességet soha meg nem veti. Mi is penig Fölségednek ezen az propositumon sem az contumaxokért, sem az elfuttakért, vagy Fölséged ellen rugódozókért nem könyörgünk, hanem az kik

jelen töredelmes együgyü alázatossággal subjiciálják Fölségednek magokat, és kegyelmét Fölségednek országul való törekedésünkre kivánják.

Ezt is meggondolván Fölséged kegyelmesen: jövendőknek és sziveknek titkainak tudói nem lévén, nétalán az bűnösök között mostani vétkéért ollyakon eshetnék az Fölséged' büntetése, kik ezután Fölségednek 's mind hazánknak hasznos szolgái lehetnének. Ha az Fölséged' bódog emlékezetü elei, az fölséges lengyel István király Békes Gáspárnak meg nem kegyelmezett volna és többeknek is sokaknak azon kivül, annakutána nem nyugott volna meg ollyan kedvesen mind magok 's mind posteritasoknak hasznos szolgálatjokban. Indíthatják penig erre Fölségedet mind külső 's mind belső dicsiretes példák. Heinricus tertius, az francziai király mikor országába Lengyelországból vissza ment, felette nagy rebellioban találván országát: ő maga sponte decreto publico delictorum oblivionem et perpetuam securitatem statibus et ordinibus publicáltata, mellyből semel repulsam passus, iterálta másodszor is, és az mit akart, regnum omnibus modis pacificatum adeptus est. Ez mostani harmadik lengyel Zsigmond király egész két esztendeig veszekedvén országával, és mezőben profligálván őket, minden rendnek megkegyelmezvén, azolta békességesen nyugott köztök. Ezen hazánkban penig az székely atyánkfiainak is tizenkét esztendeig való vétkekről országul akkori fejedelmünkkel Medgyesen szabad mentséget végezvén; vindicta enim — ut ait ille — malorum repullulationem, sincera autem injuriarum oblivio perpetuam securitatem gignit. Sőt ugyan divina providentiának tarthatja Fölséged, hogy ebben az Fölséged' bódog emlékezetü eleitül nagy szerencsésen birattatott, elpusztult, megromlott és elfogyatkozott kicsiny országunk(ban?), illyen nagy oka és materiája adattatott atyai kegyelmességnek példájára, és örök emlékezetire megmaradandó jóvoltának megmutatására; hadd dicsökedhessünk mi is mind Isten

és mind ez világ előtt, hogy ebben az fejedelmi nagy virtusban, tudniillik az kegyelmességben senki az jó keresztyén szomszéd országok' fejedelmi között Fölségedet feljül nem haladja. Azért, Kegyelmes Urunk, Fejedelmünk, mind az élő Istennek véghetetlen kegyelmességének példájára, mind az Fölséged' bódog emlékezetü eleinek dicsiretes tekintetire, és országul az mi Fölséged előtt való alázatos esedezésinkre tekintvén; ha az úr Isten az Zsodoma' tartományának tíz igazakért megkegyelmezett volna: Fölséged sok ezer híveinek azokon kivül való törekedésekre adja meg azoknak az vétkeseknek is újonan életeket, tisztességeket és jószágokat; kit mi is országul örökké való hüséges alázatos szolgálatunkkal nem csak magunk, hanem maradékinknál is való jó emlékezettel Fölségednek, és az Fölséged' méltóságos familiájának igaz háládatossággal megigyekezünk szolgálni.

Az Brassó' állapotja is minthogy ezen féle vétekben, és most is manifesta rebellioban vagyon, az okért Fölségednek ezen az úton és módon nem könyörögh ettünk, hanemha az Fölséged' kegyelmessége is accedál az mi discursusunkhoz országul; noha ők ezt érdemleni nem láttattanak. De megemlékezvén az előtt egy más között való unioról, kire országul hittel voltunk kötelesek; tetszenék Kegyelmes Urunk: hogy az megtérésre mégis az Fölséged' bölcs itileti szerént, mint egy Ninive' városának, adnánk egy bizonyos időt és napot és articulusba irnók; ha addig Fölségedhez és az Fölséged' kegyelmességéhez illendő módok alatt megtérnek, jó; ha penig az elkezdett rebellioban maradnak, az után perpetuae duellionis (így) crimine convincantur, és velünk egyetemben érdemek szerént való büntetésekben procedáljon Fölséged, az Fölséged' bölcs itilete szerént.

Melly alázatos supplicationkra Fölséged minden jelenlévő, országul az mi törekedésünket kivá-

nó vétkeseknek az minemű conditiók alatt megkegyelmezett; mi is azért országul ezképpen accedáltunk, tudniillik: hogy minden ez országban lévő vétkeseknek, valaki vagy ki nem futottak ez országból, vagy mostan nyilván való rebellioban nem találtattanak, Fölséged fejeknek és jószágoknak, kit meg nem adott vagy el nem foglaltatott, megkegyelmezvén; noha az neveket itt ez articulusba böcsületnek okáért nem inseráljuk, de az donatiokban, egyéb nem lehetvén benne, cum solita declaratione criminis ipsorum procedáljanak.

Az Fölséged' mostani ezekről való donatioi, inscriptioi és privilegiumi, sőt minden egyéb akarmi üdőkbelieket is, országul fogadjuk hütünkre, hogy soha mi ország' neve alatt per contrarias constitutiones nem abrogáljuk sem annihiláljuk; holott azelőtt is soha csak egy legitimus fejedelmünknek is donatioit országul semmiben nem invalidáltuk. Sőt valamikor per liberam electionem (Isten az Fölséged' életét kérjük hogy sokáig megtartsa) Fölséged után successort creálnánk is, az solitum juramentum között signanter az Fölséged' donatioi' inscriptioi' annuentiái' privilegiumi' és deputatioinak megtartására hittel kötelezzük.

Fölséged penig illyen nagy kegyelmességét országul hozzánk megmutatván, kivánja az mellett tőlünk, hogy az contumaxokat, fugitivusokat, és kik most is manifesta rebellioban vagynak hozzánk és Fölséged ellen, mi is tanquam publicae pacis turbatores crimine perduellionis ac nota perpetuae infidelitatis convictos, pro publicis notoriis et perpetuis proscriptis habebimus communi voto et suffragio, fugitivos quidem etiam exilio perpetuo, intra vero limites

patriae constitutos nota perpetuae infidelitatis, amissione capitis et omnium bonorum, ipsos proprie et praecise concernentium pronunciaremus, declaremusque manifeste.

Végeztük azért egész országul: miérthogy az Fölséged' kegyelmességéhez való megtérésre minden rendnek elegedendő ideje lött volna, és illyen nyilván a' közönséges békességes jónak magokat opponálni nem kellett volna; méltóknak itiltetnek mind az két rendbeliek az örökösön proscriptiora; sőt igirjük országul hogy mi az fugitivusokat Fölséged' híre és akaratja nélkül soha bé nem fogadjuk közinkbe; sőt azután való legitimus fejedelmeket is arra kötelezzük, hogy gratiát nekik ne adjanak és bé ne fogadják se magokat se maradékokat, kiknek számok és nevek hogy mindeneknél nyilván lehessen, úgy mint kik ez elmult disturbiumoknak authorinak találtattanak volna lenni, és kiket Fölségeddel egyetemben decreto publico proscribáltatni akarunk, azok ezek: reverendum Stephanum Csiki, episcopum samandriensem; honorabilem Matthiam Koppani, diaconum albensem; spectabiles ac magnificos Stephanum Kendi de Lóna, Pancratium Sennyei, Georgium, Balthasarum ac Sigismundum Kornis de Ruszka, Nicolaum Sennyei de Lapispatak, Joannem Petki de Ders; generosos item ac egregios Sigismundum Sarmasági, Nicolaum Sükösd de Peremi, Joannem Kálnoki de Köröspatak, Franciscum Bernáld, Stephanum et Franciscum Damokos de Alsó Csernáton, Franciscum Ceras (Geréb) de Árapataka, Blasium et Joannem Nemes de Hidvég, Melchiorem Nagy de Bibarczfalva, Joannem Dobokai, Sigismundum

Mikes de Zabola, Franciscum et Joannem Zetzei (Szörcsei) de eadem, Joannem Nemes minorem de Adámos, Benedictum Kálnoki de Körösspatak, Franciscum Demjén de Dálnak, Nicolaum Vajda de Nagy Medgyes, Demetrium Zöldi, Matthiam Verebélyi de Boros Jenő, Joannem Literatum de Kolozsvár, Georgium Keresztúri de Thorda, Nicolaum Csiszár de Alba Julia, Stephanum Gergoczi de Várad, Joannem Pataki, Joannem Régeni de Cibinio, Stephanum Halmágy de eadem, Nicolaum Nagy de Körösbánya, Petrum Szilvási de Légen, Stephanum Boér de Szombatfalva, Joannem Rápoti de eadem, Jacobum Valom de Zágon, Georgium Horváth Macedonien-sem, Stephanum Sarfi de Zala. *

Hogy penig az Fölséged' kegyelmességéhez való térésre az brassóiaknak még is az jövendő pünkösd' napját engedte és rendelte Fölséged elegendő határozott idönek: végezzük egész országul, és ha addig illendő gondot nem viselnek magokra, Fölségednek kedvét nem keresik, in poena perduellionis ac perpetuae infidelitatis convincáltatván, procedáljon Fölséged velünk egyetemben egész országul méltó büntetésekben.

Mi azért mindezeket, Kegyelmes Urunk, az feljül megirt mód szerént egész országul proscribálván, in amissione capitum, honoris et omnium bonorum ipsos et liberos proprie et praecise concernentes (így) örökké való notoria sententiában hagyván; országul több közöttök és velünk levő híveihez megmutatott nagy kegyelmességét az minemű

* E' czikkely 1614-ben országgyülés által megsemmisitetett.

szókkal irás által megköszöntük Fölségednek, azt is de verbo ad verbum ezen articulusoknak tenorába béirtuk, melly így következik:

PRO INSPERATA SERENITATIS VESTRAE CLEMENTIA, SATUUM, ORDINUM REGNI GRATIARUM ACTIO.

Az mi alázatos supplicationkra, és országul vétkesekért Fölséged előtt való törekedésünkre melly bőséges kegyelemmel és kegyes atyai indulattal tött legyen Fölséged választ, mind szóval való izeneti és irása által bizonyoson megértettük; melly kegyességének nagy voltát ha vagy az vétkeknek voltával egyben vetjük, és a' több keresztyén fejedelmeknek példájával is, nem csak idegeneket és külsőket, hanem még a' bódog emlékezető eleinek is dicsiretes példájokat kegyelmességével igen bizonyoson sokkal feljől haladta Fölséged; kiről, mint illyen sokaknak reménységek felett való kegyelmességéről mind Isten és ez világ előtt országul illendő bizonyságot tévén, tapasztalhatóképpen megmutatja Fölséged, hogy velünk egy nemzetből és természet szerént való fejedelmünk lévén, nem bír 's igazgat országul bennünket mint csak törvény szerént való justitiarius fejedelme és ura, hanem mint édes atyja és vér szerént való alumnusa, nem úgy mint országát hanem mint édes hazáját úgy igazgat és gubernál; kiről mindenekről tartozásunk szerént az Fölséged' megmutatott nagy kegyelmességét még posteritasunkra is dicsiretes emlékezettel terjesztvén, minden igaz tökéletes hivséggel és háládatossággal teljes szolgálatunkat ajánljuk mind Fölségednek és mind az Fölséged' méltóságos familiajának; és az minél nagyobbat hazájokhoz és nemzetségekhez érdemesen szolgált hazafiaiból álló fejedelmeknek régen az rómaiak is adni nem tudtanak, hanem titulo patris patriae insigniálták, mi is ezért

az megmutatott kegyelmességéért minden maradékinkkal egyetemben ma consecráljuk Fölségedet hazánknak édes atyjának; sőt (ha) valaha erről elfeletkeznénk, az háládatlanság miatt, kinél emberben soha ártalmasb vétek nem találtatik, méltán az földnek is haszontalan terheivé lennénk; kit hogy mind ez világ előtt elkerülhessünk országul, egy szóval igirjuk arra magunkat, hogy az mü alázatos hű szolgálatunkban Fölséged soha fogyatkozást nem találván, abban inkább, valamire Isten erőt és egésséget ád, Fölséged kedvesen megnyughatik.

Igy, Kegyelmes Urunk, Fölséged és az Fölséged' személye ellen vétkezett személyek között egy igaz reconciliatiot szerezvén országul, sok különb különbféle bántódásink felől az minemű végezéseket végeztünk közönséges jónkra, így következnek:

Sokféle panaszolkodások vagynak országul előttünk minden vármegyék és egyéb helyekről az jobbágyok' megtartása és ki nem adása felől; kiről tetszett országul, sőt könyörgünk Fölségednek: az vármegyéken az medgyesi és vásárhelyi articulusok tartassanak. Az szabad városokon, székelységen, szászságon miérthogy parancsolattal szokták megkérni, és az terminusok' nem szolgáltatása miatt magoknak bizodalmat vévén senki' kérésére ki nem kezdették adni; végeztük országul: több brevis causák között efféle jobbágykérésről való causák is minden gyülés alatt ezután, tam hactenus motae, quam in posterum movendae megláttassanak, és legitime executioni demandentur.

Ez változások és disturbiumok alatt sokak magoknak az violentiákra és elszenvedhetetlen kár-

tételekre felette nagy szabadságot vöttek az törvénynek nem szolgáltatása miatt. Könyörgünk Fölségednek: ha a' hazánk' régtűl fogván kivántatott békességes állapotját Fölséged helyre állathatja, az terminusokat és octavakat régi jó rendtartásunk szerént celebráltassa. Ha penig az hadakozások miatt annak akadálya lenne is, minden gyülés alatt és utána adjon és rendeljen elegendő napokat, az mellyeken minden causák, az kik brevem processum concernunt, continue adjudicáltassanak, az medgyesi ezelőtt való és beszterczei articulusok szerént.

Az latroknak megszaparodása felől minden részében az országnak számtalan sok panaszolkodások jőnek előnkbe. Végeztük azért országul: hogy minden kedvezés és személyválogatás nélkül az ispánok, kapitányok, király birák és akármi tisztviselők sub amissione officii azoknak kergetésére tartozzanak insurgálni és valahol ezféle nyilván való latrokat, bűnösöket vagy azoknak párttartóit tudhatják, comperta rei veritate, akármi rendbeliek legyenek, az nyilván való bűnösöket kergethessék és büntethessék minden helyeken érdemek szerént; mellyből se az Fölséged' se más senki' jószága immunis és exempta ne lehessen, hanem mindenütt az gonosztevőknek kitisztításában szabadoson procedálhassanak, kiről Biharvármegyében Rhedei Ferencz uramnak is plenaria authoritasa legyen; ha penig az tisztviselők valamelly helyeken ebben el nem járnának szorgalmatoson, comperta rei veritate, Fölséged azokat büntesse meg érdemek szerént érette.

Ez országból melly Moldvára menő utak és ösvenyek vagynak, végeztük: hogy azokra minde-

nütt szorgalmatos vigyázások legyen minden tisztviselőknek; ha marhástól, feleségestől innet Erdélyből az szegénység által akarna menni, el ne bocsássák, hanem megtartoztatván, kiki földes urának vissza adják. Azon kivül penig egyéb úton járó és kereskedő rendnek békességes és bátorságos járására igen vigyázzanak, sőt oltalmazzák is őket.

Az hadak miatt elpusztult kapuszámoknak revisiojára, az mint kegyelmesen igirte, hogy Fölséged kibocsát tanácsi közül; könyörgünk Fölségednek: ne halaszsza annak kibocsátását, és az kik defalcáltatnak, az exactorral is annyi hijával az adóknak számba vétetését meghagyni.

Nem kicsiny fogyatkozására lévén az országnak az fejérvári káptalanoknak helyben való nem lételek; könyörgünk Fölségednek: az Fölséged' kegyelmes igireti szerént azoknak restituálását ne halogassa, hanem mentől hamarább állattassa helyére.

Vagynak olly árva atyánkfiai Kegyelmes Urunk: az elmult disturbiumokban az sokféle ellenségtül elvitettetvén gyermek állapotjokban, egy néhány esztendők alatt ugyan ott idegen országokban fel nevekedtenek, kiknek az alatt holt hírek futamodván, és megjövések felől semmi reménység nincsen vagy nem lévén, östől maradt jószágok ez idő alatt megidegenedett, 's mostan is olylyaktól birattatik, kiknek in praejudicium illorum semmi jussok hozzá nem volna. Végeztük azért országul: hogy az kik az efféle árvák közül megjöttenek volna, vagy megjőnének, az jószágnak mostani possessorát az vármegye' székire citálván és megbizonyíttatván, hogy az ő jószágát sem atyja,

sem anyja, sem olly atyjafia, kit atyja' vagy anyja' holta után immediate concernált volna, sem ő maga honn létében el nem idegenítette, hanem más olly, kit post mortem suam illetett volna az jószág, restituálják az ispánok.

Mivelhogy az **1608.** esztendőbeli kolozsvári generalis gyülésünkben is egyenlő akarattal elvégeztük, hogy Kolozsvárra az Szent Háromságról való igaz orthodoxa confessio, mellyet helvetiai confessionak hivunk, bévétettessék, és ott az confessio publice azon confession levő tanítók által prédikáltassék; mellyre Fölséged keresztyéni jó indulatjából és atyai gondviseléséből bizonyos helyeket is — ugyan Kolozsváratt az Óvárban lévő puszta templomot rendelte és adta, kibe az donatariusok magokat legitime sine omni contradictione iktatták is, és Fölséged donatiojokat in formam privilegii sui redegit. Mi is azért országul az Fölséged' erről való kegyelmes donatioját és privilegiumát acceptáljuk, és minden részeinek consentiálván, azt az jelenvaló articulusunkba sensualiter inseráljuk, hogy az donatio, sőt az Fölséged' kegyelmes donatioja és ez mi végezésünk szerént az megnevezett templomot in perpetuum szabadoson birhassák.

Vagyon közönségesen nagy panaszolkodás a' postáknak, Fölséged' szolgáinak insolentiájok felől, hogy sok helyekről az melly lovakat elvisznek, soha meg nem adják, és olly helyekben is főképpen az nemesség' jószágán postaló adásra erőltetik szegény jobbágyinkat, ez országnak régi jó szokása ellen. Könyörgünk Fölségednek: hogy azoknak is legyen jó rendtartások az ő járásokban, a' lovakat semmiképpen magoknál ne merészeljék marasztani,

hanem az kit honnan elhoznak visszaadják. Az postáknak penig nevek legyen tudva minden városokon, azonképpen az postalevelekben is mind a' magok nevek és lovaknak számok, mennyit adjanak nékik. Az postaleveleket penig visszajővén bévegyék tőlök, hogy másszor azon levéllel ne élhessenek; sőt az kinél Fölséged' levele nem lészen, se postaló adással, se gazdálkodással ne tartozzanak. Az nemesség' jószágát efféle terehviseléssel ne merészeljék bántani, és az kinél Fölséged' levele nem lészen, afféle hatalmaskodást, huzást, vonást cselekednek vagy városokon vagy az nemesség' jószágán megfoghassák, és az Fölséged' büntetésére Fölséged' udvarába hozhassák.

Nem kicsiny fogyatkozására következhetik az országnak az barmoknak ez országból való kivitele, minthogy az ellenség is abból az előtt felette megpusztított bennünket. Tetszett azért országul: senkinek ne legyen szabad, sub poena confiscationis, az barmot az Fölséged' birodalmából kivinni kereskedésnek okáért; ha penig álutakon, vagy egyéb okoskodásával ez edictum ellen kivinné, comperta rei veritate director uram in aestimatione ablatorum legitima citatione mediante convincálhassa.

Találtuk volt meg országul Fölségedet könyörgésünkkel az végházaknak, úgy mint Váradnak, Lippának és Jenőnek felette romlott és fogyatkozott állapotjáról, és az benne való vitézeknek is fizetetlenségekről, mellyre sem az ott való, sem Fölséged úgy az mint kivántatott volna eddig épitésekre és fizetésekre el nem érkezett; az contributiokból való felette sok exemptiók és sokaknak immunitási hozták, mellyeknek circalasára és jó gondviseléssel

való helyre állatásával kegyelmesen igirte Fölséged, hogy tanácsi közül bizonyos commissariusit kibocsátja. Könyörgünk még is ezen Fölségednek: miérthogy azoknak az végeknek megmaradásából és jó állapotjából áll hazánknak közönséges salusa; ne halaszsza azokra kegyelmesen való jó gondviselését, és olly állapotra való hozását, kiből, mind az végbeli vitézekkel egyetemben, többi között tapasztalhassuk meg abból is Fölségednek atyai kegyelmes és szorgalmatos, országul reánk való jó gondviselését.

Panaszolkodnak az magyarországi atyánkfiai, és az egyéb helyen levő nemesség is, hogy az régi jó szokás szerént házok' szükségére elegedendő sót az aknáról nem adnának az kamaraispánok. Tetszett azért országul: hogy abban az kamaraispánok ne akadálykodjanak, hanem okvetetlen házok' szükségére elegedendő sót adjanak két száz forint' büntetése alatt; mellyet director uram comperta rei veritate ad simplicem querelam legitima citatione mediante prosequálhassa.

Ez háromszéki lófő uraim gyülés pénzadásból, és egyéb terehviselésből az régi jó szokás és rendtartás ellen magokat ki akarták vonni az közönséges köztök levő nemesség és székelység közül, kiről Fölségedtől levelet is vöttek volt magoknak. Tetszett azért országul: hogy az előbbi jó rendtartása ellen sőt se egyéb helyeken az féle közönséges terehviselésből akadályt és scissiot magoknak ne vehessenek; hanem mindenben az régi mód szerént való terehviseléshez tartván magokat, arról eddig emanalt levelek cassaltassék és erőtlennek tartassék.

Az contributio' dolgát az mi illeti Kegyelmes

Urunk! noha sok szóval és irással is elő nem győznék számlálni, az sok különbféle hadak és háborúságoknak miatta elpusztult és romlott, fogyatkozott állapotunkat. De mind az előttünk álló Fölséged' sok szükségit, és az időnek is állapotját megtekintvén, nem kémélhetjük most is magunkat, hanem kapuszámról azt is — tíz forintot megigirtük Fölségednek, mellynek felének bészolgáltatását végeztük bészolgáltatni ad 25. diem mensis junii. Viszontag az más felének is bészolgáltatását egy hónappal azután ad 25. diem mensis julii. Könyörgünk Fölségednek mint kegyelmes urunknak: ezt mostan vegye kegyelmesen tűlünk.

Az magyarországi uraink, atyánkfiai is ezen terehviselésére igirik magokat, azonképpen az szászság is az ő módjok szerént, excepta civitate Cibiniensi, hasonlóképpen contribuál.

Az mező városok is, kik kapuszámon és róváson vagynak, egyenlőképpen contribuálnak. Az róvatlan helyek és városok, kik taxával szokták Fölségedet az contributio helyett contentálni régi szokások szerént, Fölségeddel az ő állapotjokról ők is végezzenek.

Hogy penig Fölséged több kegyelmessége köztt most is az árendát, országul való törekedésünkre, ez esztendőre megengedte, azt is Fölségednek igaz hálaadó hüvséges szolgálatunkkal megigyekezzük szolgálni.

Végezetre, noha Kegyelmes Urunk az Fölséged' kegyelmes atyai gondviselésséből az megszerzett szent békességnek jó reménységétűl viseltetvén, azt hiszszük, hogy nétalám semmi hadakozásra és insurrectiora szükségünk nem lenne; mindazonáltal

az reánk való vigyázás Fölségedé lévén, ha valahonnat olly ellenség ellen, vagy belől vagy a' kűl kivántatnék az országon: az kapuszámról való gyaloginkat, könyörgünk Fölségednek, hadba való készítésre és vitelre ne kivánja Fölséged tűlünk; hanem az helyen minden kapuszámról egy egy hópénzt, három három forintot, valameddig az Fölséged' hadakozásának ideje tartana, és gyaloginknak is az hadban kellene lenni, hóról hóra Fölségednek beszolgáltatjuk. Ha penig az úr Istennek hozzánk olly kegyelmes gondviselése mutatódik, hogy sem belől sem kivűl az országon Fölségednek hadakozni nem kelletik; könyörgünk Fölségednek: az hópénz adásra bennünket ne erőltessen.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsilvaniae et partium regni Hungariae ditioni ejus subjectarum faventer exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris, de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, adprobavimus, ratificavimus et confirmavimus; offerentes nos benevole: quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet ubique per ditionem nostram firmiter observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et certificamus harum nostrarum vigore et testimonio mediante. Datum

in praedicta civitate nostra Cibiniensi, die vigesimo quinto mensis maji, anno Domini millesimo sexcentesimo duodecimo supra notato.

Egykoru nyomtatott példányból, melly találtatik a' kiadóknál.

22.

1612-BEN NOVEMBER' 20-DIK NAPJÁRA SZEBENBE HIRDETETT ORSZÁGGYÜLÉS' TÖRVÉNY-CZIKKELYEI.

Nos Gabriel, Dei gratia Transsilvaniae Valachiae transalpinaeque princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod spectabiles ac magnifici domini generosi, egregii et nobiles coeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsilvaniae et partium regni Hungariae eidem subjectarum in generalibus eorum comitiis ad vigesimum diem mensis novembris anno Domini millesimo sexcentesimo duodecimo in civitate nostra Cibiniensi ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt et praesentaverunt nobis quosdam infrascriptos articulos in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos; supplicantes nobis humilime: ut nos universos et singulos infrascriptos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbaremus, ratificaremus et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae et partium regni Hungariae eidem subjectarum in comitiis eorum generalibus et civitate Cibiniensi ad vige-

simum diem mensis novembris anno Domini 1612. indictis ac celebratis conclusi.

Megértettük Kegyelmes Urunk az Felséged' közinkbe küldött propositiojából bőségesen, hogy Felséged egész birodalmának idejében minden tehetségével és igyekezetivel azon volt, azon szorgalmatoskodott, hogy az országban az szép csendesség és békesség minden rendek köztt megtartassék, és hogy az körűlünk lévő szomszéd országoktól is háboruságok ne következhetnének, azokkal is Felséged nagyobb és örökös csendességünkért confoederatiot igyekezett szerzeni, és az Felséged' részéről szentül meg is tartani. Az mikor Felségednek illyen szent proposituma ellen nyughatatlan, változásban gyönyörködő embereknek practicájok által valami olly zürzavarok és háboruk támadtanak is, azokat is Felséged mentől hamarébb in ipsa quasi fumigatione nem vérontással, hanem inkább csendes tractatusok által igyekezte leszállítani, mellyet Felséged az elmult esztendőben is jó hirének nevének terjedésére követett az magyarországi statusokkal, az egész magyar nemzetnek nagy örömére és megmaradására örökös confoederatiot szerezvén, kinek confirmatioját bizonyos fő követi által Felséged római császár ő felségénél végbe akarván vitetni; annak felette az fényes Portára is szegény hazánknak romlott állapotjának jobb állapotra való hozásáért hasonlóképpen fő követeit akarván bocsátani, ezeken kivűl is értvén és tudván Felségednek sok rendbeli naponként való szükségit, noha számtalan sok fogyatkozásinkat mind magunknak 's mind szegény községünknek érezzük, de viszontag Felségednek is

országunk' megmaradására 's oltalmazására való sok rendbéli szükségit látván, az mennyire lehetséges, fogyatkozásunkkal is akarván az Felséged' kegyelmes kévánságának megfelelni: igérünk Felségednek kapuszám szerint mind az portai ajándékra, költségre és egyéb rendbeli Felséged' szükségire tizen egy egy forintot, öt forintját ad festum circumcisionis Domini proxime venturum, az más öt forintját penig ad festum conversionis beati Pauli apostoli similiter proxime venturum fogyatkozás nélkül bészolgáltatni. De miérthogy az derék adót az megnevezett napoknál elébb szegény községünknek fogyatkozása és szegénysége miatt fel nem szedhetjük, az Portára való küldést penig miérthogy az szükség is kivánja, Felséged sietteti, nem is akarja halasztani: egy forintját ab exspiratione praesentium comitiorum két hétre Felségednek bészolgáltatjuk.

Az magyarországi uraink, atyánkfiai is ezen terehviselésre igérik magokat.

Azonképpen az szász uraink, atyánkfiai is kapuszám szerint az megirt napokra az tizen egy egy forintot megadják — excepta civitate cibiniensi — könyörögvén Felségednek mint kegyelmes urunknak: vegye kegyelmesen, és ennek utána az szegény országot az közönséges szokott contributiokon kivűl, Portára való ajándék és egyéb költségadásra ne kényszerítse, holott soha ususban nem volt.

Vagynak Kegyelmes Urunk sok különb különbféle bántásink; közönségesen azokat is Felségednek eleibe terjesztjük, könyörögvén Felségednek mint kegyelmes urunknak: kegyelmes szeme

eleibe vévén, tollálja mind azokat úgy, hogy lehessen számtalan sok bántásink után valami kis respirationk.

Az sok dulást, fosztást és minden rendeken való kimondhatatlan inséget ugyan sok szóval is Felséged eleibe ki nem győzzük terjeszteni. Hiszszük azt, hogy Felséged is naponként hallja, és sok könyörgőknek panaszolkodásiból bőségesen érti, kiknek hogy valami compescalások, büntetések lehessen, végeztük országul: hogy itt benn Erdélyben valahol afféle csavargó, zászlóján kivűl járó esmeretlen hajdu vagy katona találtatik, és kapitányától járásának okáról igazán irt úti levelet nem mutathat, mind mezőn, falún, városokon, vámokon, harminczadokon az tisztviselő emberek — úgy mint fő és vice ispánok, kapitányok, királybirák, városi és falusi esküt birák és nemes emberek megfoghassák, és mind addig fogva tarthassák, mig igaz járásokat megbizonyíthatják.

Ha penig affélék dulást, fosztást és akármi hatalmaskodást cselekednének, valahul kaphatják, törvény szerint az ispán uraim, kapitányok, királybirák, tisztviselők, városokon lévő birák megbüntethessék; falukon lévő birák penig ispán' kapitány' vagy királybirák' kezekbe adják. Az kik penig postaságnak szine alatt igaz levél nélkül lovakat, szekereket, ökröket hatalmasul el akarnának venni, hasonlóképpen büntettessenek.

Signanter minthogy ezféle tolvajlásban ugyan híresek: Pipali Mihókat, az vásárhelyi Buzás Jánost, Földvári Pált, Zsidó Jánost, Thordai Györgyöt, Czeglédi Mihályt, beszerményi Borbély Ambarust, a' ki Balásházi Lászlót megvagdalta, és Vertei Tóbiást

megölte; Gombos Andrást, az ki Komornyik Jánost megölte, Besenyei Jancsit, valahul találtatnak, megfogják, mox et de facto mint nyilván való latrokat büntessék érdemek szerint.

Biharvármegyében az latroknak ezen formán való büntetésére váradi kapitány uramnak legyen gondja és authoritasa. Az kik penig igaz dologban járnak, mint ennek előtte, úgy ezután is sohol senkitől bántások ne legyen, ha valami mód nélkül való illetlen dolgot nem cselekednek; ha ki penig ezek között udvari szolga találkoznék, az gonosz cselekedeten megfogják, de fogva lévén, Felségednek értésére adják.

Ezen is könyörgünk Felségednek, hogy ezféle kóborlóknak az hul fészkek és szállások vagyon, parancsoljon az ott való tisztviselőknek, hogy azon vármegyebelieket felgyüjtvén szabadon rea mehessenek, és azokat az latrokat és az orgazdákat is megfoghassák és megbüntethessék mox et de facto minden személyválogatás nélkül vagy nemes ember vagy nemtelen az tisztviselőknek tisztek' vesztések alatt.

Vagyon Kolozsvármegyében egy Király Ujfalu nevű falú, ki az latroknak barlangja; azért az kolozsvármegyebéli ispán uraim ott is az latrokat inquirálják, és az kik találtathatnak érdemek szerint megbüntettessenek.

Hogy az köztünk való potentiáknak és violentiáknak szüneti legyen, és kiki igazságában elő mehessen, végeztük: hogy mikor az nemesség személyek szerint honn vagyon, az ispányok, kapitányok, királybirák és egyéb arra rendeltetett tisztviselő emberek széket üljenek, hogy az törvények

folyhassanak és minden executiokban procedálhassanak.

Az mint az elmult ezer hat száz tizenegy esztendőben Kolozsváratt celebráltatott gyülésben bizonyos okokért az szász nemzetség között való praedicatoroknak régi, szokott három quarta jövedelmit elfoglalván, fiscus' számára applicálta volt Felséged, és azolta az két esztendőben csak az egy quarta járt ő számokra, mostan ismét az Felséged' fejedelmi kegyelmessége accedálván, az szász pap uraimnak, és az ő kegyelmek' egész communitasában lévő minden rendeknek régi privilegiumát restituálván és confirmálván: mi is egész országul annak nem csak consentiáltunk, hanem az Felséged' kegyelmes akaratjából akkori Kolozsváratt lett végezést per contrariam constitutionem teljességgel abrogálván, az három quartanak eleitől fogva való szokások szerint percipialásába vigore praesentis constitutionis országul ő kegyelmeket, sőt minden privilegiumokba az egész universitást, és annak minden részeit in ordine ecclesiastico confirmáljuk az mód szerint, az mint Felséged' nekik adott confirmatioja contineálja, tudniillik: hogy az egy quarta, melly fiscus' számára járt sok időtől fogva absque ulla solutione arendae aut taxae, ezután Felséged' és fiscus' számára úgy colligáltassék.

Értvén Kegyelmes Urunk Felségednek Bethlen Gábor, Géczi András és több complicessi felől igaz méltó és törvény szerint való kivánságát; mivelhogy mindnyájon bizonyosan tudjuk: Felséged Bethlen Gábort mennyi sok jovaival és kegyelmességével felruházta volt, úgy mint nagy úri méltósággal, tanácssággal és több becsületes tisztekkel,

az mellett várakkal, jószággal és nagy értekkel; ő peniglen Felségednek ennyi sok rendbéli kegyelmességéről, Felségednek tett hitiről elfelejtkezvén, édes hazánknak romlását, szabadságának elfordulását semminek vélvén, az Felségedhez való hivsége és birodalma alól idegen nemzetség közibe futott, és onnat minden tanácsával, igyekezetivel azon volt, most is azon practikál, hogy mind az Felséged' személye ellen, mind szegény megnyomorodott hazánk ellen nyilván való veszedelmet admoveáljon. Itt benn is penig Déva' váráből hozzá tartozói által Felséged és birodalma ellen mint nyilván való ellenség oppónálta magát. Felséged penig mind Bethlen Gábort, mind az Dévában lévőket evocáltatta, 's nem compareáltanak. Géczi András azonképpen több iszonyú és hallhatatlan árultatási között az fényes Portán az néki adott követség ellen idegen és hamis követséget hordozván, országunknak az török nemzetséggel való régi frigyét és békességét akarta felbontani, az fényes Portát Felségednek és egész országának ellenségévé igyekezte tenni. Sőt ha Felséged szorgalmatos vigyázásával és gondviselésével eleit nem vette volna, eddig is veszedelmet hozott volna reánk; mostan is penig in manifesta rebellione vagyon. Annakokáért mi egész országul, három nemzetül communi voto et suffragio Bethlen Gábort és Géczi Andrást, universosque ipsorum complices et conspiratores illyen nagy hallhatatlan facinusért, hogy minden posteritassok és nemzetek az ő gonosz cselekedeteknek büntetését örökké sirassák és sohajtsák, és jövendőben is mindeneknek rettenetes példák legyenek, juxta contenta Decreti: in nota perpetuae infidelitatis, amissione videlicet capitum et uni-

versorum bonorum, juriumque possessionariorum suorum, proprietatisque eorundem ac etiam liberorum condemnáljuk és proscribáljuk is. Sőt igérjük országul: hogy mi ezeket az fugitivusokat Felséged' híre és akaratja nélkül soha bé nem fogadjuk közinkbe; sőt ezután lévő legitimus fejedelmeket is arra kötelezzük, hogy gratiát nekik ne adjanak és bé ne fogadják se magokat se maradékjokat. *

Az mi az mostani zsoldos gyalogoknak tartását illeti, végeztük egész országul: abból se úr' se nemes ember' se úrasszony', azvagy relicta' azvagy pedig egyéb rendbéli emberek' jószága immunis semmiképpen ne légyen.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsilvaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum faventer exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus. Offerentes nos benevole: quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios

* Ezen czikkely keresztvonásokkal ki vagyon húzva, kétségkivül azért, mivel 1613-ban a' kolozsvári octoberi országos gyülésben megsemmisitetett, mint hátrább a' III. Részben 4. szám alatt láthatni.

quoslibet ubique per ditionem nostram firmiter observari faciemus; imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praedicta civitate nostra Cibiniensi, die vigesima nona mensis novembris. Anno Domini millesimo sexcentesimo duodecimo supra notato.

Lecta.

A' kolozsmonostori konvent' levéltárában találtató eredeti kézirat-példányból.

II. RÈSZ.

ITINERARIUM AD FULGIDAM PORTAM OTTOMANNICAM THOMAE BORSOS.

In anno Domini 1613 Istennek kegyelmességéből indultam el házamtól, Maros Székely Vásárhelyről az Báthori Gábor' kapitihaságára, die 10-a aprilis; ez nap mentem Balassi uramhoz Szent Demeterre, jutottunk bé Balassi urammal Szebenbe die 12-a aprilis; die 20-a aprilis lött szemben velünk az fejedelem Báthori Gábor, és ugyan az nap adá fel az követséget imígy amúgy nagy kevélyen, hogy úgy mond: „Mondjátok sok szolgálatomat az hatalmas császárnak én szómmal, ha sok nem lészen az szebeni háztól.“ — Kire kaczagva monda Kákonyi István, hogy: „bizony Kegyelmes Uram, talám sok lészen az szebeni háztól.“ — Ebéden ott maraszta hogy jól tartson, de én igen rosszul lakám, mert igen rosszul áll vala az gyomrom.

Ez üdő alatt, mig Szebenben mulatánk, menénk egykor Kamuti Farkas' szállására ugyan Kákonyi Istvánnal; hogy ott beszélgetünk vala, monda nekem Kamuti Farkas: „Borsos uram! elmegy-e ugyan az Portára?“ — Mondám: „Ha ő felsége elküld, elmegyek.“ — Monda arra: „Eleget egyél, hogy ihassál reá.“ — Mondám én: „Ha leszen mit, eleget eszem.“ — Monda: „Annyit egyél, hogy megihassad az tengert reá.“ Mondám arra: „Vajki értem, mit beszél Ked; de bizony nem félek attól; vagyon nékem olly erős Istenem, ki engem meg oltalmaz attól 's arra fordítja, az ki

nékem azt szánta.“ — Monda ismét Kamuti uram: „Ha oda juttok: mond sok szolgálatomot az hatalmas császárnak, 's mond meg, hogy egy muteferrikád vagyon Erdélyben, Kamuti Farkas, az ki azt izené, hogy mindenben jó választ tégy, mert im ő is német császárhoz mégyen, 's ha jó választ nem tész, annyi németet hoz reád, hogy Konstantinápolyban sem maradhatsz meg.“ — Én is hirtelen mondám: „Ha Ked annyi németet hoz; ha én is valahol tatárt találok, annyi tatárt hozok rátok, hogy Németországban sem maradhattok meg.“ — Monda erre Kákonyi uram Kamuti Farkasnak: „Koma, mit beszélsz az Istenért! bizony elijeszted Borsos uramot.“ — Monda Kamuti: „Jól esmerjük mi egymást Borsos urammal; tudja hogy csak tréfálok.“ — Arra én is mondám: „Bizony elég izetlen tréfa; de az én Istenemben bizom 's hiszem hogy megtart, hogy nem kell meginnom az tengert.“ — Monda ismét arra: „Régi barátom vagy; ha akarod, szóljunk az fejedelemnek: hogy küldjön mást helyetted.“ — Mondám arra: „Én bizony arra soha Kedet, sem mást soha nem kérem; ha ő felsége elégségesnek ítélt arra az szolgálatra, örömest elmégyek, és meg is látja ő felsége, hogy hívséggel szolgálok.“ Ez lön búcsuja tőlem Kamuti uramnak.

Úti költségünkbe adának valami igen rosz garast, kiben énnéken juta száz negyven öt magyar forintom; magam saját pénzemet hoztam el házamtól más fél száz forintot, az kit Konstantinápolyig elköltöttem.

Jutottunk Fogarasba 22-a die aprilis, az hol az udvarbiró Lészai Gáspár emberséggel gaz-

dálkodék; Egri György eleget latorkodék, trágárkodék körűlünk.

Jutottunk Tergovistiára die 27-a aprilis; ott igen nagy czigány tisztességgel fogadának, mert ugyan nem vala azért Ráduly vajdának igaz az szive Báthori Gáborhoz; sok fő boérok egész udvar' népével jöttek vala ki elönkbe, és nagy becsűlettel kisérének bé az szállásra, igen tisztességgel, bőséggel gazdálkodtatott az vajda az szállásunkra; más nap nagy tisztességgel fő fő lovakon vitete bé Balassi urammal udvarhoz, és úgy lön szemben velünk; harmad nap maga palotájában, az melly az Jalumnicza felől vagyon, megvendégle, az hol én igen részeg voltam, hogy csak alig vihettem az oláh lakást az szállásra, ott valóban okádtam.

Ez az Tergovistia igen szép helyen vagyon — téren; mellette igen szép folyó víz megyen alá, az kit ők Jalumniczának hivnak; dél felől mellette igen szép szőllőhegyek vagynak, az kiben igen jó borok teremnek. Igen nagy mező város; ház ugyan igen sok vagyon benne, csakhogy igen rút oláh formán csinált házak; mint Erdélyben az minemű disznópajták az jó üdőben valának, csak ollyanok, de sok gazdag áros nép lakik benne.

Indultunk ki Tergovistiáról die 1-a maji; jutottunk Nikápolyba az Duna mellé 4-a die maji, az hol mulattunk usque ad 8-um diem ejusdem mensis maji. Itt is alkalmason vendéglettek, de főképpen itt olly felettébb való jó édes borok valának, hogy én nem ihattam jól benne az nagy édességétől és erejétől; szinte akkori, ott az Dunában fogott új tokkal, tokikrával igen jól laktam,

az útra is vittem vala egy öreg fazék tokikrát, az zsidók is hoztak vala ajándékon két igen nagy sós pozsárt, kinek az nagyobbikát Balassi uramnak adtam.

Ez az Nikápoly szinte az Dunaparton vagyon; az vára vagyon egy igen nagy erős oldalon, kősziklán. Az városa vagyon: egy része alatta, egy igen rút gödörben, ocsmány helyen; egy része mellette nagy szörnyü oldalon, az hova szekérrel semmiképpen nem mehetnek, hanem minden élést, fát, mit, egyebet szamáron, öszvéren, lóterében, vizet tömlőkben hordnak a' városba szélyel; az várost Mihály vajda mind elégette volt, még most is nem épült jól meg; az várat is megtörette volt egy darab helyen; volt az sáncza az szőllőhegy felől nagy hegyen; az hova látni mentem vala, de az várat még is meg nem vehette volt.

Nikápolyból elindulván, az Dunától fogva másfél nap igen szép mezőséget mentünk, ki hasonló az erdélyi Mezőséghez, csak hogy bezzeg közel (sem?) ollyan kövér föld, mint az erdélyi Mezőség, hanem sovabb, vizetlen. Azután nyolczad napig rettenetes rút, iszonyú havasos, kősziklás, erdős völgyes helyet mentünk, az hol csak egy városra is nem találtunk; azt hivják Novák' havasának. Az Dunától fogva az havas' aljáig való falukban igen sok selyemszaró bogárfiakat találtunk az szállásokon, kiket csak akkor költöttek vala ki, az ki mind ollyan vala, mint az igen apró zőld hirnyófiú.

Itt az Novák' havasának az végében vagyon egy szép termezőség szabásu föld, kinek úgy látszik hogy az hossza is vagyon két magyar mérföld, az szélessége is annyi; annak az közepin

vagyon császárnak egy szaraja — az az császár' szállása — noha messze vagyon Konstantinápolytól, de néha az császárok oda mennek mulatni, vadászni. Amaz híres neves Várna' vára is, az hol az magyarok' parázna Zsigmond királyát megverték volt az törökök, közel vagyon ehhez az szarajhoz; az orozcsiki út szinte itt egyezik meg az nikápolyi uttal, sőt az derék út innet Drinápoly felé Kambolira mégyen, onnat jobb kézre hagyja egy napi járó földdel Drinápolyt és Babára mégyen, aztán az az rettenetes derék országúta Konstantinápolynak az egész Europából az szárazon; de mi általabb utra mentünk, hogy már az kerklizai utra, de rettenetes iszonyú kősziklákra, 's mind azokon az rettenetes hegyeken mentünk által, az kit Virgilius montes Thraciaenek ír, kiről irta az Bucolicát; voltunk itt die 15-a maji; ebben az szarajban mi meg sem szállottunk; ez eddig még mind Bolgárország' határa.

16-a die maji jutottunk Eszkipolisra, az hol meghaltunk; itt szökék el az Balassi uram' szakácsa; itt is igen jó borok valának, és az Balassi uram' gazdája az Balassi uram' szolgáit mind vendéglette, hogy inkább valami bántása ne légyen; de annyit használa szegény vele, hogy az gazdát is nyakon köték az törökök az szakácsért — hogy az város' népe inkább megkeresi az szakácsot — és nyakon kötve hozák Kerklizába; de abban semmi nem kele, hogy az szakácsot meghozzák, hanem ugyan ebben szégyenekre is el kelle ereszteni az gazdát, 's az szakács is oda lön.

Ez az Eszkipolis volt régen az Görögország' határa Bolgárország felől, az ki régen igen erős

kolcsos város volt, de most pusztában hagyták; hanem alatta vagyon egy oldalban egy kis mező város, az kiben görögök laknak; ez az puszta vár igen rettenetes nagy kősziklák' tetején vagyon, hogy az ki tova az tenger felé Cilibria felől megyen, meglátja tizenkét magyar mérföldről az hegyet várostól, az melly kősziklás rettenetes havasok, elkezdvén azon az Eszkipolison, nyulnak fel az fekete tengerre szinte Várnáig, az melly havasokat most parasztul hivnak Kerklize' havasának; az régi historiákban hivják ezeket: montes Thraciae.

Onnat elindulván die 17-a maji jutottunk Kerklizába, egy nagy török városba, az mellyet az görögök régen hivtak: Quadraginta Ecclesiának; az is török városban szép város; ettől az várostól fogva Konstantinápolyig semmi tisztességes emlékezetre méltó úton, városon nem jártunk, hanem csak igen rút ocsmány erdős, köves útakon mentünk.

Jutottunk bé Konstantinápolyba die 22-a maji. Igen nagy pompával, tisztességgel vínek bé minket; ő maga az csauzbasa is és az mellett az császár mellett járó két seregnek két fő agája jöttek ki elönkbe sok csauzokkal. Azt mondják felőle, hogy Kendi Ferenczen kivül erdélyi követet senkit ollyan nagy tisztességgel semmi üdőben nem vittek bé az Portára mint minket, az kinek bizony mi is igen örülünk vala, azt tudván, vagy gondolván, hogy igen jól jártunk; de ha az dolognak az derekára kelénk, ha (hát) látjuk, hogy csak szemfényvesztés volt az mi akkori tisztességünk.

Lettünk szemben elöször az fő vezérrel Na-

zuph basával die 25 maji, az mikor minden ajándékot az vezér egyszersmind eleibe vitete, és előrakatván meglátogatá, kit kinek vittünk. Végre aztán sem az magának való ajándékot el nem vevé, sem másnak rendelt, küldött ajándékot senkinek nem hagyá megadni, hanem mind egybe rakatá és azt mondá, hogy mind császárnak kell adni, 's ő azt azért cselekedi, hogy császárnak inkább kedveskedhessünk. De abban igen vétett az jámbor: mert azután ugyan directe megmondá, hogy azért nem vette el az ajándékot, hogy ő maga sem kellett Báthori Gábor 's ajándéka sem kellett; 's az több basáknak is azért nem hagyta megadni az ajándékot, hogy Báthori Gábornak senki ne legyen jó akarója az hatalmas császár' Portáján.

Az császárral löttünk szemben die 29-a maji az tengeren túl Ázsiában az Iszkider mellett való kertiben; az császár űl vala egy szép nyári házban; vala rajta vont ezüst mente, csonka úju, és dolmány is ollyan vala előtte; vala az nyári házban alatt az földön egy igen szép sok szegü fejér mármánykőből csinált csekme, az kiben hugyozott fel az szép viz tizenkét csőből, és ismét ugyan ott elenyészett. Az nyári ház körűl valának számtalan sok különb különbféle virágok és gyümőlcsfák; abban az kertben láttam először arkicsoknak is az fáját, kiben az úton ettem is, de elég rosz gyümőlcs. Ez nap lön szemben az császárral az flandriai követ is, de azt előbb vivék bé hogy nem minket; az igen sok számu ajándékokat hoza az császárnak, de inkább mind azon föld: az az bokályok, fazék, tál, tányér vala; réz gyergyatartó, aranyas ládák, alabárdok, bársonyos székek, egy néhány véggel se-

lyem mű̈v: az az, atlasz, kamuka csemelye; egy gálya' orrára való igen nagy kristály gyertyatartó lámpás; úgy itéltem, hogy noha kevesebb vala az mi ajándékunk, de azoknál mind többet ért volna, 's szebb is vala.

Itt addig czigánykodék Olasz Bernáld, minthogy az előtt én sem láttam az féle dolgot, hogy az melly kaftányt én reám adnak vala, ő maga Bernáld addig igazgatá reám, hogy látá hogy sokkal jobb az, hogy nem az harmadik, az ki őtet illeti vala az seriesben, hogy egykor tekintém, 's tehát ő magára rándítá, 's aztán az harmadik úgy juta nékem. Memhet aga és az tihája is itt addig czigánykodának, hogy ők is két kaftányunkot elvevék, ki miatt nekem csak egy szolgámnak sem juta kaftány. Balassi uramnak is csak két szolgája jöhete bé: Pálfi Ferencz és Balog Ferencz, azoknak juta kaftány, az kiktől aztán Balassi uram elvevé az kaftányokat és négy paplant csináltata belőle. Szalánczi Istvánnak nem adának kaftányt, mert az előtt néki kettőt adtak volt azon utban, hanem hogy immár mi felöltöztünk vala, ő ott az divanban rútul kiáltozott Balassi uramra, hogy ő is Báthori Gábor' szolgája, 's miért nem adnak néki kaftányt; bizony meg nem szolgálja, hogy ő néki kaftányt nem adnak; aztán Juszuf csauzról levonák az kaftányt 's azt adák Szalánczira, az kit eléggé szégyenlénk; aztán ott állottunk addig, az mig Juszuf csauzra kaftányt kerestek.

Mikor által menénk az tengeren csak alkalmas hab vala, de még is nékem az fejem az habhányás miatt elszédüle; sem általmenet sem visszajövet nem nézhettem szélyel az tengeren, hanem az

hajó' szélire borultam le és rettenetesen okádtam, hogy csak nem kifordult az belem is, az az, hogy semmi purgatio inkább meg nem purgálhatott volna, mint ekkor az tenger' habja megpurgála.

Löttünk újolag szemben az vezérrel 5-a die junii, az mikor az postulatumokat is béadtuk, de bezzeg akkor sok szégyent vallánk; mert az többi között kérdé az basa Balassi uramtól, hogy „megbékélett-e Báthori Gábor az országgal, Brassóval, Segesvárral, 's az többivel, 's vagyon-e az ország békességben?" Monda arra Balassi uram, hogy „megbékélett és az ország jó békességben vagyon." — Monda arra az vezér, hogy: „Jabana szulaz ag szakall köpeg;" az az magyarul: Hiában szólasz agg szakállu eb, mert én tudom, hogy nem békélett." — Másodszor azt kérdé, hogy „Báthori Gábor híve-e az hatalmas császárnak?" Kire monda Balassi uram, hogy „igen is híve." Monda arra az basa, hogy „ha híve, miért nem adja meg az hatalmas császár' várait: Lippát, Jenőt?" — Ekkor csak mind ez feléről lön az vetélkedés; ekkor kéré Balassi uram, hogy ne késlelne, hanem bocsátana vissza jó válaszszal; kire csak azt mondá: „Az te urad az én szolgámat négy hónapig ültette Szebenben 's én még is nem siettettem; ti most jöttetek 's immár nem győzitek várni; de várjatok csak, 's választok lészen."

Vévők eszünkbe, hogy urunknak rosszul vagyon dolga az Portán; titkon legelőször irtuk meg ez dolgot urunknak, melly levelet küldtünk Tergovistiára Boér Péter' kezébe die 15-a junii. Ez közben érkezék az Portára Mikó Ferencz Bethlen Gábortól. Mikó Ferencznek igen hamar válasza lön,

melly levelet csuda mesterséggel Mark Antonival megláttattunk, és abból teljességgel megértettük, hogy nékünk rosszul lészen dolgunk; mert az mit az basa Bethlen Gábornak fogadott, azt teljességgel végh-hez akarja vinni, és urunkot az fejedelemségből ki akarja vetni; kinek oka nagyobb nem volt, hanem hogy urunk sem követét, sem kapitiháját, sem csak egy postáját is az Portára nem bocsátotta, az ki itt benn Bethlen Gábor' tractája ellen szólott volna és gondot viselt volna, hanem valamint Bethlen Gábor akarta, minden dolgot úgy végezett el az vezérrel. Aztán erős hüttel felfogadta az basa, hogy Bethlen Gábort Erdélybe béviszi. Ezeket megértvén nagy titkon, aztán úgy készítők el Pálfi Ferenczet valami Duna mellé való oláhokkal, 's úgy iránk meg minden dolgot urunknak: hogy lásson dolgához, mert soha minket itt olly szép szóval nem tarthatnak; hogy általán fogva az basa reá küld urunkra, hogy fejedelemségéből kivessék. Bocsátottuk el Pálfi Ferenczet die 17-a junii.

Ezekután felette igen sollicitáltuk az basát, hogy az elkezdett dologról eltéríthessük és Szalánczi Istvánt elbocsáthassuk; nagy dologgal ada imillyen amollyan szép szót, az kivel aztán die 29-a junii bocsátottuk el Szalánczi Istvánt; Szalánczival együtt küldtük el Szengyel Ferenczet. Szalánczitól küldtem János Diáknak egy levelet, kiben takartam az gazdámasszonynak irott levelemet.

Die 10-a julii adott aztán derekas audentiát az vezér, az hol noha valamennyire való szép szót is ada elvégre, de valóban minden dolgot felhánya; tudni illik, hogy „az hatalmas császár miért legyen valami jóval az ti uratoknak. Nem tudom-e én tü

néktek minden dolgotokat? Ha ti is akarnátok, tudnátok mit mondani az ti uratok felől, hogy ti sem szeretetből jöttetek ide, sem szeretetből fogtok mellette, hanem féltetekben.“

Erre erősítettük azt, hogy Báthori Gábor az hatalmas császárnak melly igaz és hű szolgája, nem is vétett az hatalmas császárnak semmit, hanem inkább nagy hüséggel szolgált, melly jó szolgálatjáért, és hogy inkább ragaszkodott az ő hatalmassága' fényes Portájához, hogy nem az keresztény fejedelmekhez, erre képest Forgács Zsigmond és Sorbán vajda az magyarországi haddal reá jövén, országát elpusztította, 's micsoda nagy kárt vallott! de még is az hatalmas császár' hüsége mellől el nem állott; erre és sok ez féle contentionkra az basa igen sok haraggal való szókat szólott. „Az hatalmas császár, úgy mond, az ti uratok' hüségét semminek tartja, mert Báthori Gábor mind Sorbán vajdával 's mind az több szomszéd fejedelmekkel hogy egybeveszett 's veszekedett, nem az hatalmas császár' hüsége mellett cselekedte, hanem kellett kedvének, hogy fejedelemséget és prédát keressen, 's azért ment Havaselföldére; ha igen akarta volna császár kiűzni Sorbán vajdát, vem volt-e annyi szablyája császárnak mint Báthori Gábornak? De ő az hatalmas császár' országát, konyháját elpusztította, kiért inkább Báthori nem jó akaratot, hanem büntetést érdemel az hatalmas császártól; melly jó vitézsége, ám meglátszik: hogy ha az hatalmas császár meg nem segítette volna, most sem volna erdélyi fejedelem, hanem kiűzte volna Sorbán vajda országából is; de ha Báthori Gábornak országa el pusztult, ő maga pusztította el, nem más senki. Sze-

bent is — az országnak fő kincses városát is nem más, hanem ő maga pusztította el. Jól tudja azt az hatalmas császár, hogy mikor az az Erdélyország igazán az hatalmas császár' hüségéhez tartotta magát, az hatalmas császár' oltalma alatt olly gazdag volt, hogy még az szegény paraszt ember is ezüst kalánnal ett, de most az nemes ember sem ehetik ezüst kalánnal; minden ember az ő maga, őstől maradt házában, várában békével lakott, törvény volt az országban; de mihelyt az hatalmas császár' hüségétől elszakadtatok, magatok ettétek, pusztítottátok meg egymást, nem az hatalmas császár; nám nem mondhatjátok, hogy az hatalmas császár csak egy házat is tőletek elvett volna; maga ha akart volna, inkább megronthatott volna, hogy nem az német."

„Most immár ugyan azt akarja az hatalmas császár, hogy ha ő hozzája tartja az hüséget Erdély, épüljön meg is az békességben, mert az hatalmas császár azért szerzett békességet ez széles világon való fejedelmekkel, hogy az ő birodalma alatt való országok megépüljenek, ne romoljanak. De Báthori Gábor azt meg nem gondolja, hanem imide is amoda is veti magát, más ember' és nemzetség' országin kapdos; ha tekinti, az maga országát sem tarthatja meg. Más az, hogy lehet ő fejedelem, ha országa nem lészen? Hiszem valamelly fejedelem mentől épebben tartja 's oltalmazza országát, attól nagyobb 's gazdagabb fejedelem lészen; de ha országát elpusztítja, honnat lészen fejedelem, mert más az övét néki nem adja? Az sok latrokat, hajdukat minden ok nélkül reá hozza országára; szabadon hagyja dulni, fosztani, kóborla-

ni, 's ő maga is más felől azt cselekszi; ha ki az ország' fiai közűl szól ellene, azt megöleti, kit országából kiűz, kinek törvénytelen országát veszi el. Az egész keresztény fejedelmek és az hatalmas császár között való frigyet, szent békességet ő akarja felbontani, 's hogy szenvedhesse el ezt az hatalmas császár ?"

Több ezféle számtalan sok rút dolgokat hánya az vezér az szemünkre, kire mindazáltal az menynyire az úr Isten engedte, alkalmas válaszokat tettünk, de semmi mentségünknek semmi tekintete, semmi haszna nem lön; sőt mondá azt az vezér, hogy „csudálom, úgy mond, tü az micsoda emberek vagytok, hogy csak egy szóval is mentitek, mert megirták nekem Erdélyből, hogy ha tü akarnátok, tü tudnátok bővebben szólni az országnak Báthori Gábortól való bántási felől, mert végére mentem én annak, hogy tü igaz hazafiai vagytok, nektek is sok bántástok volt Báthori Gábortól." De mi azért egy nyomot is az mi tisztünk kűl nem mentünk, hanem mindenben mentettük.

Végre azért aztán szép szóra jöve az basa, az ki azért azután csak szemfényvesztés lön, 's monda, hogy „no most ám legyen Lippa 's Jenő; az hatalmas császár három esztendeig engedte volt meg az adót, de azt az három esztendőt ismét meghaladta két esztendő, de az hatalmas császár azt az két esztendőt is megengedi 's megtekinti az országnak is pusztulását: három esztendeig az adót tíz tíz ezer arany forintra engedi; az mellett az régi mód szerént való solymokat, aranyos kupákat, pogácsaezüstöket megkivánja. Az három esztendő után az Murat császár' idejebéli tefter szerént az

adót éppen ajándékkal együtt adjátok meg.“ Mikor azt erősítettük volna, hogy az hatalmas császár ennek az mi urunknak és az országnak Bethlen Gábor által mikor athnamet adott, abban az athnaméban ő hatalmassága az erdélyi adót örökben tíz ezer aranyra engedte; arról azt mondá az vezér, hogy „adjuk elé azt az athnamét, 's ha úgy vagyon, ő is abban hagyja; de mi azt elé nem adhattuk, mert mi nekünk kezünkbe nem adták; de még az cancellarius' kezéből is kivehetjük vala az párját, csak ötven aranyat adhattunk volna is neki, de azt sem adhatánk, mert otthonn nem adtak vala pénzt, 's itt is minden ember idegen volt tőlünk 's nem kérhettünk kölcsön senkitől; mindazáltal ekkor arra vettük az vezért, hogy ha az tíz ezer aranyról athnaméja vagyon az országnak, az első adóval küldjék bé az athnamét, 's megtartja abban az hatalmas császár az országot és az fejedelmet; mert Balassi uramnak erre az utra többet nem adtak vala mind költségre 's mind ajándékra 400 forintnál.

Mikor ezek az dolgok az basa előtt így forgottak volna, végre ugyan akkor meghagyá, hogy az athnamét megirják és mindjárt elbocsátja Balassi uramot; de valami új dolog találá az basát; ismét hamar megváltozék, abban egy csepp sem kele hogy elbocsássa, sőt azután sokáig csak szemben sem lött velünk.

Die 10-a julii költöztem alá az erdélyi házhoz; minthogy az pestis az házba esett vala, és Géczi Péter meghala, nagy kedvem ellen addig erőltete Balassi uram hogy alá menjek — mert az élést is elfogják az háztól — hogy így nagy kedvem ellen alá költözém és mindjárt belé esém az pestisbe

minden egész szolgáimmal együtt. Én magam feküttem ebben az betegségben egy egész hónapig; Isten úgy akará még is, hogy az többi mind meglábbalók, hanem az szegény Mózsa Mihály holt meg belé die 27-a julii. Vettem néki egy lepedőnek egy vég gyólcsot két talléron, adtam az koporsóért egy tallért, az sírásóknak és temetőknek adtam három tallért.

Ez idő alatt egyszer volt szemben Balassi uram az basával; azután úgy küldöttük el Szeredahelyi Istvánt titkon Csukás Istvántól, de ekkor ugyan megmondta az basa Balassi uramnak egy átaljában, hogy Báthori Gábort nem hagyja az fejedelemségben, mert elunta az reája való panaszt hallani.

28-a julii búcsuzék el tőlem Tófalvi Gáspár, ki olly nehezen esék, hogy ujabban megbetegedém annál inkább az sok búbánat, félelem miatt.

4-a die augusti indula el Csukás István haza felé; küldtem tőle az gazdámasszonynak és az vásárhelyi tanácsnak külön leveleket; az gazdaasszonynak magának küldtem egy kék soliát, Istóknak egy kék soliát kapczástól, az két leányomnak száz dram két (?) selymet, hajfonónak valót.

14 die augusti lőnk ismét szemben az basával; akkor jobb kedvü vala, és igen sokat disputáltunk, altercáltunk vele, és ugyan végre sok számtalan törekedésünk után meghajla; mert valóban meg is mondók néki, hogy csak hijában lészen az Bethlen Gábor' dolga, mert mi tudjuk, hogy az ország ő mellé nem áll, mert őtet nem szeretik; más az, hogy Erdély Báthori Gábor helyett más fejedelmet nem választ, de ha ő nagysága így békét nem hagy

Báthori Gábornak, bizony nagyobb busúlást szerez az hatalmas császárnak, mert Báthori Gábornak az keresztény fejedelmek között sok jó akarója vagyon, magát elköti valamellyfelé 's úgy is nem hagyja magát és az országból ki nem fut, 's bizony nagyobb gondot ád az Portának. Mire azt mondá a' basa, hogy „talám az németekkel vagy lengyelekkel fenyegettek? Mit gondolok veletek, ha mind Német-, Lengyel-, Olasz-, Franczus 's az több országok mellette lésznek is? Semmit nem tartok tőletek; ugyan is, mikor az német az előtt is az hatalmas császárral hadakozott, tü is azokkal együtt az hatalmas császár ellen voltatok, Kazul, Chilalj mind az hatalmas császár ellen volt, 's mit használtatok vele? Az Isten az tü magatok fegyverét fordította reátok és azzal veretett meg; most is úgy jártok.“

Ezféle számtalan sok veszekedésünk lön az basával, kire ő mind elég választ tött, kit megirni longum foret. Végre erőltettük arra, hogy tégyen választ, vagy jót teszen vagy rosszat; nagy sok számtalan disputationk után aztán végre monda: „Noha az ti sok szótok után nekem arra kell hajlanom, hogy Báthori Gábor megmaradjon az fejedelemségben; azt is megcselekeszem; de adja meg az adót az hatalmas császárnak, Jenőt, Lippát, 's Bethlen Gábornak is kegyelmezzen meg; adja meg néki Dévát 's nem bántom, 's légyen hű szolgája az hatalmas császárnak, még koronát küldök néki. Immár azért tovább nem tartóztatlak, hanem elbocsátlak 's megirom Szkender basának 's Magyar Ogli Ali basának, hogy ha eddig az országba bé nem mentek, bé ne menjenek, hanem veszteg légyenek,

's te menj bé Báthori Gáborhoz 's im irok neki is: ha ezeket megcselekedi, legyen veszteg az fejedelemségben, de ha meg nem cselekedi, reá menjenek; de te neked Szkender basa után kell menned, 's onnat kell Erdélybe bé menned."

Eleget veszekedék Balassi uram, hogy nem megyen ő Szkender basa után, mert nem ő az fő vezér, és nem ő hozzája küldötte az ura őtet, de azért ugyan utána kelle menni kénytelenségből is.

20-a die augusti bucsúzék el Balassi uram az basától, elég nagy gyalázattal, mert az basa sem egy bineczet, sem egy czofageldit nem monda néki, hanem csak azt mondá: hogy „az mit az előtt is veled beszéltem, im mindeneket megirtam uradnak 's eredj el vele." Az régi jámbor mód szerént sem bucsúra császárhoz bé nem vínek, sem kaftányt reánk nem adának; nagy kiáltására, panaszolkodására Balassi uramnak hagyá az basa, hogy úti költségére két száz tallért adjanak, de azt sem adák meg, hanem csak czédulát adának néki, hogy menő utában Sophiában és Philippében az emnigektől végye fel. Az előtt való muteferrikaságában adott vala az vezér Balassi uramnak 300 tallért.

Ekkor én is láttam, hogy ollyan rosszul áll az a' dolog; valóban valék rajta, hogy az fejedelemnek való levéllel engem bocsásson az általon Havaselfölde felől Erdélybe, hogy hamarébb érhessük az fejedelmet, hogy én is kiszinelhessem magamat innét, de az basa megriaszta 's monda, hogy „talám megijedtél? ne félj, nem bánt téged senki, hanem űlj veszteg 's tisztességed lészen."

Indula el Balassi uram Konstantinápolyból Lan-

dorfejérvár felé Szkender basa után die 24-a augusti, kivel bocsáta el az vezér egy igen lator csauzt. Másik csauzt bocsátottam el én is Havaselfölde felől Magyar Ogli Ali basa után, az kitől küldöttem el az fejedelemnek az vezér' leveleit és az magam leveleit; ez indula el innét die 28-a augusti.

Itt egy falka ideig voltam csak félelmes várakozásban.

SZKENDER BASÀNAK 1613-BAN OCTOBER' 18-DIK NAPJÀN KERESZTES' MEZEJÉRŐL ERDÉLY' RENDEIHEZ ÍRT LEVELE.

Az nagyságos, nemes és vitézlő erdélyi vármegyéknek fő és vice ispányinak, és egyéb nemes rendeknek adassék ez levelem etc.

Mi Szkender pasa, Isten' akaratjából az győzhetetlen hatalmas császárnak Erdélybe bébocsátott minden hadainak fő szerdárja; Németország felől való minden birodalmának és Kanisának fő beglerbékje etc.

Az Kegyelmetek' két rendbeli levelét nekünk megadván, megértettük az Kegyelmetek' iràsából való kévánságát. Az mi az ország' dolgát illeti, Kegyelmetek jól tudhatja azt, hogy mi eléggé várjuk az hatalmas császár' kévánsága szerént való engedelmes hüségét ez országnak, mellyre sok szép szókkal intettük Kegyelmeteket mind fejenként; de Kegyelmetek Báthori Gáborral élni, halni akarván, örömest akartátok illyen szép hazátokat elégettetni, raboltatni. Az mellyre mi, az Istennel bizonyítjuk, semmi okot nem adtunk; sőt minden erőnkkel ellene állottunk ennek az nagy égetésnek, rablásnak, mikor a' (tatár) szultánnal ő n. és a' több hadakkal megegyesültünk. De mivelhogy Ali basa barátunkhoz is szintén ollyan engedetlen és kemény szókkal irott levelek mentek az uraktől, azoknál is penig az hatalmas császár' kemény parancsolatlevele lévén, látták az engedetlenséget, kiváltképpen a' szultán ő

nagysága, azért minden hadaival megindulván Báthori Gábor ellen, kinek ez országban való lételét mi magunk sem tudtuk, bizony csak reménylettük, Kolozsvárig jargalván Báthori után, ők az egész országot ellenségnek vélvén, látván a' tábort Kolozsvár alatt, az miatt esett minden égetés, rablás, kin bizony mi magunk is keservesen szánkodunk, de nem tehetünk róla, mert az tatár meggyőzhetetlen nemzetség; ha az mi jó intésünket Kegyelmetek megfogadja vala, most ebben nem volnátok, mert mi az Vaskapun bé sem jövünk vala, csak engedtek vala az hatalmas császár' parancsolatjának; azért így semmi veszedelmiteknek okai nem vagyunk. Az mi az Báthori Gábor' dolgát illeti, az hatalmas győzhetetlen császárnak soha ő hozzá azulta semmi kedve nem volt, miulta sok istentelen életének és veszekedésének végére ment; elvégezett tanácsa is ez ő hatalmasságának, hogy Báthorinak soha Erdélyt birni nem hagyja; bizony nem is engedi soha; ez szót higye meg mi tőlünk Kegyelmetek: hogy ha egy nagy havast megtöltene is aranynyal Báthori, és az hatalmas császárnak adná, sem engedné. Ez előtt való napokban az köztünk való tractalás penig az mint kezdetett vala, arról jól emlékezünk, mellyet mi tökéletesen meg is állottunk volna, noha láttuk akkor is, hogy az dolog jó végbe nem megyen; de az égetésért, rablásért az tömösváriak az hatalmas császár' Kapuján keserves panaszokat tévén, nagy hirtelenséggel érkezék ujabb parancsolatink ő hatalmasságától, Báthorira való menésünkről, Ali pasa barátunkhoz, kiben mi semmit sem tudtunk. Arra való képest indult meg hadaival, és im hozzánk is eljutván a' parancsolat, kényszerítetünk

elindulni; az előtt is az tractaláshoz nékünk semmi kedvünk nem volt, de akkor ez országnak Báthori mellett való magok viselését értvén, nem akartuk, hogy miatta ez ország romoljon; de most ez országi fő népektől nagy sokaktól, és kerített városoktól végére menvén, hogy nem ő akaratjokból irtak olylyan leveleket, noha ő velek pecsételtették meg, de fegyver alatt lévén ők, némák voltanak: annyival inkább az hatalmas császár az Báthori' fejedelemségét nem szenvedi, sőt valakik még Kegyelmetek közűl melléje vonszon, kegyelmes uratoknak és fejedelmeteknek nevezvén, ezután ő hatalmassága' ellenségének tudjuk lenni, és büntetetlen nem hagyjuk. Annakokáért hogy Kegyelmetek mégis jobban megértse, ha Kegyelmetek ő hatalmasságának igaz hívei akar lenni, és az országra ennél is nagyobb veszedelmet nem akar hozni: az előbbi irásunk szerént Kolozsvárra menjen minden ember, 's ott mindjárt fejedelmet válaszszon Kegyelmetek maguknak (így). Innet általán fogva az országból addig ki nem megyünk; de mihelyt az fejedelemválasztás meglészen, az mi Istenünkre, hitünkre esküszünk: hogy mindjárt kimegyünk, és Kegyelmetekre 's országtokra olly gondot viselünk Isten' akaratjából, hogy békességes megmaradása lészen minden ellen ez szegény országnak. Vásárhelyen az gyüléstek nem lehet, mivel hogy immár sok nemesség és szászság Kolozsvárra gyülekeznek. Ezzel penig semmit ne késsetek; hanem szombaton vagy vasárnap Kolozsvárra gyűljön minden ember, mert az késedelemség Kegyelmeteknek árt, nem mi nékünk; az hadakat csak Isten tudja mint tarthatjuk meg nehezen ez öt hat nap alatt dulástól; ha penig el nem

jő Kegyelmetek, bizonyoson elhühetitek, hogy mindjárt hadainkat bocsátjuk reátok.

Isten Kegyelmeteket tartsa meg. Iratott Thorda mellett az Keresztes' mezején 18-dik napján Mindszent' havának, 1613. esztendőben.

III. RÈSZ.

ELŐVILÁGOSITÁS

A' KIADÓKTÓL.

Szkender és Magyar Ogli Ali basákra, Sahingirai tatár szultánra, a' moldvai 's havasalföldi vajdákra bizatván Bethlen Gábornak Erdélybe béhozatása; Szkender vele Nandorfejérvár felől 1613-ban augustus' 16-dik napján Vaskapuhoz érkezett. Ott érték őt utól a' Konstantinapolyból jövő Balassi Ferencz és Mehemet aga is Nazuph nagy vezér' levelével, mellynek tartalmát olvasóink Borsos' követsége' leirásából kétségkivül már tudják. Szkender vévén a' nagy vezéri új parancsot, Vaskapunál maradt, 's Báthorihoz követeket küldött: Balassit és két béget. Ezek a' nagy úr' nevében intették őt: ha fejdelemségben akar maradni: adja meg a' fényes Portának Lippát és Jenőt, a' szászoknak Szebent, Bethlen Gábornak Dévát 's több jovait; és fizesse évenként a' Portának a' szokott adót. Báthori vonakodott ezeket mind teljesíteni. Szkender tehát september' 24-ikén Vaskapun hadával béomlott Erdélybe; bé Brassó felől Magyar Ogli Ali basa, a' tatár szultán, két oláh vajda is, 's a' mintegy 80,000 főből álló ellensergek elkezdették a' lakósokat rabul szijaikra fűzni, vagyonaikat felzsákmányolni 's lakjaikat lángba borítani. Báthori, ki 10,000 fegyverest alig tudott öszvegyüjteni, Szebenből Fejérvárhoz, majd Kolozsvárra vonult. Szken-

der és Ali basák utána nyomulván Fejérvár' közelében a' Maros' partján tábort üttek, 's Balassit és Zelanics béget újra hozzája küldötték; de mivel ő az előbbi feltételek' minden pontjait teljesíteni most is makacskodott: Szkender Thordához a' Keresztes' mezejére szállott, a' tatárok pedig Kolozsvárig száguldoztak, 's Báthori' hadnépével napokon át csatáztak. Báthori az ellentábor' illy közel fekte miatt magát Kolozsváratt bátorságban nem látván; egy esti alkonyatkor sergét Sebes' vára felé indította, de attól — éji sötétben — udvari hajduival titkon külön útra vált, 's Almáson, Zilahon, Somlyón keresztül, october' 16-ikán Váradra jutott.

Szkender, főszerdárja vagy parancsnoka a' Porta' rendeléséből Erdélyben levő minden hadaknak, Keresztes' mezején megállapodván, onnan october' 18-ikán kibocsátott levele által Kolozsvárra parancsolta gyűlni az ország' rendeit új fejdelem' választása végett. Megjelentek azok itt, 's hogy az interregnum alatt választásuk törvényszerüen essék meg, intézésére 12 férfiat választottak magok közűl, kik october' 21-ikén kelt levelökben ország' nevében Báthori Gábor fejdelemtől végbúcsut vettek. Következő napon a' piaczi nagy templomban öszvesereglettek magok a' rendek, Bethlen Gábort fejdelemmé választották, 's october' 23-ikán ugyanott ünnepélyesen bé is iktatták. Az ünnepélyességnek lényege ebből álla: az agg korú Mikola János ország' nevében iktató beszédet intézett az újonan választott fejdelemhez, ki azután templom' közepébe lépvén, az esküt elmondotta; végre az éljen kiáltozások' trombitaharsogások' ágyudörgések' megszüntével ismét Mikola üdvezelve hálaadó könyörgést tartott.

Mig ezek történtek, az alatt Szkender basa Keresztes' mezején tanyázott, 's hallván, hogy Báthori Gábor Várad körül hadakat gyüjt, a' tatár szultánt ellene szándékozott küldeni; de nem volt szükség rája. Báthori Váradon Szilasi János, Nadányi Gergely és mások által october' 27-kén meggyilkoltatott, 's ezt udvari lovagjai' kapitánya Géczi András, ki az undok tettnek egyik főindítója vala, még azon napról megirta Erdély' rendeinek. Döbbenve hallották ezek tudósitását, 's úgy tekinték Bethlent, mint Isten' akaratjából választottat, a' veszélyek között hánykodó haza' kormányzására.*

A' török és tatár hadak, teljesülve levén küldetésök' czélja, kitakarodtak az országból; de tömérdek zsákmányt vittek, sok ezer rabot hurczoltak el magokkal.

Rendkivüliek, meglepők valának ez octoberi történetek. Lám Erdély' rendei Báthorit 1612-ben szebeni majusi gyülésökben haza' atyjának kiálták ki, 's ujra örökös hüséget fogadának néki; Bethlent pedig novemberben a' hasonlólag Szebenben tartott gyülésben örökre számüzék minden maradékival együtt. Báthori korlátlanul uralkodék a' hazában; Bethlen más' segedelmére szorulva éle idegenben. Azonban egy év se forga le, 's mi nagy lön a' változás! 1613-ban Bethlen, a' száműzetett — Vaskapun béjöve Erdélybe; Báthori — az őt száműző — bátorságot keresve a' Meszesen kiméne belőle. Báthori letéteték a' fejdelemségből; Bethlen helyébe emelteték, 's midőn ez már fénykörítette fejdelmi székben üle és egy egész ország engedelmeskedék

* Monumenta Ungrica, p. 332—360.

parancsolatinak; akkor amannak öszvevagdalt teste egy ökör és tehén vonczolta paraszt szekéren szalmára fektetve viteték — 's így is csupán irgalomból — az ősi vár — Ecsed felé!

Mindezen események élénken hatottak az akkor élőkre, 's mivel a' kolozsvári octoberi országgyülés' irományaiban nagy részint béfoglaltattak, ezek öszveszedettek, 's illy czim alatt:

„RERUM IN TRANSSILVANIA ANNO DOMINI 1613 TOTO MENSE OCTOBRI GESTARUM ORDO ET SERIES. NEC NON ARTICULI TRIUM NATIONUM EJUSDEM REGNI TRANSSILVANIAE. IN QUIBUS OMNIBUS MUTATIONIS HUJUS CAUSA ET EFFECTUS CHRISTIANO ORBI OB OCULOS PONITUR. AC ELECTIO ILLUSTRISSIMI DOMINI GABRIELIS BETHLEN DEI GRATIA IN PRINCIPEM TRANSSILVANIAE, PARTIUMQUE REGNI HUNGARIAE DOMINUM ET SICULORUM COMITEM ETC. ELECTI; INAUGURATIO ITEM, ADDITIS OMNIBUS CONDITIONIBUS, LAUDATISSIMAE REGNI ADMINISTRATIONIS DESCRIPTA HABETUR. PAR DENIQUE LITERARUM, VARADINO IN TRANSSILVANIAM MISSARUM, QUIBUS PRIMUM OMNIUM DE INFELICISSIMA MORTE SERENISSIMI PRINCIPIS GABRIELIS BATHORI, TRES REGNI NATIONES, IN GENERALI CONGREGATIONE IN CIVITATE CLAUDIOPOLITANA CERTIORES FACTAE SUNT, SUBSEQUITUR. EX PERMISSU ILLUSTRISSIMI PRINCIPIS ETC. ETC. IBIDEM TYPIS HELTHANIS IMPRESSA"

Bethlen Gábor fejdelem' engedelméből Kolozsváratt a' Heltai Gáspár által állított, és róla maradékira szállott könyvnyomtató mühelyben másod rétben talán — még azon gyülés' alkalmával — kiadattak, Géczi András' Váradról küldött levelével együtt; *

* Szalárdi János írja: „Géczi András pedig e' nagy árultatás-

eleikbe iktattatván még némelly latin versek, melyeket ifjabb Varsolczi János a' kolozsvári óvárbeli magyar unitaria oskola' segéd tanítója, az emlegetett fejdelmi változásra vonatkozólag irt.

Úgy látszik azonban, hogy a' kolozsvári kiadás' példányai hamar elkapattak, és Magyarországon is sokak által kerestettek; mert Klöz Jakab Bártfán 1615-ben negyedrétben újra nyomatta: bővítve Szkender basának Keresztes' mezejéről Erdély' rendeihez szétbocsátott levelével. Mind a' két kiadásbeli példány felette ritka. Ezt Kerekes Ábel, szászvárosi volt professor, már rég sajnoson tapasztalta; mert a' midőn megindítani szándéklott historiai gyüjteményében maga is ki akará adni, kénytelen vala az Erdélyi Muzeumban nyilván kérdezni: kinél találtatik nyomtatott példány? * Mi e' tekintetben Kerekesnél szerencséseb-

---

ban nem utolsó vala; szegény fejedelemnek elvesztését historia szerént az országnak azonnal megirta vala, állítván: hogy ő is azzal a' statusok előtt nagy gratiát találhatna; melly szórúl szóra azon 1613-dik esztendei gyülés alatt emanaltatott articulusok közé örök emlékezetre — mintegy protestatio szerént: hogy nem az ország' hirével 's akaratjával lett volna az a' nagy gyilkosság — inseraltatott, 's extál ma is." — Siralmas magyar krónika. I. könyv. 6-dik rész.

* „Hogy egyéb kérésem' is ez úttal megtegyem," — ezek Kerekes' 1815-beli szavai, — a' kinél nyomtatásban megvagyon a' Rerum in Transsilvania anno Domini 1613 toto mense octobri gestarum ordo et series," etc. etc. úgy Paskó Kristófnak A' nemes és régen hires Erdélyországának keserves és szomorú pusztításáról irt siralma, kérem egész hazafisággal — semmivel nagyobbal nem kérhetem — közölje velem, hogy gyüjteményemben újra kiadhassam. Az első munka Kolozsváratt Heltainál nyomtatódott, annakutána Klöz Jakab is kiadta Bártfán; és ez a' második kiadás az elsőnél annyival tökéletesebb, hogy benne megvagyon Szkender basának Erdélyországhoz

bek vagyunk. A' kolozsvári első kiadásból példányt birunk; a' bártfaiból Maros Vásárhelytt a' gróf Teleki-könyvtárban találtunk, 's e' bártfaiból közöltetik általunk 251 — 254 lapokon Szkender' levele; ama' kolozsvári után a' többi.

írt igen nevezetes levele is, melly az elsőben nem találtatik; én ugyan birom e' darabot kézirásban három párjában, de hogy annál nagyobb pontossággal adhassam, szeretném nyomtatásban megkeriteni." Erdélyi Muzeum. Negyedik füzet. 186, 187. lap.

RERUM
IN
TRANSSILVANIA
ANNO DOMINI 1613
TOTO MENSE OCTOBRI GESTARUM
ORDO et SERIES.

NEC NON ARTICULI TRIUM NATIONUM EJUSDEM REGNI
TRANSSILVANIAE.

IN QUIBUS OMNIBUS MUTATIONIS HUJUS CAUSA ET EFFECTUS CHRISTIANO ORBI OB OCULOS PONITUR.

AC ELECTIO ILLUSTRISSIMI DOMINI
GABRIELIS BETHLEN

DEI GRATIA IN PRINCIPEM TRANSSILVANIAE, PARTIUMQUE REGNI HUNGARIAE DOMINUM ET SICULORUM COMITEM etc. ELECTI

INAUGURATIO ITEM, ADDITIS OMNIBUS CONDITIONIBUS LAUDATISSIMAE REGNI ADMINISTRATIONIS DESCRIPTA HABETUR.

PAR DENIQUE LITTERARUM, VARADINO IN TRANSSILVANIAM MISSARUM QUIBUS PRIMUM OMNIUM DE INFELICISSIMA MORTE SERENISSIMI PRINCIPIS
GABRIELIS BÁTHORI

TRES REGNI NATIONES IN GENERALI CONGREGATIONE IN CIVITATE CLAUDIOPOLITANA CERTIORES FACTAE SUNT SUBSEQUITUR.

EX PERMISSU ILLUSTRISSIMI PRINCIPIS ETC. ETC.
IBIDEM TYPIS HELTHANIS IMPRESSA.

EPIGRAMMA

IN TAM REPENTINAM REGNI HUJUS MUTATIONEM.

Scilicet ut liqueat regnum virtute parari,
Sceptra nec incertis casibus ista regi,
Exemplo nobis subita haec mutatio rerum
Pluribus insignis cladibus esse potest.
Solus in excelsis, toti qui praesidet orbi,
Imperii princeps, datque negatque vices.
Non hominum arbitriis, nec inani sorte creatur,
Qui populo tribuat jura ferenda suo.
Elector Deus est, et mentibus insidet ipsis,
Auspiciis ducens pectora nostra suis.
Dejicit indignos, evertit honore superbos;
Virtutum in puro pectore quaerit opes.
Saepe tamen lapsis incurrit sensibus error,
Ut pravum populum dux quoque pravus agat;
Qui postquam rerum laxas accepit habenas
Facta, nimis, punit per scelerata, scelus.
Verum ubi poena modum, vitiique excesserit ardor,
Rumpitur, et poenam criminis ipse subit.
Regia Bathoridum quis non insignia novit?
Quae tamen assiduis plena fuere malis.
Quem Michäel, quem Basta fremens, Mosisque tumultus,
Quem gravis externi militis ira latet?
Unica spes regni, nostrae et lux unica gentis
Bocskaides, patriae coeperat esse parens,
Extinctumque decus, generisque insignia nostri
Erigere, et lapsum restituisse jubar.
Quo decus imperii rursum moriente revulsum est,
Et subiit varias gloria nostra vices.
Nam stygii rabies et vis scelerata tyranni
Invidit nostro commoda tanta solo.

Nunc ergo Gabriel, per plurima vulnera, vitam
Bathoreus misere finiit ille suam,
Et per quos nostris dominari coeperat oris,
Ipsorum sensit nunc tamen ecce manus.
At tu jam GABRIEL BETHLEN, mitissime PRINCEPS,
Imperii tenens sceptra beata tui.
Justitia solium, mores virtutibus orna,
Fulgeat ut toto nomen in orbe tuum,
Te foveat gremio et gratis concordia pennis
Candida pax terras incolat ipsa tuas.
Dumque cupis sanctas juxta procedere leges
Sis patrii princeps, sis pater ipse soli.

Distichon continens annum.

oCtober paCeM LethaLI oppresserat IgnI
at nVnC paCIs Iter gratIor ILLe petIt.

Scriptum a Joanne M. Varsolcio juniore, collab. ung. scholae veteris arcis civitatis Claudiopolitanae Transsilvanorum.

1.

ERDÉLYORSZÁGNAK

BUCSÚZÓ LEVELE.

Serenissimo principi, domino Gabrieli Báthori de Somlyó etc. domino nobis observandissimo etc.

Serenissime Princeps et Domine nobis Observandissime! servitiorum nostrorum commodam, debitamque commendationem.

Az mi szegény megromlott, 's ennyi veszedelmekbe béborítatott hazánknak békességes megmaradására való jó szándékkal áldja és látogassa Isten Felségedet.

Akartuk volna bizonyára szivünk szerént, eddég nékünk Kegyelmes Urunk és Fejedelmünk, ha ez mostani irásunkra és cselekedetünkre se ez üdőnek magával való terhes és változhatatlan állapotja, se az hatalmas győzhetetlen császárnak erőszakkal és hazánknak hallatlan iszonyú romlásával való kételenítése, és az Felséged' eddég köztünk való magaviselése miatt okot nem adott volna, holott mi is ezekre az keserves és siralommal teljes napokra nem jutván, ennyi tüzét, lángját édes hazánknak, és nagyobb részének porrá, hamuvá lételét, és sok ezer lelkeknek örök rabságra vitelét szivünk' szakadásával nem néztük volna, mellyre valaki okot adott, ő magok az kik azt cselekedték az ő hatalmas fejedelmek' császárok' parancsolatjából, az úr Istennek méltó büntetését kérik fejekre; de az mit

az üdők magokkal hoztanak, mi arról nem tehetünk, és az hatalmas győzhetetlen császárnak éles fegyvere és kemény parancsolatja ellen semmiképpen tovább nem rugódozhatván, mostani szörnyü veszedelméből, nem különben mint az tenger' habjaiban szintén elboruló hajót kiragadjuk és megszabadítsuk, kételeníttettünk az Felséged' személyétül elszakadnunk, és eddig köztünk való fejedelemségétől örökben búcsut vennünk, kire ha lelkiismeretünkre szállván, melly igen méltó okokat adtunk Felségeddel egyetemben egész országul; noha az mi szemünkben való gerendát kátra hagyván, az más' szemében való szálkát háragotnunk nem illik. De nem gondolván sem az Istennek sok intő és rettentő csapásival, kik rajtunk forgának: egy néhány renden való sáskajárások, szörnyü árvizek, hallatlan kőesők; sem penig az embereknek, világbiró császároknak jó intésivel, fenyegetésivel: az jó és bódog állapotot nem Isten' áldásának, hanem csak prédának és ragadománynak állítván, ezt hozta az magunk szófogadatlan vakmerőségünk; kiből hogy Felségeddel egyetemben ki nem tudtunk térni, az Istennek türését és sok várását, most immár későn sulyos ostorát rajtunk látván, Felségeddel együtt siratjuk. Jóllehet Felséged felől bizony azt szomorú szivvel halljuk, hogy illyen iszonyú romlását szegény hazánknak, most is mintha örvendezne rajta, csak tánczczal és vig lakásokkal mulatja.

Noha penig eddég Felségedet, úgy mint fejedelmünkhöz való kötelességünket csak az is méltán felszabadította, hogy semmi rendeket ez egész országban régi szabadságában, törvényében meg nem tartván, sőt abban, nekünk adott hüt ellen sokképpen

megrontván és háborítván, az szomszéd országokkal való csendes békességes állapotunkat felháborítván, az mi nagyobb, az hatalmas győzhetetlen császárt, mind több keresztény fejedelmeket bosszusággal, szidalommal illetvén, megmaradásunkért nemhogy fejedelmi kegyelmességgel viselt volna gondot, de esküvéssel mondotta, hogy „csak viselt papucsát sem adná érettünk!“ Annakutána sem tanácsinak, sem országul minékünk intésünket, esedezésre való kérésünket az fejérvári táborban meg nem fogadván, egy gonosz személynek kedvéért országul ellenünk, az egész nemesség ellen titkos és ártalmas végezési voltak mindnyájunknak levágatására. Annak felette az Kolozsvár mellett való táborból, estve setétben való indulásakor, Sebes' vára felé mutatván útat, országul izené: hogy csak Sebes' váráig késérjük Felségedet, azután szabadon kiki mind gondot viselhet magára, és hitünket is felszabadítja. Az alatt penig maga kalauzi által az seregeket más bolygó utakra, sűrü erdőkre tévelyesztvén, kiknek az éjnek setétsége miatt kénytelen eszek veszett, Felséged, az kikkel akarta, más útra szakadott és vált tőlünk, Almás és Somlyó felé, és így maga hagyott el olylyan veszedelmes állapotunkban bennünket. Harmadik és fő oka penig: hogy ennek az mi szegény hazánknak megmaradását mostan csak az hatalmas győzhetetlen császár' oltalma és hüsége alatt esmérjük, kitől valaki el akar bennünket szakasztani, annak mi hüségére kötelesnek nem tartjuk magunkat. Látjuk penig hogy Felséged most is igen nyilván ő hatalmassága ellen akar igyekezni, ki miatt hazánknak megmaradott része is kétség nélkül sem-

mivé lenne. Azért ez okon is kételenek vagyunk Felségedtől való elszakadásra. Melly nyilván való nagy idegensége legyen penig az hatalmas győzhetetlen császárnak az Felséged' fejedelemségéhez, ez levelünkbe includált szerdár Szkender basának leveléből Felséged megértheti, * ki ellen hogy nékünk tovább való tusakodásunk és várakozásunk lehessen, ennyi hadaknak rajtunk való szörnyü pusztítása, és utolsó veszedelemtől való félelmünk nem szenvedi. Mi azért Felségedtől egész országul -holott az major pars mind ennyi háboruságok között is confluálván együtt vagyon-, és Felséged' eddég való fejedelemségétől ma örök búcsut vévén, akarók értésére adni Felségednek, hogy eddég Felségedhez mútatott hüségünkkel, mellyet utolsó romlásunkig érdeme felett is mutattunk Felségedhez, megelégedvén, sőt arra mindenkor méltó tekinteti lévén: ez napságtól fogva Erdélyhez, és Erdélyhez tartozó birodalomhoz semmi jusát ne praetendálja és rajta ne kapdosson, hanem teljességgel immunis legyen tőle; maga állapotjára viseljen más gondot. Ez mellett szeretettel intvén és kérvén Felségedet: minket az mint eddég szokta volt, az sok iszonyú gyalázatos szitkokkal ne illessen és ne terheljen, mert bizony azt sem Isten, sem ez világ előtt nem érdemeljük; holott már minékünk is szabados mezőnk lévén, arra volna materiánk, pennánk, papirosunk is, hogy azt magunkról igazán elvethetnők, és ha eddég keresztény atyánkfiait, édes nemzetünk' romlását nem néztük volna, az kik között Felséged forog, az hatalmas császár' kész hadait magunkról könnyen másuvá iga-

* Szkender' ezen levele áll a' 251–254. lapokon

zíthattuk volna; de tekéntvén az Istennek parancsolatját elsőben: „Principi populi tui non maledices,“ és az Aristophanes' mondását: szókkal versengeni nem vitézlő férfiakhoz hanem asszonyállatokhoz illik; afféle dolgokkal Felségedet -ha ezután okot reá nem ad- nem terheljük; sőt tanácsul adnók: Isten előtt magát megalázván és megismervén, ebbeli szerencséjét szenvedje csendesen; magánál hatalmasabbal, úgy mint az hatalmas győzhetetlen császárral ne igyekezzék veszekedni, és ennél is több, nagyobb romlásokra, országok' veszedelmére okot adni. Lám sokak az fejedelemséget szabad akaratjok szerént letették és elhagyták: mint Dioclétianus császár egy kerthez való kedvéért; Carolus magnus és Carolus quintus kalastromba való életre adták magokat. Báthori Zsigmond is, az Felséged' bátyja egy renden szabad akaratja szerént hagyta vala el; soha nem volt szemérem senkinek is az emberek közűl az üdőnek és az szerencsének kételenségének engedni. Tartsa meg az úr Isten Felségedet jó egésségben.

Datum Claudiopoli in publica statuum et ordinum trium nationum regni Transsilvaniae congregatione die 21. octobris, anno Domini 1613.

Ejusdem Serenitatis Vestrae

Servitores paratissimi et pro tempore benevoli.

Universitas statuum et ordinum trium nationum regni Transsilvaniae.

2.

INAUGURATIO NOVI PRINCIPIS.

Nem ok nélkül irják az bőlcsek és tanítja az szent irás is, hogy semmi dolga az embereknek áldott és jó szerencsés nem lehet, valamelly az úr Istennek jó kedvéből és áldásából nem lészen; mert az bizonyos dolog, hogy Isten nélkül semmi nem lehet. De abban választás vagyon, ha kedves és jó akaratjából enged valami jót meg az embereknek, avvagy kedvetlen és gonosz ártalmas végre bocsátja szándékokban elő az nyughatatlan elméket. Mellyet hogy az ember megismerhessen és megtapasztalhasson, szükség lelkiismeretibe szállani. És ha Istentűl kivánt, kért valamelly dolgot, ez az jele, ha jó kedvéből adta és engedte ő szent felsége: az könnyen és akadály nélkül leszen, nem erőszakkal, és mindenkor gonoszból jobbra, boldog állapotra fordul, csak azután valami bünével eszét ne veszesse. Viszontag ha kedvetlen akaratjából engedte meg ő szent felsége, ez bizonyos jele: hogy akadályos szüntelen, rakva zürzavarral, háboruval, és mindenkor az jobb állapotról gonoszbra fordul. Ez jeleknek régulája szerint könnyü megitilni, az kiment és eddig való fejedelemnek Báthori Gábornak, ha kedves és jó akaratjából engedte volt-e az úr Isten köztünk való birodalmát, avvagy csak ideig való próbáért nyughatatlan elméjének jargalásra való mezőt, és bünének sokasításáért, gyalázatosb esetiért emelte volt ez méltóságra. De ha eredetit birodalmának bizonyoson

megnézzük, titkos, practicás Rákóczi Zsigmonddal való cserélése, segítsége, az hajdusággal való conjuratioja, progressusa mindjárt törvénytelenség, kivel sok jószágoknak, váraknak, faluknak igaz possessorit deturbálván, idegeneknek osztotta; nagyobb elémenetelt mód nélkül keresvén magának, avval csak nagy zürzavart szerze, sok országokban, negédességével nagy fejedelmeket gyaláza, érteke felett való maga állitással és arra való tékozlással mindent szüntelen exhauriála, az országnak olly része és szegeleti alig volt, kit mód nélkül való táborozásával el nem pusztított, mezőket hívei' vérével festett, testekkel hizlalt; maga személyében titkos és nyilván való rút cselekedeti az tenger' fövenyénél számlálhatatlanbak, az éjet az miatt nappá, az napot éjjé tötte gyakorta, és ha ezeket én elő akarnám számlálnom, az mostan feljött áldott nap engemet az égen avval meg nem várhatna. Oh menybeli Isten! csudálatosok az te itiletid, és megvizsgálhatatlanok az te ösvényid az emberek' fiainak igazgatásokban. Akkor még ő ezeket cselekedi vala, mi csak vak szemmel, vak itilettel láttuk azokat, és talám sok azt is gondolta, hogy nincsen olly Isten, ki az gonoszt az emberek' fiaiban gyülölje, kergesse. De most vehetjük eszünkbe, hogy mint az halak az horoggal és az madarak az léppel, úgy fogatott meg az bűn' édességével, és sokaknak örök példája ő lehet amaz mondás szerént: „Tolluntur in altum, ut lapsu graviore ruant.“ Az második jele is ugyan ezen declaratioból megtetszik, hogy jobb állapotjából gonoszbra fordítá ez országot. Mert az dicsíretes emlékezetű Bocskai István fejedelmet teljes életében

gyalázá, jó actait rescindálá, és akkor Isten' áldásából szerzett békességet, ki alatt csak már is szegény nyomorult hazánk respirálván, kedvesen kezdett vala az sok romlásból épülni és vérszemet venni, ki mihelyt Báthori' kezébe akadhata, nagy hirtelen maga és országa' romlásával fenekével felfordítá. De az minemű mesterséggel Rákóczi Zsigmondot Erdélyből kiszinlé, Sorbán vajdát Havasalföldéből kikergeté, most az Isten neki is mindenek' láttára, azon mértékkel fizetett nyughatatlanságért. Tanuljanak ezen, tanuljanak ez világon levő mind kicsiny és nagy fejedelmek, mert bizony Isten igazgatja az fejedelemségeket; „propter peccata transfert regna et mutat tempora.“ És félő, hogy annyi sok veszekedésért, ha ezután is nem nyughatik, csak amaz vagyon hátra: „Qui amat periculum, in illo peribit.“

Nagyságodnak bizony, Kegyelmes Urunk, választott Fejedelmünk! ki most ez mi szegény nyomorult hazánknak az Oceanus tenger' habjainak (habjainál) nagyobb háborúban és szélvészben forgó hajójának kormányához állattál, felette nagy példák ezek, nem leszen szüksége messze való historiákra, és sok jó avvagy gonosz fejedelmek' exitusára; csak ez tizenhárom esztendő alatt ezer hat száz felett a' mit ért és látott maga szemeivel, bőségesen magának tanulságot vehet rólok. Nagyságodat mű egész országul nem csak igaz hazánkfiának, hanem vérünk-, tagunknak ismervén, ezelőtt is iffiuságától és többire gyermekségétől fogva olly állapotokban forgott, szegény hazánk' dolgaiban, kinek sem tanácsra, sem tanításra szükségét nem ismerjük. Ennyi experientiából mind a-

zokban Nagyságod igazgató mestere és másoknak is tanítója lehet; hitünk és hitelünk is teljességgel ollyan vagyon Nagyságod felől, ki nemzetségét és hazáját, tamquam propria viscera, saját testét, vérét úgy szánja; sebeit fájlalja, kötözi, orvosolja; ide 's tova hánt, bomladozott szabadságit előbbi helyre rakogatja, támogatja és megerősíti; romlásit építi, pusztaságit telepíti, és mint édes atyja, anyja megbántódott szerelmesit kebelében megkérleli, édesgeti és megnyugotja.

Nagyságodhoz azért mü fejenként illyen jó reménységben lévén, az tegnapi napon való választásunk szerént azért állattuk elő Nagyságodat, hogy az egész keresztény országokban való jó szokás szerint, ma és ez órában az fejedelemségre solenniter inauguráljuk. Az menynek földnek szent teremtő Istenét segítségül híván, az tegnapi napon választásunknak nagyobb és bizonyosb erősségéért Isten és ez világ előtt fejedelmünknek ismerjük, valljuk és agnoscáljuk, kinek mi közöttünk országul és Nagyságod között nagyobb és bizonyosabb erősségéért, az szokott és most leiratott hütnek formáját ez végre kivánjuk Nagyságoddal elmondatni, hogy az Nagyságod' jó és kedves indulatja felől, hozzánk és hazájához való tiszta szüvéről, és mi közöttünk is viszontag Nagyságodhoz bizonyság legyen az egyedül való menybeli Isten, bizonyságok az szent angyalok és mindennemü seregek, hogy ez az Nagyságod' fejedelmi állapotja, és mi közöttünk is országul hüttel erősítendő szövetsége, minden homály és macula nélkül, olly változhatatlan igazsággal és tökéletességgel szenteltetik, mellyben az úr Istennek

szent áldomásából Nagyságoddal egyetemben sok boldog esztendőkig megmaradván, mostani romlásunk és szomoruságunk nem csak elfelejtetik, sőt hosszu ideig való boldog békességben maradhat és örvendezhet. *

---

* Ezen beszédet a' Kolozsvártt fejedelemmé választatott 's annak következésében ünnepélyességgel ott a' piaczi nagy templomba vezettetett Bethlen Gáborhoz intézve, ország' szónoka Mikola János mondotta. Monumenta ungrica. p. 344

FORMA JURAMENTI IN ARTICULIS, CONDITIONIBUSQUE INFRA POSITIS UTIQUE APPAREBIT.

3.

PRECATIO.

Kegyelmes Urunk, és egy szivvel 's egy akarattal választott Fejedelmünk! Nagy hálákat adunk az mi menybeli Istenünknek azon, hogy mind ennyi romlás, fegyverek és tüzek között országul Nagyságoddal egyetemben megtartván, igaz isteni itiletiből az fejedelemségnek személyét változtatván, sokaknak reménysége és gondolatja kivűl, az hatalmas török császárnak köztünk levő ennyi sok hadainak szüvét arra birta, hogy hazánkban meghagyván bennünket, ez mai napon nemzetségünkből és szabad választásunkból való fejedelmet engedett látnunk. Kiért egész országul méltán vallhatjuk azt, hogy ma minekünk újolag adatott meg édes hazánk, újolag életünk, újolag köztünk való fejedelemségünk, és szörnyü ellenségtől való szabadulásunk, mellyért ha teljes életünket hálaadással tőltenők el is, sok ezer-ezer szánk és megannyi nyelvünk volna is, még is soha erről az úr Istennek elég hálákat adni nem tudnánk. De még is mint hálaadó fiak, ez órában látván az úr Istennek rajtunk illyen nagy irgalmasságát, egy szivvel és szájjal dicsőitjük az ő áldott szent nevét. Nagyságod ma az úr Istentől mi előnkben Saul után adatott mint Dávid, nagy Ákáz után Ezékiás, kérvén ő szent felségét azon, hogy a' mint régen az szent királyokat az ő népei között, Dávi-

dot, Salamont, Ezekiást megáldotta: áldja és szentelje meg Nagyságodat is bölcseségnek, igazságnak és vitézi bátorságnak lelkével, és tegye minden ellenségin győzedelmessé, messze országokban is jó hirrel névvel dicséretessé, hívei között országában kedvessé, ennek az mi szegény hazánknak örökös megmaradására és mindnyájunknak örömére. Amen. *

---

* E' precatiot is Mikola János mondotta, miután a' fejedelem ország' színe előtt hütét letette. Monumenta ungrica. p. 349. 350.

4.

ARTICULI ET EORUNDEM CONFIRMATIO.

Nos Gabriel Bethlen, Dei gratia princeps Transsilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod fideles nostri universi status et ordines trium nationum Transsilvaniae in generali eorum conventu, eisdem ad vigesimum secundum diem mensis octobris anni millesimi sexcentesimi decimi tertii praesentis, indicto, in civitate nostra Kolozsvár congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt certos quosdam infrascriptos articulos unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humilime: (ut) nos eos omnes et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, clementer approbare, acceptare, ratificare et conservare, atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes, quorum interest, observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum magnatum et nobilium, statuumque et ordinum trium nationum regni Transsilvaniae, in comitiis ipsorum generalibus Claudiopoli ad diem vigesimum secundum octobris indictis, pari voto et unanimi consensu conclusi.

Noha minden dolgokban az mindenható Istennek nagy és kiváltképpen való gondviselése ez világon megtetszik, de legfőképpen az birodalmaknak és fejedelemségeknek változtatásán, az emberek között tapasztalhatóképpen hatalmas kezeinek munkálkodása nyilván mutatódik, kicsideket naggyá, nagyokat kicsid állapotra szállítván. És miérthogy mindnyájon bűnösöknek tudván magunkat, az Istennek mélységes itiletinek vizsgálásában annak csak küszöbére sem léphetünk, végére sem mehetünk, kit mi okon cselekedik. Kinek sokat tűr, vagy mindent megenged; némellynek ideig tűr és súlyosan bünteti; némellynek semmit nem kedvezvén, szüntelen sanyargatja, kinek vizsgálásának teljességgel békét hagyván, szent Pál apostallal csak azt kiáltjuk: „O profunditas divitiarum et sapientiae, quis cognovit mentem Domini? quis illi a consiliis fuit?“ Ez mi szegény nyomorult hazánknak, annyi sok háboruságnak sebes habjaitól való hányattatása után, mint az sok ideig való esős üdő, végre sebes záporral, vagy az téli hidegek, tavaszra nyiló kegyetlen szelekkel veti ki ő mérgét, úgy minket is árviz' módjára hirtelen az mostani romlás béboríta, jobb és tiszta üdőket, békességes csendességet várván az úr Istentől utána, szép szabadságunknak helyre állatásával, sok ideig való boldog megmaradásunkra.

Legelsőben penig Kegyelmes Urunk, Fejedelmünk! egész országul emlékezünk arra, miképpen ennekelőtte való esztendőben az szebeni őszszeli gyüléskor Báthori Gábor, akkori fejedelmünk Nagyságodat Törökországba való búdosásáért proscribáltatta vala; és articulusba is complicessivel

egyetemben iratta vala, melly búdosását akkoron nem az tőle való félelemnek tulajdonítván, hanem más ártalmas igyekezetnek, ingyen sem citáltatván, holott az citatiora levele által Nagyságod certificálta volt, hogy kész lött volna jó módok alatt bizonyos helyen compareálni és törvényt állani.

Hogy penig odavaló járásával is nem hazánk' szabadsága ellen, sőt nagy részéből akkori törvénytelenségnek megszabadításáért fáradott és munkálódott, elég nyilván való bizonysága, hazánknak mostani szabad választásunk enjet régi szabadságinknak helyre állatása, kit ide alá expresse kiirtunk. Azért mi országul mind három nemzetül akkori Nagságod, és minden Nagyságodhoz tartozók felől való proscriptiot in toto et in parte cassáljuk, invalidáljuk és teljességgel annihiláljuk; sőt előbbi közöttünk való tisztességes jó hirébe, nevébe plenarie et integre helyben állatjuk.

Hasonlóképpen az minemű nehéz és ártalmas szókkal ezelőtt való gyülésekben Brassó városa több benne levő nemes uraimmal illettetett és proscribáltatott volt: azokat az articulusokat, in ea parte, erőtlenné tévén, ő kegyelmeket minden hozzá tartozókkal és complicesivel előbbi jó hirekbe, nevekbe éppen és minden akadály nélkül helyben állatjuk. Azon igyekezvén, hogy minden jó hazafiainak ennek utána közöttünk való forgódása és járása, törvény' úta kivűl meg ne bántódjék, sőt egy tiszta igazsággal minden hazánknak szolgálván, atyafiui szeretettel nyughassunk egy más' jó akaratjában.

Jelentők penig oda fel is az úr Istennek csodálatos cselekedetit, az birodalmaknak változtatá-

sában, kiről bizonyságot teszünk Isten és ez világ előtt, hogy az elment fejedelmünk mellett, jó és gonosz szerencséjében, fegytig mellette voltunk, löttünk volna is, ha ő maga az kolozsvári táborból megindulván, Sebes' váráig magát késértetni kévánván, az sötét éjjel kalauzi által iszonyú sűrű erdőkre seregestől nem igazított volna, melly miatt eszeveszvén minden sereginknek, kinek kinek az lehetett úta, az hova társasági és ismerő baráti elvezették. Noha ezt sem titkoljuk, sőt Isten' gondviselésének valljuk, hogy sok nyilván való méltó okaink, keserves panaszolkodásink lehetnének az ő felsége' káros, ártalmas és veszedelmes gubernálása miatt, és nem más miatt, hanem csak szintén az ő felsége gyülölségbe jutott személyéért, és sok számtalan mód nélkül való cselekedetiért jutott szegény hazánk ebbe az szörnyü romlásba. Mellyet tovább semmiképpen nem szenvedhetvén, sőt utolsó veszedelemtől és elfoglalástól féltvén szegény hazánkat, magától is hütünk, ha Sebes' váráig elkésérnők, felszabadítva levén, úgy kellett — az ő felsége személyének renunciálván — más fejedelem' választásáról gondolkodnunk. Kire minekelőtte reá léptünk volna, mind ennyi hadak és háboruk között is hazánknak egyetlen egy szép szabadságát szemünk előtt viselvén, az libera electionak ritusa szerént, harmad avvagy negyed napig való interregnumot vöttünk magunknak, és azt az üdőt fő atyánkfiaira, duodecim viratusra szabván, minekelőtte szabad választásunkból bizonyos személy felől voxot mondanánk, az minemű articulusokat szabadságunk' oltalmazására irattunk, azoknak megtartására Nagyságodat hüttel kötelezték. Tetszett

egész országul jó emlékezetért, és szabad választásunknak nagy argumentumáért de verbo ad verbum ide inserálnunk.

Articuli et conditiones, quibus futurus et eligendus princeps unanimi consensu trium nationum regni Transsilvaniae suum Dei benignitate inire principatum tenere atque tueri debeat, sitque adstrictus juramento.

1. Hogy minden rendeket személyválogatás nélkül szabadoson megtart religiojokban és annak szokott exercitiumában, az articulusok' tartása szerént.

2. Hazánknak mostani romlott állapotját és az régi jó emlékezetü fejedelmeknek dicsíretes példáját szeme előtt viselvén minden úton elsőben is az fényes Portához viselje olly engedelmességgel magát, hogy onnat romlása ne következzék az szegény országnak. Az keresztyénséggel is, római császárral ő felségével és Magyarországgal az jó szomszédságot és békességet szorgalmatoson megőrizze.

3. Moldova- és havaseli vajdákkal, ugyan most ez országban létekben, végezzen ollyképpen, hogy bátorságossá tegye azoknak szomszédságokkal az ország' állapotját.

4. Tanácsokat maga mellé mind az három nemzetből válaszszon, törvény-, igazság-, békességszerető, jó lelkiismeretü embereket, kiknek tanácsadásokhoz olly köteles legyen, hogy belső és külső országos dolgokat, az két császárhoz vagy több szomszéd országokhoz való confoederatiokat, derekas donatiokat, és fő tiszteket, ezeknek hirek nélkül ne cselekedjék, se oszszon. Ha penig az

tanácsok közűl országunk' törvénye, szabadsága, decretumi ellen valamellyik, lelkiismeretét nem tekintvén, veszedelmes és ártalmas tanácsra indítaná: comperta rei veritate, kedvezés nélkül afféle tanácsadót proscriptioval és notoriussággal büntessen.

5. Urak, nemesek, kerített és mezővárosok, székelység, szászság régi és legitime emanált privilegiumokban, donatiojokban, mellyek helyben hagyattatnak, annuentiákban, inscriptiokban megtartatnak.

6. Az országnak közönséges és egyenlő akarattal való végezésit, articulusit maga is megtartja, szegénynek, bódognak személyválogatás nélkül igaz törvényt szolgáltat; az sententiáknak executiojokat nem impediálja.

7. Minthogy mostan ennyi hadaknak ez országban létele alatt kelletett fejedelmet választanunk: köteles legyen reá, hogy az libera electiot teljes életében semmi úton nem impediálja; az országnak azt nem csak integre megtartja, hanem az fényes Portáról újolag mennél jobb móddal, császárral ő hatalmasságával athnamelevéllel confirmáltatja.

8. Tanács-rendeknek, és országos gyülésekben is mindeneknek libera voxot enged, mindenféle panaszolkodásoknak és igazságoknak előszámlálására.

9. Üdő lévén hozza, omnia fiscalia bona et alios proventus fiscales recuperálni igyekezik illendő módok alatt, és az ország' határit, végházait tehetsége szerént, kiváltképpen tanács' és ország' híre nélkül, nem abalienálja.

10. Az minemű titulust mostan országul az fejedelemségnek adunk, azt ország' híre nélkül nem

augeálja, sem változtatja, hanem éppen contentus leszen vele.

Illyen módok és okok alatt Nagyságodat azután egyenlő szivvel, akaratttal az fejedelemségre választván és solemniter inaugurálván, mostani előttünk álló szükséges dolgokról az minemű articulusokat végeztünk, azok is renddel így következnek:

Miérthogy fejedelemséggel és annak authoritasával eddég való fejedelmek közűl sokan abutálván, az libera electionak jusát elfelejtvén, rapinam arbitrati principatum, mindjárt az törvénytelenségre és több illetlen dolgokra hanyatthomlok mentenek, kiből iszonyú veszedelme következett mindenkor hazánknak; végeztük azért: hogy kolcsos városoknak, tanácsoknak, ispánoknak, székely és egyéb kapitányoknak, tisztviselőknek legyen authoritások arra, ha az fejedelem exorbitálna, és contra juramentum nobis praestitum valamit innoválna, hütök felszabadulván és összegyülvén ellene állhassanak absque nota infidelitatis, juxta contenta Decreti.

Az elbúdosott atyánkfiai, kik vagy az várakba szorultanak, vagy Báthori Gáborral ez országból kimentenek, hivattassanak: az kik az országban vagynak, nyolczad napra compareáljanak; az országon kivűl penig kik vagynak, tizenötöd napra megjőjenek. Azonképpen az solemne juramentumot az ő Nagysága' hüségében, sub amissione universorum bonorum tam mobilium quam immobilium, tartozzanak praestálni: valakik itt Kolozsváratt vagynak mindjárást minden haladék nélkül;

az kik penig itt nincsenek, székes helyeken tizenötöd napra praestálják. Az kik peniglen negligálnák és praestálni nem akarnák, az ispánok tartozzanak megjelenteni.

Az udvari gyalog kapitány, hadnagyok, vice hadnagyok, hasonlóképpen az végbeli és akármelly várakban levők is legyenek olly kötelességgel, hogy fejedelem' 's ország' hüségében fejek' fennállásáig szolgálnak, és senkivel ország és fejedelem ellen nem practicálnak.

Az három natio között az unio ujítassék és tartassék; az kitől Isten oltalmazzon — ha mi infortunium találna bennünket, ez országbeli nemességet, székelységet és minden rendeket: az városi erősségben lévő uraim befogadjanak minden marhástúl, és bosszusággal ne illessék, hanem egy értelemben lévén, fejek' fennállásáig egymásnak szolgáljanak az unio szerént.

Az bányákat, aknákat, harminczadokat ne árendában birjanak ezután mint eddég, hanem bizonyos számadó tiszttartók lévén hozza, az tárházba szolgáltassék azoknak jövedelmek.

Ha az bányákban és aknákban valami fogyatkozás volna azok miatt, kik ez ideig árendában birták; tehát az magok' költségén megépítvén, azok adják éppen vissza az fiscus' kezébe.

Ez elromlott országban az fejedelem az sok dulást, kóborlást, fosztást megszüntetvén; udvara' népét tartsa continue maga mellett, ne az szászokon, avvagy lakságon, avvagy székelységen.

Mikor az fejedelem valamelly városba mégyen; az gazdálkodás' dolgában az régi mód observáltassék.

Minthogy az székelység között az magok határokból és havasokról, majorházoktól, pásztoroktól bárány dézmát, vagy tömlőt és sajtot, az régi jó szokások szerént, semmi üdőben az fejedelmek' számára nem szedtenek; ezután is immunisok legyenek ettől.

Az postálkodás' dolgában tartassék az régi articulus: ha levele nincsen, semmivel ne tartozzanak. Társat maga mellé az posta ne fogadjon, hanem az mennyi emberszám az levélben vagyon, kire az cancellárián gondviselés legyen: mert ha nevek nem leszen, az posta öt hat személyt fogad mellé, az kiknek postalovat és gazdálkodást kévánnak. Az posta egyszeri utjáról megtérvén, az levelet mindjárt vissza adja.

Az székely uraink atyánkfiai panaszolkodnak: hogy ez előtt egy néhányszor fejedelem' parancsolatja nélkül cum apparatu bellico felültenek, és hadba menni kényszeríttettek; bizonyos ideig ott tartván, elbocsátották. Végeztük: hogy ennekutána fejedelem' parancsolatja és levele nélkül ne tartozzanak felülni és táborba szállani — excepto casu repentinae necessitatis.

Minthogy az városok viselik az ország' és fejedelem' terhét inkább, kit látván némelly rend és az terehviselést elakarván kerülni, nobilitáltatták magokat; kik miatt az városok nagy fogyatkozásban volnának, holott megkevesedvén, az szegénye fizeti és viseli az terhet; tetszik azért országul: hogy ő nagysága ennekutána az mező városokon senkit ne nobilitáljon. Az kapitányságot ő nagysága adja.

Végezetre noha látjuk, Kegyelmes Urunk, országunknak felettébb való nagy romlását, pusztu-

lását és fogyatkozott állapotját; de mindazonáltal meggondolván ismét Nagyságodnak sok különb különbféle szükségét, az közönséges megmaradásra meg kell szegény községinket és magunkat is ugyan erőnk felett is erőltetnünk. Igirünk azért Nagyságodnak kapuszám szerént kilencz kilencz forintot — az conbustákon kivűl, — kiről az articulus observáltassék: mellynek felét az jövendő szent András' napjára, az felét Vizkereszt' napjára igirünk Nagyságodnak bészolgáltatni; de így, hogy ennekutána ususba ne keljen.

Az szász uraink atyánkfiai is az kilencz forintot kapuszám szerént megadják, és az megirt napokra. Nagyságodnak könyörgünk: vegye jó neven.

Az miképpen immár Nagyságod hittel kötelezte magát minden fiscale bonumoknak és proventusoknak recuperalására; könyörgünk Nagyságodnak, és országul arra tanácsival egyetemben plena authoritást is adunk: hogy mennél hamarébb azoknak recuperálásában legyen szorgalmatos gondviseléssel.

Minthogy ennek előtte való fejedelmünknek hütös tanácsi mind magának az fejedelemnek, mind az országnak, mind penig némelly privata personáknak veszedelmekre, romlásokra ártalmas tanácsot adtanak, ki miatt főképpen jutottunk ez szörnyü veszedelembe; végeztük azért országul, Nagyságodnak is könyörgünk: hogy efféle gonosz és hamis tanácsokat, comperta rei veritate, érdemek szerént juris ordine megbüntessen in exemplum aliorum.

Mennyi sok nyavalyák, veszedelmek következ-

tek legyen reánk idegen országokból jött leveleknek supprimálása és az országtól eltitkolása miatt, súlyoson érezzük; könyörgünk azért Nagyságodnak: hogy ha afféle, ez országnak szóló levelek jőnének, Nagyságod küldje közünkbe.

Az székely uraink atyánkfiainak az aknáról házok' szükségére elegedendő só adassék.

Végeztük azt is országul: hogy az székely atyánkfiai, az ő szabadságok szerént, az királybirákat esztendőnként megváltoztathassák, ha közönségesen valamelly királybiró nem tetszenék; de így, hogy az urunk ő nagysága' fejedelmi jussa is megtartassék az székelység között.

Conclusio.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum dicti regni Transsilvaniae nobis modo quo supra porrecta, benigne exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, acceptavimus, approbavimus et ratificavimus, nostrum illis consensum pariter et assensum benevolum praebuimus, prout acceptamus et ratificamus, et tam nos ipsi observabimus, quam per alios quospiam observari faciemus. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praescripta civitate nostra Kolozsvár, die vigesima nona mensis octobris. Anno Domini millesimo sexcentesimo decimo tertio.

6.

PAR LITERARUM
VARADINO IN TRANSSILVANIAM MISSARUM.

Spectabiles ac Magnifici, Generosi, Egregii et Nobiles, Prudentes item ac Circumspecti, Domini Patroni, Amici et Fratres mihi semper Observandissimi!

Servitiorum meorum addictissimam semper commendationem.

Az úr Isten az Nagyságtok' és Kegyelmetek' jó igyekezetit minden dolgaiban tegye szerencséssé.

Az nagy hatalmu, szent, véghetetlen irgalmu, felséges atya, mindenható úr Isten az mi előbeli kegyelmes urunknak, fejedelmünknek Báthori Gábornak sok mód nélkül való magaviselését, cselekedetit megelégelvén, az szegény hazának is ennyi sok kárvallásit, szörnyü inségét megszánván, ez mái nap, úgy mint octobernek huszonhetedik napján délután 3 órakort Váradon, Velencze-utczában valami legények által életének véget vete; és így az nagy félelemnek, inségnek is vége lévén és megszabadítván azokból, az vár' kapuját az városbeli nemességgel és bennevalókkal fel vonatván, az egész várban mindenféle rendet, nemességet, fizetett népet, városbeli embert és parasztságot ezen eskettünk meg: hogy az várat senki feje' fennálla-

sáig meg nem adja; hanem minthogy illyen szép végházat az mi eleink és atyáink Erdélynek jövedelméből az keresztyénségnek megmaradására épitette volt, életünk' fogytáig Erdélyországnak megtartjuk. Az római császárnak is penig ő felségének itt való segítsége nem azért jött, hogy az hatalmas győzhetetlen császár' hadának, azvagy Erdélyországnak véteni és ártani akarna, hanem inkább azért jött, hogy minden dolog jobb móddal menjen végben, és az melly confoederatioja volt ő felségének az hatalmas császárral, az szentül megtartassék; sőt bé is nem jött volna, ha magunk nem hivtuk volna; holnapi napon Isten' segítsége velünk lévén szép rendelt seregekkel innen az vár mellől elbocsátjuk őket. Nagyságtokat és ti Kegyelmeteket az Istenért is kérem: Nagyságtok és ti Kegyelmetek az pasának ő nagyságának ezképpen adja eleiben, és az ő hatalmassága' hadait vigye ki Erdélyből ő nagysága; tovább az rablás, égetés ez országban ne legyen. Erre ki is valami rabló ne jöjön, holott ő hatalmasságának ide sohult már semmi ellensége ninesen. Ez kicsiny megmaradott darab föld ne pusztuljon ennél is inkább. Nagyságtok penig és ti Kegyelmetek untalan ha mi híreink lesznek adja értésemre, és mindenben parancsolván, az szegény hazának minden erőmmel, tehetségemmel teljes életemben szolgálni akarok. Jenő' várába, Lippába és Karánsebesbe, Lugasba is mindjárást megìrattam, hogy imide amoda ne hajladozzanak, hanem ő Nagyságát, az mostani új fejedelmünket és Nagyságtokat állapotjok felől megtalálván, ő Nagyságának és Kegyelmeteknek is megmaradásokra kiváltképpen való gondvi-

selések leszen. Isten sokáig Nagyságtokat és Kegyelmeteket tartsa meg jó egésségben.

Datum in Várad 27. octobris anno Domini 1613.

Spectabilium et Magnificarum, Generosarum, Egregiarum et Nobilium, Prudentum item ac Circumspectarum Dominationum Vestrarum servitor

Andreas Géczi.

A.M.N. MUZEUM KÖNYVTÁRA

17-